

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

INTERDISZCIPLINÁRIS E-FOLYÓIRAT

DOI <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.1>

ISSN 2676-9964

VI. évfolyam 2024/2. szám

WEB: www.kpluszf.com

K+F STÚDIÓ Kft.

IMPRESSZUM

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

Interdiszciplináris e-folyóirat

Alapítva: 2019-ben.

ISSN 2676-9964

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 46.§ (4) bekezdése alapján nyilvántartásba vett sajtótermék (határozatról szóló értesítés iktatószáma: CE/5433-5/2019).

A *Lélektan és hadviselés* interdiszciplináris e-folyóirat a K+F Stúdió Kft. által, társadalmi felelősség-vállalási (CSR) stratégia keretében alapított és kiadott, félévente megjelenő Open Access (nyílt hozzáféréstű) internetes periodika, melyben két anonim és két nem anonim szakmai lektor bírál minden tanulmányt.

A Kiadó adatai:

Kiadó: K+F Stúdió Kft.
A kiadó székhelye: 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Kiadásért felelős személy: Mező Katalin (PhD),

A Szerkesztőség adatai:

Levél cím: K+F Stúdió Kft., 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Alapító főszerkesztő: Mező Ferenc (PhD)
Tördelő szerkesztő: Mező Katalin (PhD)

Együttműködő civil szervezet: Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület (www.kockakor.hu)

Szerkesztőség (ABC rendben):

Bodnár Gabriella, (PhD, habil., Soproni Egyetem)
Bolgár Judit (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Durucz né Tégla Dóra (NKE HDI, Honvédelmi Minisztérium Honvédelmi Államtitkársági Titkárság)
Fehér Zsuzsa (kutató)
Fejes Zsolt (PhD, Magyar Honvédség Egészségügyi Központ)
Harai Dénes (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Kelemen Lajos (PhD, Okoskocka Kft.)
Kemény László (PhD, CSc, nyugalmazott egyetemi tanár)
Kóródi Gyula (Prof. Dr., Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Lóderer Balázs (PhD, Magyar Honvédség)
Mező Ferenc (PhD, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem)
Mező Katalin (PhD, Debreceni Egyetem)
Mihók Sándor (Dr. Jur., nyugalmazott jogtanácsos)
Nemes Magdolna (PhD, Debreceni Egyetem)
Orbán Réka (PhD, Babes-Bolyai Egyetem)
Pénzes Dávid (PhD, Káldor Miklós Kollégium)
Pšenáková Ildikó (PhD, Trnava University in Trnava, Szlovákia)
Simó Ferenc Zoltán (Dr. LL.M)
Szabóné Balogh Ágota (PhD, Gál Ferenc Egyetem)

Külön nem hivatkozott illusztrációk forrása: <https://pixabay.com>

TARTALOM

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	5
ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK	7
Boldizsár Gábor: NAPJAINK FORRADALMI TECHNOLÓGIAI VÍVMÁNYAINAK HATÁSA A KATONAI DÖNTÉSHOZATALRA	9
Mező Ferenc: PSYWAR – A XX. SZÁZADI SZERVEZETEK ASPEKTUSÁBÓL	27
Varga Nóra: A TRANSZGENERÁCIÓS TRAUMA SZEREPE AZ ELLENSÉGGÉP FENNTARTÁSÁBAN ÉS TOVÁBB ÖRÖKÍTÉSÉBEN	39
Königsberger Krisztián: A MŰVÉSZETTERÁPIA ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGNÉL	51
Lubinszki Mária: EGY PSZICHOTERÁPIÁS ISKOLA SZÜLETÉSE A HÁBORÚK ÁRNYÉKÁBAN: A DASEINANALÍZIS TÖRTÉNETE I.....	61
Lubinszki Mária: EGY PSZICHOTERÁPIÁS ISKOLA SZÜLETÉSE A HÁBORÚK ÁRNYÉKÁBAN: A DASEINANALÍZIS TÖRTÉNETE II.....	77
MŰHELY, RENDEZVÉNY	87
MEGHÍVÓ A X. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELRE.....	89
TÉT-2025/LandS-2025 KONFERENCIA FELHÍVÁS	91
FELHÍVÁS INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA	93
RECENZIO	97
Varga Nóra: A „KREATIVITÁS – ELMÉLET ÉS GYAKORLAT (2024)” E-KÖNYV LÉLEKTANI ÉS HADVISELÉSI VONATKOZÁSAI.....	99

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasó!

Köszöntjük a
Lélektan és hadviselés
interdiszciplináris
e-folyóirat
VI. évfolyam 2024/2.
számának megjelenése
alkalmából!

A 2024/2. lapszám megújult magyar/angol nyelvű honlapon, megújult cikk előzékkel köszönti Olvasóit.

Az elméleti és empirikus tanulmányokat közlő rovatban hat tanulmány olvasható. Az első szerzője Dr. Boldizsár Gábor, aki a forradalmi technológiák katonai döntéshozatalra gyakorolt hatását elemzi.

A lapszám második tanulmányában Dr. Mező Ferenc tekinti át a XX. századi lélektani hadviseléssel foglalkozó külföldi (például brit, USA-beli, francia, orosz, német) és hazai szervezetek történetét.

Ezt követően Varga Nóra (Drs.) a társadalmi feszültségek háttérében álló egyik lehetséges okot, a transzgenerációs traumák világát, s azokkal összefüggésben az ellenségkép alakulását foglalja össze.

Königsberger Krisztián a kreativitás művészetterápiában játszott szerepét, illetve a művészetterápia Magyar Honvédségen belül történő alkalmazási lehetőségére hívja fel a figyelmet tanulmányában.

A rovatot Dr. Lubinszki Mária két részből álló írása zárja, melyben a daseinanalízis, mint pszichoterápiás iskola

létrejöttét az első világháborút megelőző évektől a második világháborút követő évekig terjedő időszakban tekinti át.

A „Műhely, rendezvény” rovatban három meghívóval találkozhatunk. Az első a 2025.04.24-26.-án a Debreceni Egyetem X. Különleges Bánásmód című, a második az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem 2025.10.03-05. között megrendezésre kerülő „Tanulás és Társadalom (2025)” című nemzetközi interdiszciplináris konferenciájára invitálja Olvasóit. Mindkét konferencia a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési És Innovációs Hivatal által meghirdetett Mecenatura pályázat támogatásával valósul meg.

A harmadik meghívó interdiszciplináris junior kutatócsoportba történő bekapcsolódási lehetőséget kínál fel.

A lapszámot Varga Nóra (Drs.) recenziója zárja, melyben a „Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2024)” című e-könyv lélektani és hadviselési vonatkozásait mutatja be.

*Gondolatébresztő kalandozást kívánok
a hadak útján, a pszichológia ösvényein,
a történelem útvesztőiben:*

Dr. Mező Ferenc
alapító főszerkesztő

ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK

NAPJAINK FORRADALMI TECHNOLÓGIAI VÍVMÁNYAINAK HATÁSA A KATONAI DÖNTÉSHOZATALRA

Author(s) / Szerző(k):

Boldizsár Gábor (ezds, Ph.D.)
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

E-mail:

Boldizsar.Gabor@uni-nke.hu

Cite: Boldizsár Gábor (2024): Napjaink forradalmi technológiai vívmányainak hatása a katonai döntéshozatalra. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 9-25.
Idézés: Doi: <https://www.doi.org/10.35404/L.H.2024.2.9>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0001

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*
Lektorok: 1. Gulyás Géza (ezds, Ph.D.), Nemzeti Közszolgálati Egyetem
2. Mező Ferenc (Ph.D.), Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:
3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A kutatás-fejlesztési folyamatok eredményeként számos olyan tudományos eredmény keletkezik, amelyek a védelmi képességek fejlesztése során felhasználhatók. Ezek közül számos a technológiai eredmények körébe tartozik. A NATO és egyes nemzetek általában 20 éves kitekintéssel felvázolják az elképzelt jövőt, annak lehetőségeivel és veszélyeivel együtt. Az új technológiák alapvető hatást gyakorolnak a védelmi képességfejlesztésre, a katonai döntéshozatalra és a műveletek végrehajtásra. Az új technológiák megismerése és alkalmazása elengedhetetlen a jövő katonai műveleteinek sikeres megvívásához.

Kulcsszavak: forradalmi és felforgató technológiák, katonai döntéshozatal, információs műveletek, vezetés-irányítás

Diszciplinák: hadtudomány, társadalomtudomány, műszaki tudomány

Abstract*THE IMPACT OF TODAY'S REVOLUTIONARY TECHNOLOGY
ON MILITARY DECISION-MAKING*

Research and development processes produce a number of scientific results that can be used in the development of defence capabilities. Many of these are technological achievements. NATO and single nations usually outline an imagined future with a 20-year outlook, including its opportunities and threats. New technologies have a fundamental impact on defence capability development, military decision-making and the execution of operations. Understanding and applying new technologies is essential for the successful conduct of future military operations.

Keywords: emerging and disruptive technologies, military decision making, information operations, command and control

Disciplines: military sciences, social sciences, engineering sciences

A forradalmi technológiákkal kapcsolatban a magyar és az angol szakirodalom is több jelzőt használ: új, forradalmi, felforgató, feltörekvő (disruptive, emerging). E tanulmányban alapvetően az „forradalmi technológiák”, mint gyűjtőfogalom fog szerepelni a továbbiakban.

Számos kutatóközösség, állami és nem-állami szervezetek tesznek jelentős erőfeszítéseket az egyre komplexebb, egyesek szerint kaotikus jövő meg- és kiismerésére, hogy fejlesztéseik valóban biztonságosak és hatékonyak, a jövőbeni kihívásokat kezelni és a lehetőségekkel élni tudó legyen az adott közösség számára. Az ország, a szövetség védelmi képességeinek fejlesztéséhez, a haderő hatékonyságának növeléséhez és az állami lét szavatolásához elengedhetlen a jövő ismerete.

A védelmi szektorban, a védelmi képesség közvetlen szereplője a haderő, amelynek komplex eszközrendszerei, állományának képzése és készenlétben tartása

rendkívül költséges, de létfontosságú állami tevékenység. A fizikai védelem mindenkor hasznosította az adott kor technológiai fejlődésének eredményeit, megtalálta annak módját, hogy azokat hogyan lehet a leghatékonyabban alkalmazni, és erre fel is készítette katonáit. Ezt a hármas függőséget tekinti a hadtudomány az Erő-Eszköz-Eljárás alapvetésének. Ha a három elem közül az egyik megváltozik az hatást gyakorol, szükséges változási igényt generál a másik kettőben. Ha végig tekintünk a hadviselés történetén, látható, hogy az új eszközök (például az ipari forradalom termékei) hogyan hasznosultak haditechnikai eszközként (Eszköz). Az új eszközök használata pedig elengedhetetlenül magukkal vonzották a katonák kiválasztásának, képzésének (Mező, 2016; Mező és Mező, 2023) kérdéseit is (Erő). Az új eszközök és a használatukra kiképzett katonák új lehetőségeket nyitottak a hadviselés területén (Eljárás). Ezek az új alkalmazási elvek pe-

dig ismét magukkal hozták a katonák képzését, felkészítését a hatékonyabb hadviselésre.

A haderőnek a jövőkutatások eredményeinek védelmi-centrikus értelmezése után ki kell jelölni azokat az irányokat, amelyek felé a haderőfejlesztésnek – a jövő háborúinak sikeres megvívása, az állam érdekeinek és értékeinek védelme érdekében – kell, hogy haladnia.

A folyamatosan változó, komplex műveleti környezetben fel kell készülni arra, hogy a korábban megtapasztalt és elsajátított, megértett hadviselés formák megváltoznak. E változások alapvetően négy fő területen érzékelhetők már napjainkban is.

1) Az elmúlt évtizedek békeműveleti és felkelés elleni műveleteit felváltják a nagy-kiterjedésű és magas intenzitású konfliktusok, háborúk. De természetesen felkészülni kell lenni a korábbi művelet-típusok végrehajtására is, hiszen azok konfliktusgyökerei sem szűntek meg.

2) A tudományos kutatások és fejlesztések eredményeként számos olyan új technológia alakul ki, amelyek nem csak az iparra, a gazdaságra gyakorolnak hatást, hanem megjelennek a védelmi képességek soraiban is.

3) A hadviselés fejlődése során egyre több „térben”, domain-ban valósulnak meg a katonai műveletek. A szárazföld, a tenger, a legtér mellett a cybertér és az űr is a hadviselés helyszínévé váltak. De az információ, a kognitív tényezők is megjelentek – bár nem domainként – a hadviselésről folytatott gondolkodásban.

4) A műveletek során az is megtapasztalható, hogy a védelmi szférában, a védelmi képességek vonatkozásában egyre több szereplő vesz részt egyre nagyobb súllyal. A katonai erő, a közigazgatás, az állampolgárok és a védelmi ipar mellet a tudomány szereplői részesei a védelmi képességek fejlesztésének.

A tudományos kutatások és fejlesztések eredményeként megszülető új technológiák nem csak a gazdasági lehetőségeket és a jólétet növelik, de rossz kezekbe kerülve károsak is lehetnek a békés felhasználókra. E technológiákban rejlő veszélyek és a saját védelmi képességek növelésében rejlő lehetőségeik felismerése és alkalmazása elengedhetetlen napjaink biztonságának garantálásához, a haderő fejlesztéséhez.

A közelebbi és távolabbi környezetünkben zajló magas intenzitású háborúkban felismerhető, hogy új technológiák kerültek hadrendbe, a hadviselést folytatók magas fejlettségű, új eszközöket és a technológia generálta eljárásokat alkalmaznak a siker érdekében.

Bármennyire is változik meg a hadviselés és kerül egyre több modern eszköz, technikai vívmány rendszeresítésre és mindennapi használatra, az ember továbbra is megkerülhetetlen tényező. Számtalan esetben kell döntést hozni a műveleti környezet értékelése és a művelettervezés, valamint a végrehajtás során.

Az ember mindenkor ott van és ott lesz a döntési pontokon, bármennyire is automatizálunk, autonóm rendszereket

használunk és segítségül hívjuk a mesterséges intelligenciát vannak jogi, morális, materiális érdekek és szabályok, amelyek együttes érvényesítésére csak az ember képes. Az ember, aki használja és irányítja a technológiai vívmányokat a kitűzött célok, jelen esetben a biztonság érdekében.

A vezetőknek hármas elvárásnak kell megfelelniük: személyiségükben („*be*”), tudásukban („*know*”) és cselekedeteikben („*do*”) kell tudni vezetniük a haderő valamennyi szintjén (Wass, 1996, 53.). Ahogy az egyes követelmények változnak a különböző vezetési szinteken, úgy változnak azok a forradalmi technológiáik alkalmazásának hatására is, valamint változásokat generál a döntési folyamatokban, a szükséges tárgyi tudásban, a vezetői kompetenciákban és attitűd követelményekben.

A vezetés és a döntési ciklus

A katonai műveletek sikeres végrehajtásának egyik sarkalatos pontja a hatékony vezetés. De a vezetés sikere a pontos döntéselőkészítésből és a helyes döntésből ered. A művelettervezés alapvetően négy logikai-funkcionális elemből áll, amelyet legismertebben az USA Légieréjének ezredese, John Boyd írt le. Megalkotta az „*OODA loop*”-ot, amely egy olyan döntési ciklus, amely segíti a döntéselőkészítőket és a döntéshozókat, hogy a lehető leggyorsabban legyenek képesek reagálni a műveleti környezetben, a fegyveres küzdelemben beállt változásokra (Osinga, 2005, 270.).

A döntési ciklus négy elemből és az azokat összekötő információ áramlásokból áll. A ciklus elején az Érzékelés (Observe) áll, amelynek célja lehető legtöbb információ begyűjtése a műveleti környezetről, a harc helyzetéről, az ellenségről, a terepről, az időjárásról, a humán környezetről. Második elem az Elemzés (Orient), a begyűjtött információk feldolgozása és következtetések levonása a katonai tevékenység sikeressége szempontjából. Harmadik elem a Döntés (Decise), amely magába foglalja a döntés előkészítését is. Minél nagyobb egy katona kötelék és/vagy minél komplexebb a műveleti környezet és a feladat, annál nagyobb szakmai törzsek támogatják a parancsnok munkáját, dolgozzák ki a lehetséges megvalósítási formákat (Courses of Action). A döntés felelőssége mindenkor a parancsnoké, ezért is létfontosságú, a parancsnok személyes vezetői képességei, tudása és cselekedetei mellett az, hogy milyen szaktudásbeli és bizalmi kapcsolatban van a törzsével, az egyes szakterületeket elmélyültén ismerő állománnyal. Az utolsó elem a Cselekvés (Act), vagyis a döntés végrehajtása és végrehajttatása az alárendelt erőkkkel. Az idő elteltével, a legutóbbi saját Cselekvéssel és az ellenség akcióival és reakcióival változik a harc műveleti környezete, ezért ismételtlen szükséges a döntési ciklus újraindítása.

A döntési ciklus elemei egymást követik, egymás „*output*”-jait használja a következő elem „*input*”-ként. A döntési ciklus folyamatosan ismétlődik és ezzel igyekszik helyesen reagálni a műveletekben és a kör-

nyezetben beállt változásokra. Cél az, hogy az egyes döntési ciklusok a lehető leggyorsabbak legyenek, gyorsabbak, mint az ellenség döntési ciklusa.

A döntési ciklus folyamatos körforgás, aminek két kritikus eleme a döntés időbelisége és a rendelkezésre álló korlátozott mennyiségű információ. Ezek folyamatosan egymás ellen hatnak, a döntésnek minél hamarabb meg kell születnie, hogy az általa generált cselekvés minél hamarabb hasson, így reális lehetőséget biztosítva, arra, hogy a Cselekvés valóban az Érzékelés időszakában lévő helyzetre releváns válasz legyen. A döntési ciklus időigényes és alatta a műveleti környezet, a harc állása megváltozik. Ezért fontos, hogy a ciklus gyorsan kerüljön végrehajtásra, hogy a lehető legrelevánsabb válasz legyen az Érzékeléskori – tehát múltbéli – helyzetre. A döntési ciklus ismétlődésének gyorsaságát segíti elő törzsek és a végrehajtók felkészültsége mellett az egyes folyamatok automatizálása, a technológiai vívmányok alkalmazása az elemzés-értékelések, a lehetséges cselekvési változatok kidolgozása és a műveletek vezetése-irányítása területén.

A döntési ciklus gyorsasága, hitelessége (információk mennyisége, minősége és időbelisége) és pontossága (törzsek szakmai munkája) eredményezi a harc során a kezdeményezés megragadását és megtartását, amelynek eredményeként az ellenség folyamatos lépésenként van, így a művelet lefolyása a mi forgatókönyvünk szerint zajlik le. A kezdeményezés megra-

gadása és kihasználása a fölény kivívásán keresztül elvezet a győzelemhez.

A katonai tevékenységek nem öncélúak, minden esetben politikának, tehát a hatalomgyakorlásnak alárendeltek, az általa megjelölt célok elérésének eszközei. A legmagasabb szintű katonai vezetés, vagy a nagy politikai érzékenységgű műveletek végrehajtása során elengedhetetlen a katonai és a politikai döntési ciklusok összehangolása. A társadalom, a közvélemény a nemzetközi élet szereplői irányába a politika kell, hogy közvetítse az indokokat, a sikert vagy éppen a kudarcot (vesd össze: Freedman, 2022, 513.). A katonai, védelempolitikai és végül a politikai szféra közelít egymáshoz, stratégiai szinten folyamatos interakcióban van.

A politikai célkitűzések, az elvárt végállapot mellett a műveleti környezet is alapvetően meghatározza a katonai tevékenységek fajtáját és a végrehajtásukhoz szükséges vezető- és döntéselőkészítést végző törzstisztek képzését. A hidegháború magas intenzitású tömeges összecsapásaira felkészített katonáknak jelentős nehézségeket okozott az iraki és afganisztáni konfliktusok során a felkelés elleni műveletek (COIN) tervezése, vezetése és irányítása. E változások szükségessé tették a tisztképzés, mint a vezető állomány képzésének átalakítását (Moyar, 2009, XIV.).

A komplex, vagy egyes szakírók szerinti kaotikus műveleti környezet már nem teszi lehetővé a szigorú parancsorientált vezetési rendszer működését. Egyrészt a gyorsan változó műveleti környezetben nincs

idő a részletes parancsok kidolgozására és kiadására, ezért nagymértékben kell építeni a beosztottak önállóságára, kezdeményezőkézségére. Napjainkban a Küldetés Alapú Vezetés (*Mission Command*) tűnik a leghatékonyabbnak (US ARMY, 2019.). A magasabb szintű vezetés a kitűzött célokat és azok elérésének indoklását határozzák meg, a végrehajtás hogyanja az adott helyzetet jobban ismerő, a helyszínen benne lévő beosztott vezető feladata. A magasabb parancsnok sokkal inkább a feltételeket biztosítja a beosztottak sikeres feladatvégrehajtásához (vö: McChrystal 2015, 220-232). Ez a vezetési megközelítés feltételezi a kockázatok valós értékelését és a siker érdekében történő ésszerű vállalását, valamint a vezetők és beosztottak közötti kölcsönös bizalmat. Bizalom abban, hogy mindenki a legjobb tudása szerint és a legjobban fogja végrehajtani a feladatot. De a bizalom alapfeltétele a tudás és ismeret. Tudni és ismerni azt, hogy a másik mire képes, ezek objektíven az azonos képzési rendszerből és az abba vetett bizalomból erednek, míg szubjektívan a közösen megélt műveletek tapasztalataiból, egymás képességeinek ismeretéből áll.

Döntési ciklus és az információs műveletek

Tekintettel arra, hogy az Információs Műveletek tartalmaznak technikai/technológiai elemeket és ezeket az évek során sikerrel integrálták a komplex műveletek rendszerébe – ötvözve más kinetikus és nem-kinetikus képességekkel –, így azok

folyamatosan hatást gyakoroltak és gyakorolnak a katonai döntési mechanizmusra, a döntési ciklusra.

A NATO információs műveletek, mint összefoglaló képesség, a kifelé „sugárzott kép” szinkronizálása, így a haderő hitelességének növelése, alapvetően a Szövetség béketámogató műveletinek időszakához köthető. A 2009-ben kiadott Információs Műveletek doktrína (NATO, 2009) tíz olyan katonai képességet integrál, amelyek valamilyen formában korábban is léteztek. Természetesen ez a doktrína is a korábbi továbbfejlesztése volt, amely még akkor nem integrálta például a civil-katonai együttműködést (*CIMIC*).

A NATO által 2023-ban kiadott új Információs Műveletek doktrína az integrált képességek tekintetében új elemeket (Katonai Nyilvánosság), illetve egyes elemek kiegészítéseit (pl. Személyes Kapcsolattartás szintjei: stratégiai, kulcsbeosztású, legénységi) is tartalmazza. De korábbi önálló képességek összevonása, illetve átkategorizálása is megjelenik. A korábbi Számítógép Hálózati Műveletek és az Elektronikai Hadviselés itt Cybertér Műveletek és Elektromagnetikus Hadviselésként jelenik meg (NATO, 2023a).

Az információs műveletek mindkét doktrína esetében négy kategóriába sorolhatóak:

- 1) Technika/technológia alapúak: Számítógép Hálózati Műveletek, Elektronikai Hadviselés, Cybertér Műveletek és Elektromagnetikus Hadviselés;
- 2) Pusztító erőn alapuló: a haderő eszközeinek megsemmisítő képessége, a 2009

előtti doktrínában még az erő alkalmazásának kilátásba helyezése is megjelent;

3) Eljárás alapúak: Műveleti Biztonság, Információs Biztonság, Megtévesztés;

4) Kognitív alapúak: Civil-Katonai Együtműködés (*CIMIC*), Lélektani Hadviselés (*PSYOPS*), Személyes Kapcsolattartás (engagement), valamint a viselkedésmagatartás-megjelenés hármasa (*PPP*).

Az információs műveletek során az egyes képességek mind a saját és szövetséges erők védelmi, mind pedig az ellenség támadására, gyengítésére, bizonytalankodók meggyőzésére is felhasználhatóak:

- A Számítógép Hálózati Műveletek (támadó és védő), az Elektronikai Hadviselés, a, Cybertér Műveletek és az Elektromagnetikus Hadviselés hatnak az elektronikai felderítésre, az adatok és információk rejtett és biztonságos továbbítására, tárolására.

- A pusztító erő nem csak az ellenség katonai erőit és eszközeit, védelmi infrastruktúráját képes rombolni, de hatást gyakorol a morálra is. Mivel az előző kategóriában bemutatott technikai/technológiai képességek elengedhetetlen része egyes fizikai alkotóelemeik léte (antenna, áramfejlesztő, átjátszó, antenna, radar, szerver, kábelhálózat, stb.) azok is a pusztítás célpontjai. De a fizikai pusztítás ténye hatást gyakorol a Kognitív alapú képességekre is alapvetően a saját harcimorál erősítésén és az ellenség moráljának megtörésén keresztül.

- Az eljárás alapú képességek a saját műveleteinkre, tevékenységeinkre vonatkozó biztonságot jelentik mind a szenzitív

dokumentumok fizikai védelmével, mind pedig azok tartalmának titokként történő megtartásával. A megtévesztés, mint harmadik elem, pedig az ellenség döntéshozatalát látja el hamis információkkal már a döntési ciklus első fázisában, az észleléskor. A hamis „input” eredményeként a tökéletes ellenséges elemző-értékelő rendszer hibás következtetéseket generál, amelyek szintén félrevezetik a döntéshozatal rendszerét.

- A kognitív alapú képességek egyrészt alkalmasak az információk gyűjtésére és ellenőrzésére. Másrészt a befolyásolás útján a saját erők moráljának erősítésére, az ellenségének a gyengítésére és a hezitálók meggyőzésére (v.ö.: Mező, 2014). Harmadrészt – a megtévesztéshez hasonlóan – az ellenség hamis információkkal történő ellátására.

Ahogy az Információs Műveletek komplex rendszerébe az évek során sikerrel kerültek beépítésre a különböző alapú képességek – így a technika/technológia alapúak is –, ezen integrációs folyamatok ismerete és tapasztalata jelentős segítséget nyújt a napjainkban megjelenő új forradalmi technológiák hatékony felhasználására. Ezért is szükséges a múlt katonai tevékenységeinek feldolgozása, még ha azok más környezetben és más kontextusban is történtek. A történelem nem ismétli önmagát, de mégis sokszor vannak belőlük levont tapasztalatok, amikkel könnyebbé tehetjük a mindenkori „újdonságok” befo-gadását, beépítését a meglévő és fejlesztendő rendszereinkbe (Hooker és Collins, 2015).

Jövő kutatás és az új technológiák

A siker egyik alapfeltétele, az ellenség ismerete. Az ellenség meg- és kiismerése a műveleti környezet megértésével kezdődik (TRADOC, 2024, 30.). Az ellenség része a műveleti környezetnek, hiszen nem csak haderejével, hanem a komplex védelmi rendszerével (közigazgatás, lakosság, gazdaság és haderő) hat a természetes és épített környezetre. Kihaszználja a terep és az időjárás adta lehetőségeket, átalakítja a tájat, felkészíti a területet a sikeres harc megvívására (hadszintér előkészítés). Politikai döntések eredményeként az állam- és közigazgatás (védelem- és katonai igazgatáson keresztül) hatást gyakorol a gazdaságra: a hadiipar, a békegazdaság átállítása hadigazdaságra mind az ellenség katonai potenciáljának eszközei. A lakosság különböző fegyveres vagy fegyver nélküli bevonása a katonai célú intézkedésekbe, mind megjelennek a műveleti környezetben.

A jövő kutatások célja, előre jelezni azokat a trendeket, jellemzőket, indikátorokat, amelyek a jövő környezetét fogják nagy valószínűséggel jellemezni (lásd például: Mező, 2016). Ennek a környezetnek a kihívásaira, veszélyeire kell hatékonyan felkészülni, kihasználva a bennük rejlő, jelen írás szerint a technológiai lehetőségeket. A jövő körvonalazása után a védelmi képességek fejlesztését illeszteni kell a veszélyekhez a lehetőségek függvényében – ez a haderőfejlesztés.

A védelmi képesség fejlesztésének három alapfeltétele a „Hol” kérdésre választ adó jövő kutatás, tehát a műveleti környezet feltárása, valamint a „Mit” kérdésre vá-

laszt adó Nemzeti Biztonsági-, Védelmi-, Katonai Stratégiák alkotása. E kettő determinálja a „Hogyan” kérdésre adandó választ, vagyis azokat a koncepciókat, terveket, amelyekkel az ország, a szövetség céljai elérhetőek, a védelmi tevékenység hatékonyan végrehajtható. Ebben a hármas rendszerben folyamatosan változó elemként jelennek meg a forradalmi technológiák, hiszen a gazdaság által is vezérelt tudományos kutatások során olyan új eredmények születnek folyamatosan, amelyek azonnal vagy módosításokkal, de integrálhatóak a védelmi képességekbe.

A következőkben a NATO, az USA és az Egyesült Királyság jövő kutatási dokumentumait tekintem át a forradalmi technológiák szempontjából. Természetesen a dokumentumok komplex módon vizsgálják a jövő műveleti környezetét és más szervezetek is foglalkoznak hasonló előrejelzésekkel, de a NATO, mint a legerősebb politikai és katonai szövetség – melynek hazánk is tagja – és két meghatározó állama elemzése felvázolja a jövőt és annak technológiai lehetőségeit és veszélyeit.

A jelen és a jövő forradalmi technológiái, amelyek veszélyt és lehetőséget is rejtnek magukban az idő múltával egyre elérhetőbbek lesznek piaci-gazdasági alapú terjedésük révén, így azok az állami és nem állami ellenséges szereplők számára is megszerezhetővé válva, növeli annak katonai képességeit, így veszélyt jelet. A jövő kutatása, a műveleti környezet feltárása megteremt annak a feltételeit, hogy a haderő felszerelhető és felkészíthető legyen minden típusú veszély kezelésére és a kitűzött

célok elérésére, végső soron a győzelemre. (TRADOC, 2024, 30.).

NATO

A NATO Transzformációs Parancsnoksága (ACT) 2023-ban ismét elkészítette a Stratégiai Előrejelzés 2023 (*Strategic Foreign Analysis 2023-SFA23*) elnevezésű dokumentumát. Az először 2013-ban, majd 2015-ben és 2017-ben elkészített dokumentum a Szövetség közös védelmi tervezésének alapja, mivel 20 éves előre tekintéssel mutatja be a közösség előtt álló jövőt, veszélyeket és lehetőségeket. Tervezetten hamarosan elkészül az e dokumentumból eredeztetett Jövőbeli Műveleti Környezet (*Future Operating Environment*) című tanulmány, amely bemutatja a jövő hadviselését, a harctereit és szereplőit. A több mint 800 résztvevő tudományos munkájának eredményeként hat fő területen 170 trend került beazonosításra, amelyek befolyásolják, determinálják a jövőnket. Az SFA23 megállapítása szerint a jövőben a főbb állami szereplők és a nem állami szereplők, terrorista szervezetek fognak veszélyt jelenteni a Szövetségre, a fennálló világrendre. Ezek a szereplők folyamatosan növelik a veszélyt jelentő képességeiket, befolyásukat igyekeznek kiterjeszteni az instabil régiókra, felhasználva nem csak a katonai, hanem a gazdasági, politikai, cyber eszközöket is kevert (hibrid) jelleggel akaratauk érvényesítésére.

A fő területek és trendek között számos olyan van, mely a tudományos és technikai

kutatásokhoz, a technológiai eredményekhez kapcsolódnak (NATO, 2023b, 2., 4., 10.):

- A védelmi koncepciók és képességek fejlesztése során a zöld energiaforrások és Feltörekvő és Felforgató Technológiák (*EDT*) integrálása meghatározó.

- Az *EDT*-k átalakítják a hadviselés jellemzőit, növelve a sebességet, a hatótávolságot és a csapások erejét. Az *EDT*-k alkalmazása újszerű etikai és erkölcsi, valamint fogalmi és irányítási dilemmákat vetnek fel. Növelik a stratégiai meglepetés esélyét, de a nem szándékos konfliktus eszkaláció esélyét is.

- A katonai képességek egyre intelligensebbek és összekapcsoltabbak (hálózat, illetve egymástól függőek) lesznek és jelentősen támaszkodnak a gazdasági szektorra is.

- Az ellenségek arra törekednek majd, hogy korlátozzák a Szövetség azon erőfeszítését, hogy katonai képességeket generáljon, ezért már békeidőben is diplomáciai, információs és gazdasági eszközökkel akadályozzák azt.

- A modern hadviselés növekvő mértéke és költségei egyre megfizethetlenebbé teszik, hogy a legtöbb nemzet egyedül hajtsa végre védelmi fejlesztéseit, ezzel is előmozdítva a közös, Szövetségi fejlesztéseket és képesség kialakításokat.

A NATO Feltörekvő és Felforgató Technológiákként (*Emerging and Disruptive Technologies, EDT*) definiálja azokat a technológiákat, amelyek hatást gyakorolnak az elkövetkezendő 20 év biztonsági környezetére, védelmi képességeire. Ezek a következők (1. ábra): mesterséges intelligencia, nagymennyiségű adatok, robotika, ember-gép interfészek, autonóm rendszerek, kvantum technológia, űrtechnológia, biotechnológia, emberi teljesítményt többszöröző technológia, újszerű anyagok, megújuló energia, irányított energia, új hajtóanyag technológia (NATO, 2023b, 38.).

1. ábra: A NATO (2023b) által prognosztizált feltörekvő és felforgató technológiák (*Emerging and Disruptive Technologies, EDT*) alapján készített szófelhő

USA

Az USA, mint a NATO legnagyobb haderejével és védelmi kiadásával, hadiiparával és kutatás-fejlesztési hálózatával, innová-

ciós adaptív képességével rendelkező állama, nem csak egy központi jövőkutatási trendet felvázoló elemzést készít el, hanem a teljes haderő, de az egyes fegyvernemek is megalkotják a rájuk jellemző előrejelzéseiket.

Az USA Nemzeti Hírszerző Tanácsa (*National Intelligence Council, NIC*) 2021-ben ismét elkészítette jelentős terjedelmű, 20 éves előrejelzéseket tartalmazó komplex elemzését a Globális Trendek 2040 (*Global Trends 2040*) megnevezésű dokumentumot (NIC, 2021). Az 1997 óta immár hetedik alkalommal elkészített elemzés 156 oldal terjedelemben vázolja fel a jövőt, a kihívásokat, a lehetőségeket és a veszélyeket. A részletes elemzéseken alapuló, a komplex biztonság valamennyi dimenziójában a trendek bemutatása, jellemzők, indikátorok meghatározása során megállapították, hogy a technológia terén milyen környezettel és kihívásokkal kell számolni a jövőben:

- A technológiai fejlesztések üteme és hatása növekedni fog, átalakítva és növelve az emberi képességeket, és lehetőséget kínál az olyan kihívások leküzdésére, mint az öregedés, az éghajlatváltozás és a termelékenység alacsony növekedése, miközben új feszültségeket és zavarokat is teremt a társadalmakban, a gazdaságban, államokon belül és államok között is.

- A fokozódó globális verseny lesz a technológiai fölény olyan alapvető elemeiért, mint a tehetség, a tudás, erőforrások és a piacok.

- A technológiai dominanciaért folyó verseny elválaszthatatlanul összefonódik az átalakuló geopolitikával és a szélesebb körű amerikai-kínai rivalizálással.

Az USA Fegyveres Erők Egyesített Vezérkara (*US Joint Staff*) 2016-ban kiadta a szintén 20 évre kitekintő Egyesített Műveleti Környezet 2035 (*Joint Operating Environment 2035*) elnevezésű dokumentumát, amely az „egyesített” (joint) jellegénél fogva az összes haderőnem (szárazföld, légi-erő, haditengerészet, tengerészgyalogság, űr erők) számára komplexen definiálja a valamennyi hadviselési szintéren (*all-domain*, ahol domainok: szárazföld, tenger, légtér, űr, cyber) a jövő környezetének és hadviselésének jellemzőit, kihívásait és veszélyeit (US JS, 2016). A 2016-ban megalkotott dokumentum frissítése azóta már megkezdődött, de annak tartalma jelenleg korlátozás nélkül nem hozzáférhető. Tekintettel az 57 oldalas dokumentum korai keletkezésére, annak tartalma itt nem kerül ismertetésre.

A vizsgált téma szempontjából a legfrissebb elemzés az USA Szárazföldi Erők által elkészített és 2024 decemberében kiadott „Műveleti Környezet 2024-2034 Nagykiterjedésű Harci Műveletek” (*The Operational Environment 2024-2034, Large Scale Combat Operations*) elnevezésű dokumentum (TRADOC, 2024). Az elemzés illeszkedik az USA fegyveres erők Egyesített Műveleti Környezet dokumentumához.

Az elemzés 12+5 feltételt és jellemzőt mutat be, amelyek a jövő szárazföldi mű-

veleteinek meghatározói. Ezek közül is a technológiai szempontból meghatározóak: információs fölény, szenzorok által teljesen átláthatóvá tett harcmező, nagyobb mélységben is ható pusztítóerő, a mozgástűzerő-védelem növelése, személyzet nélküli távirányítású és autonóm eszközök.

Az elemzés az öt évvel korábban kiadott azonos témájú, részben azonos című, de időbelisége miatt eltérő tartalmú dokumentumot váltotta fel.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériumának nagy múltú, Fejlesztési, Koncepció és Doktrinális Központja (DCDC) 2024-ben, 1998-tól változó néven, de hetedik alkalommal adta ki Globális Stratégiai Trendek 2055 (*Global Strategic Trends 2055*) megnevezésű dokumentumát (DCDC, 2024a). A 456 oldalas elemzés könnyebb feldolgozhatósága érdekében egy összefoglaló verziót is elkészítettek és adtak közre tized akkora terjedelemben (DCDC, 2024b).

A dokumentum a komplex biztonságot érintő egyes szakterületek közül az információ és technológia területét együtt vizsgálta, amelyből az alábbi nagybani megállapításokat szükséges idézni:

- A következő évtizedekben exponenciálisan növekednek az adatok, amelyek elérhetősége a felhasználói igényektől és a technikai kapacitástól függenek.

- A globális „adattermelés” növekedésével, az egyre hatékonyabb tárolási és feldolgozási kapacitások hatására egyre fontosabb szerepet fognak betölteni a kormányzati és a gazdasági döntések folyamatában. Ennek lesz eredménye, hogy az adatokhoz, a korszerű tároló kapacitásokhoz és a feldolgozó képességekhez való hozzáférés kulcsfontosságú lesz.

- A kommunikációban, az adatátvitelben az egyre fejlettebb és megbízhatóbb technológiák, az egyre terjedő internet lefedettség átalakítják az állami lét, a társadalom, a gazdaság egészét.

- A kvantum technológia és a mesterséges intelligencia felgyorsítja és folyamatosan fejlődővé teszi a problémamegoldási folyamatokat.

- Az új technológiai eredmények átalakítják az energiatermelést és tárolást, a szállítást és a logisztika rendszerét, a termelést és hatékony erőforrás felhasználást, az élelmiszer és az élelmezés biztonságát, az egészségügyet és az emberi képesség-fejlesztést.

- Az új technológiákhoz szükséges nyersanyagokhoz hozzáférés, a szenzorok terjedése és rendszerben történő alkalmazása, az energetika vívmányai szintén jövőt formáló tényezőként jelennek meg.

Valamennyi itt bemutatott elemzés kisebb-nagyobb eltérésekkel azonos trende-

ket határoznak meg a forradalmi technológiák fejlődésében. Mivel mindkét ország annak a Szövetségek a tagja, amelynek hazánk is, így alapvetően a NATO által definiált Feltörekvő és Felforgató Technológiák (EDT) megnevezéseit alkalmazva tekintsük át azok hatásait a döntési ciklusra.

Döntési ciklus és a forradalmi technológiák

A korábban bemutatott NATO ACT SFA23 által összefoglalt Feltörekvő és Felforgató Technológiák, a szintén korábban bemutatott információs műveleti összetevőkhöz hasonlóan jelentős hatást gyakorolnak az OODA néven is ismert döntési ciklusra. Ezek az új technológiák mind a saját döntési ciklus és tevékenység védelme mind pedig az ellenség rendszerének és tevékenységének támadása szempontjából is értelmezhetők. Szükséges a dokumentumban felsoroltokat kiegészíteni a szenzorokkal, azok hatékonyságának és hálózati kapcsolatainak fejlődésével és terjedésével.

A döntési ciklusra gyakorolt hatásuk szerinti konkrét elemzés megkezdése előtt célszerű külön bemutatni azokat a technológiai képességeket, amelyek a feladatvégrehajtás során fejtik ki hatásukat. Természetesen tágabb értelemben ezek is részei a döntési ciklusnak, mivel a saját és az ellenség képességeinek számbavétele része az elemzésnek, a döntéselőkészítésnek.

- Robotika: nem csak a logisztika, a hadianyag gyártás, raktározás, készletezés és szállítás területén jelentenek fejlődést. A

robotok már megjelentek a harcoló kislevegységek harcának, felszerelésének, sebessültjeinek szállításai során is.

- Ember-gép interfészek: a szenzorok, a feldolgozott adatok gyorsabb értékelése, a kommunikációhoz való hatékonyabb hozzáférést segíti.

- Autonóm rendszerek: alkalmazásával csökken az élőrő leterheltsége, veszteségének kockázata. Különösen fontos ez a nyugati kultúrkörben, ahol az emberi élet vesztese magasabb politikai és társadalmi kritikával, kockázattal és végső soron a támogatás megvonásával járhat.

- Űrtechnológia: segítségével a saját műholdak védelme, az ellenséges műholdak zavarása, semlegesítése mellett elengedhetetlenek a hatékony és biztos navigáció és adatátvitel során is. De bizonyos anyagok űrben történő gyártása is eredményez hatékonyabb terméket, hatásosabb védelmi vagy éppen támadó eszközök gyártásához szükséges anyagokat.

- Biotechnológia: nem csak az egyébként zömmel tiltott biológiai fegyverek fejlesztéséhez és alkalmazásához kapcsolódnak, de az ellenük való védekezésnek is hatékony eszközei. A sebesültellátás, a harctéri életmentés, a gyors rehabilitáció és harctértek visszanyerése során is nagy hatással bíró technológia.

- Emberi teljesítményt többszöröző technológia: mind a fizikai, mind a kognitív képességek növelésére alkalmas akár gépi/informatikai kiegészítések, mind pedig a mentális regenerálódást, a mind több ideig tartó racionális cselekvőképességet megtartó eljárások is e kategóriába sorolhatók.

- Újszerű anyagok: forradalmi hatást gyakorolnak a védelemre (páncélvédelem), a logisztikára (tömeg, anyagnek sokasága, 3D nyomtatás), a katonai felszerelések tömegére és így a fizikai teljesítőképessegre.

- Megújuló energia: főként a távoli stacioner bázisok működése során kritikus kérdés az járművek és az áramfejlesztők hajtóanyag ellátása. A tartálykocsikkal történő utánszállítás logisztikai terhet, a szállító konvojok biztosítása harcoló (kísérő) erők lekötését eredményezi. A bázisok megújuló energia feltételeinek biztosítása csökkenti a logisztikai és harcoló erők leterheltségét, illetve a szállítások során fellépő veszteségek kockázatát.

- Új hajtóanyag technológia: növelik a mozgás és energiaellátás hatékonyságát, a nagy távolságú manőverek és szállítások, távoli bázisok ellátása során kevesebb üzemanyaggal érnek el azonos hatékonyságot.

- Irányított energia: gyakorlatilag kinetikus és nem-kinetikus eszközként alkalma-

sak pusztításra, illetve az ellenség elektronikai rendszereinek bénítására.

- Szenzorok: biztosítják a művelet során a folyamatos adatszolgáltatást a saját csapatok helyzetéről, állapotáról, logisztikai feltöltöttségéről. Biztosítják továbbá a terepre és az ellenségre vonatkozó fontos adatokat. Ezek az adatok hozzáférhetőek az adott katonai kötelékkel együttműködők számára is mind műveleti, mind logisztikai, mind kommunikációs, mind egészségügyi szempontól.

A Döntési ciklus során az a forradalmi technológiák vagy az egyes elemekre, vagy a közöttük szüksége stabil, rejtett adatátvitelre gyakorolnak hatást, melyek számbavétele szükséges a döntési folyamatok korszerűsítése, hatékonyságának, pontosságának, megbízhatóságának és gyorsaságának növelése során.

Az *Érzékelés* során alapvetően nagyszámú szenzorok alkalmazásával kell számolni, amelyek a klasszikus felderítés-hírszerzés módszerein túl a komplex műveleti környezet szinte valamennyi összetevőjéről képesek valós idejű adatokat szolgáltatni. A szenzorok tevékenységének összehangolására, a feladatok elosztására a szenzorokat vezérlő, mesterséges intelligenciával és kvantum technológián alapuló számítógépekkel támogatott akár autonóm rendszerek szintén a hatékonyság növelésének eszközei. A szenzorok energiaellátása során a megújuló és új hajtóanyagok is alkalmazhatók. Az újszerű anyagokban rejlő lehetőségek (tömeg, elektromos veze-

tőképesség, tárolási kapacitás, stabilitás) is segítik a „túlélőképesebb” szenzorok kialakítását. A robotika segítségével a szenzorok nem csak stacioner, hanem mobil kivitelben is készülhetnek.

Az *Elemzés* során a mesterséges intelligencia és a számítógépek teljesítményét megnövelő kvantum technológia segítségével az érzékelés során saját csapatoktól, a felderítő és megfigyelő rendszerektől, a szenzoroktól, a pilóta nélküli felderítő gépektől kapott adatokat gyorsan és hatékonyan képes feldolgozni. A feldolgozás során, a döntések előzetes előkészítésekor számos folyamat automatizálható. A nagymennyiségű adatokat tartalmazó adatbázisok alkalmasak a korábbi tapasztalatok, trendek felhasználására, a jelen helyzet átfogóbb elemzésére. Az ember és gép interfészek és az emberi teljesítmény-főként a kognitív térben- kiterjesztő technológiák növelik az elemzés és értékelés hatékonyságát.

A *Döntés* során a nagymennyiségű adatok feldolgozását segítő kvantum technológia alapú számítógépek és a mesterséges intelligencia, valamint az automatizálások és autonóm rendszerek használata lehetővé teszik a gyors és hatékony döntéselőkészítést. A katonai tevékenységre jellemző sokváltozós, így szinte logikailag végtelen kimenetelű cselekvési lehetőségek (*Course of Actions, COA*) elemzésének időszükséglete radikálisan csökken, megbízhatósága nő. Az emberi teljesítmény többszörözésére szolgáló technológiák megnövelik a döntés előkészítők és a döntéshozók mentális teljesítőképességét és rege-

nerálódását. Az ember és gép interfészek a feldolgozott adatok, döntési opciók vizualizálásán, szimulálásán keresztül szintén a döntési ciklus sebességének növeléséhez járulnak hozzá.

A *Végrehajtás* során, a már korábban ismertetek mellett és között (lásd: feladatvégrehajtás!) a legfontosabb az együttműködő, alá- és fölérendelt katonai szervezetek közötti kommunikáció és adatátvitel, valamint a mindenki számára elérhető valós idejű műveleti helyzetet bemutató „kép” (*Common Operational Picture, COP*) a harctérről. Fontos továbbá a mobilitást biztosító hajtóanyagok rendelkezésre állása, a pontos helymeghatározás, a sebesültellátás, az autonóm rendszerek irányítása, az emberi teljesítményt fokozó eszközök hatékony használata a harcérintkezések során.

Az *Adatátvitel* során a szükséges energia biztosítása érdekében mind a megújuló energiák, mind pedig az új hajtóanyagok és az alkalmazásukra tervezett eszközök hatékonyan tudják biztosítani a stabil és folyamatos áramellátást. Az űrtechnológia is elengedhetetlen mind a helyzetmeghatározás, mind pedig a kommunikáció szempontjából. Az irányított energia képes károsan befolyásolni, semlegesíteni az adatátvitelt, az ellene való védekezés és az ellenség rendszerének támadása szintén adatátviteli kérdéskör.

Összegzés

Ahogy a hadviselés törtében mindenkor, úgy napjainkban is az ország, a szövetség stratégiáiban kitűzött célok és a mű-

veleti környezet jellemzői determinálják a hadviselés és a védelmi képesség, szűkebben a haderőfejlesztés módját. A jelen és a jövő forradalmi technológiái a biztonság szempontjából veszélyt, de egyben lehetőségeket is rejtenek magukban. A több és megbízhatóbb információt gyorsabban és pontosabban feldolgozó és továbbító döntéselőkészítésen alapuló döntés és az eredményeként meghatározott végrehajtás jelentős előnyhöz vezet a hadviselésben, amellyel élni kell. Az új forradalmi technológiák a döntési folyamat támogatása mellett – bár a tervezés fázisában annak részeként is megjelenik – a műveletek során pontosabb és gyorsabb csapással jelentősen növelik a célzott pusztítások hatásait, mélységét és csökkentik a járulékos – főként civil – veszteségeket.

A haderő mindenkor értékelte és lehetőség szerint integrálta az új tudományos eredményeket, ennek egyik közelmúltbeli példája az információs műveletek komplex rendszere és hatása a döntési ciklusra. Ezt példaként bemutatva értelmezhető egyrészt, hogy az új eredmények integrálása nem lehetetlen, másrészt hasznos hiszen erőszorozó hatással is bírnak, együttes szinkronizált alkalmazásuk hatásosabb, jobb eredménnyel jár.

A forradalmi technológiák megkönnyítik, átláthatóbbá teszik a műveleti környezetet a döntési folyamatot és a végrehajtást. Az automatizált rendszerek, a szenzorokkal láthatóvá tett hadszintér, a nagysebességű adatfeldolgozás, a gyors és rejtett nagymennyiségű adatmegosztás, a modellezésen és szimuláción alapuló vizualizálás,

a nagysebességű és nagyhatótávolságú intelligens csapásmérő eszközök, az összekapcsolt autonóm rendszerek mind segítik a döntést és a végrehajtást.

De a döntést az ember kell, hogy meghozza. Az emberi döntés továbbra sem megkerülhető, az előkészítés és a végrehajtás megkönnyíthető, de a morális, jogi, nemzeti érdek-, érték alapú döntés nem átruházható. Ezért fontos, hogy az oktatásban, a katonák felkészítésében teret kapjon a forradalmi technológiák alkalmazásának és a döntéshozatalra gyakorolt hatásainak ismerete.

A jövő veszélyeinek kezelésére felkészülés során továbbra is szem előtt kell tartani a meglévő katonai képességeket és azok alkalmazását. A haderőnek képesnek kell lenni a valamennyi művelettípusra, hiszen a különböző intenzitású és eredetű konfliktusok eltérő kezelést, haderőalkalmazást igényelnek. Fontos tehát a jövőre felkészülés folyamatában a múlt tapasztalatainak feldolgozása, hiszen azok a kihívások és feladatok továbbra is jelen vannak (polgárháborúk, felkelések, befagyott konfliktusok, terrorizmus, Irak, Szíria, Balkán, Közel-Kelet, Kasmír, Nyugat-Szahara, Kaukázus, stb.), illetve a tapasztalatok segítséget nyújtanak az új képességek kialakításához és integrálásához (Petraeus és Roberts, 2023, 441.).

Az új technológiák alkalmazása új eljárásokat generálnak, új követelményeket támasztanak a katonával szembe, de nem mentesíti őket a döntés felelősségétől, annak jogi és morális következményeitől.

Irodalom

- DCDC (2024a). *Global Strategic Trends out to 2055*. Letöltés: 2024.11.30. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/673602412469c5b71dbc7b6f/Global_Strategic_Trends_Out_to_2055.pdf
- DCDC (2024b). *Global Strategic Trends out to 2055 Bite-size*. Letöltés: 2024.11.30. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/669923bda3c2a28abb50d236/GST_7_Bite_size_web.pdf
- Freedman, L. (2022). *Command*. Oxford University Press, New York.
- Hooker, D. R. Jr. and Collins, J. J. (Eds.)(2015). *Lessons Encountered, Learning from the long war*. Washington D.C.: National Defense University Press
- McChrystal, S. (2015). *Team of Teams*. New York: Penguin.
- Mező Ferenc (2014). *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen
- Mező Ferenc (2016). Prognosztizálható változások az emberi tényezők mentén katonai aspektusból. *Hadtudomány*, 2016/különszám, 59-68. Doi: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.K.59>
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2023). A kognitív képesség és teljesítőképesség fokozásának lehetőségei. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 151(6), 83–101. Doi:

- <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.6.7>
- Moyar, M. (2009). *A question of command*. New Haven & London: Yale University Press,
- NATO (2009). *AJP-3.10. Allied Joint Doctrine for Information Operations*.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
<https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- NATO (2023a). *AJP-10.1. Allied Joint Doctrine for Information Operations*.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://assets.publishing.service.gov.uk/media/650c03bf52e73c000d9425bb/AJP_10_1_Info_Ops_UK_web.pdf
- NATO (2023b). *ACT Strategic Foresight Analysis 2023*. NATO ACT. Norfolk.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2024/05/SFA2023_rev2.pdf
- NIC (2021). *Global Trends 2040*. USA: National Intelligence Council.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/GlobalTrends_2040.pdf
- Osinga, F. (2005). *Science, Strategy and War The Strategic Theory of John Boyd*.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/ScienceStrategyWar_Osinga.pdf
- Petraeus, D. and Roberts, A. (2023). *Conflict*. New York: HarperCollins
- TRADOC, US Army (2024). *The Operational Environment 2024-2034*.
Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://g2webcontent.z2.web.core.usg.ovcloudapi.net/OEE/Story%20Posts/TRADOCG2_2024JUL30_OE_2024_2035_Lg_Scale_Comb_anonymous.pdf
- US ARMY (2019). *ADP 6-0, Mission Command*. Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN34403-ADP_6-0-000-WEB-3.pdf
- US JS (2016). *Joint Operating Environment*. 2035. Letöltés: 2024.11.30. URL:
https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/joe_2035_july16.pdf
- Wass, D. C. H. (1996). A comprehensive view of leadership. In Taylor, L. R. and Rosenbach, E. W. (Ed.). *Military leadership*. Wastview Press, Colorado.

PSYWAR – A XX. SZÁZADI SZERVEZETEK ASPEKTUSÁBÓL

Author(s) / Szerző(k):

Mező Ferenc (Ph.D.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

E-mail:

ferenc.mezo1@gmail.com

Cite: Mező Ferenc (2024): PSYWAR – a XX. századi szervezetek aspektusából. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 27-38.
Idézés: Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.27>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0002

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Olteanu Lucian Líviusz (PhD), Gál Ferenc Egyetem
 2. Boldizsár Gábor (ezds, Ph.D.), Nemzeti Közszerzői Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

Jelen tanulmány a pszichológiai hadviselés (psychological warfare, PSYWAR) XX. században kialakuló szervezeteinek történelmi alakulását tekinti át. A PSYWAR-hoz kapcsolódó nemzetközi és magyar szervezetek a megalakulásuk éve, alapítóik és céljaik szerint kerülnek bemutatásra.

Kulcsszavak: lélektani hadviselés, PSYWAR, szervezet

Diszciplína: hadtudomány, pszichológia

Abstract

PSYWAR – FROM THE ASPECT OF THE ORGANIZATIONS OF 20th CENTURY

The present study overviews the historical evolution of the organizations of psychological warfare (psychological warfare, PSYWAR) in the 20th century. The international and Hungarian organizations in connection to PSYWAR are presented in terms of the year of its establishment, founders, and aims.

Keywords: psychological warfare, PSYWAR, organization

Disciplines: military science, psychology

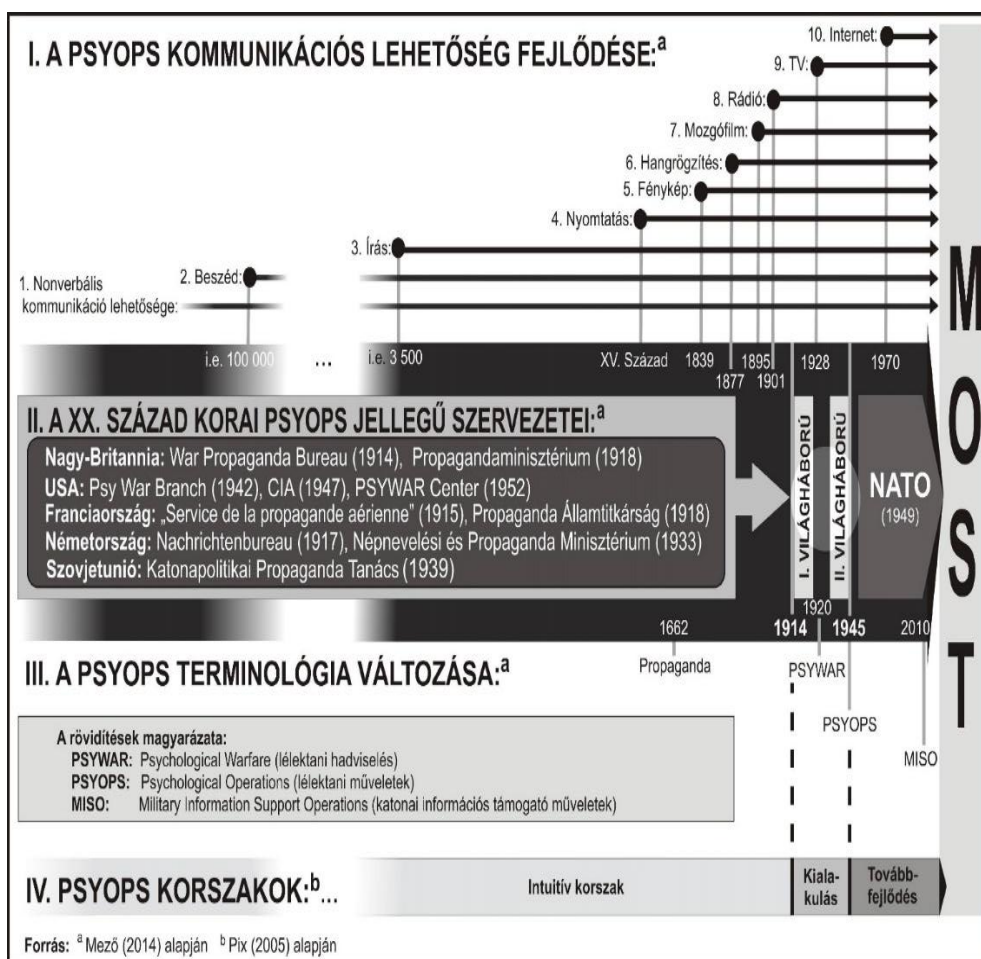
A lélektani hadviselés (az angol terminológiában: psychological warfare, mozaikszóként: PSYWAR) történetét négy jellemző témakör felől közelíthetjük meg (1. ábra): a lélektani hadviselés...

- ...kommunikációs lehetőségei felől;
- ...szervezeti kereteinek történetén át;

...terminológiájának alakulásán keresztül;
 ...történelmi eseményei alapján.

A következőkben a lélektani hadviselés XX. századbeli szervezeti fejlődését tekintjük át Mező (2014) alapján.

1. ábra: A lélektani hadviselés történetének négy megközelítési lehetősége (Mező, 2014. alapján)

A lélektani hadviselést folytató szervezetek történeti áttekintésének nehezítő körülményei

A lélektani hadviselés jellegű tevékenységet folytató szervezetek történetének feldolgozását az alábbi három körülmény nehezíti (2. ábra):

a) Titkos működés. A lélektani hadviselést folytató szervezetek működése általában nem a nyilvánosság előtt zajlott, hanem sok esetben titkos és/vagy rosszul dokumentált volt.

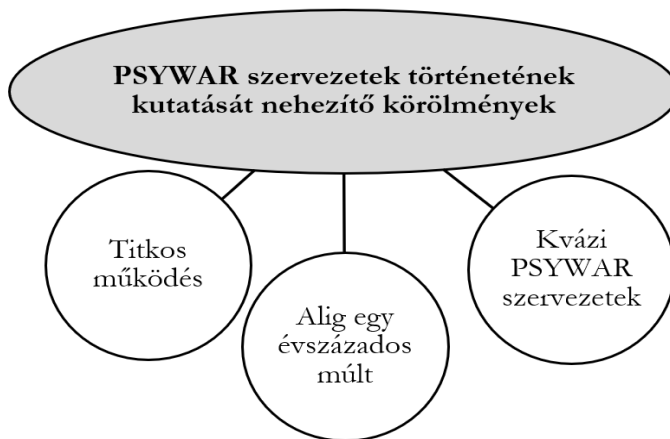
b) Alig egy évszázados múlt. Noha a lélektani hadviselés egyidős lehet az emberiséggel, és az ókortól már nagy számú történelmi anekdota bizonyítja használatát, mégis mindössze a XX. században zajlott világháborúk óta léteznek lélektani hadviselést dokumentáltan folytató szervezetek. A XX. század előtti időszak PSYWAR vo-

natkozású tárgyalásával kapcsolatban Pix (2005) és Mező (2014) művében találhatók adalékok az érdeklődők számára.

c) Kvázi PSYWAR szervezetek léte. Léteztek/léteznek lélektani hadviselésnek tekinthető tevékenységet végző nem hivatalos szervezetek is. Történelmi példaként megemlíthetők például az első világháborúban Nagy-Britanniában működő olyan magánalakulatok, mint a:

- ...az Atlantic Union
- ...a Cobden-szövetség,
- ...az Overseas Club,
- ...The Council of Loyal British Subjects of German, Austrian or Hungarian Birth („Német, osztrák és magyar születésű lojális brit alattvalók tanácsa”),
- ...a United Workers szövetség,
- ...a Union of Democratic Control
- ...a Viktória-Liga, stb.

2. ábra: A lélektani hadviselés szervezeteinek kutatását nehezítő körülmények. Forrás: a Szerző

Napjainkban pedig már nemcsak nemzeti/állami érdekeket szolgáló (magán)szervezetek, hanem vallási/ideológiai eszmékért harcoló terrorista szervezetek, vagy akár gazdasági javak jogtalan megszerzését célzó bűnszervezetek is folyamodhatnak többé/kevésbé jól szervezett lélektani hadviselési frakciók létrehozásához, s bevetéséhez.

A fent jelzett körülmények miatt az alábbiakban mindössze a XX. századtól működő lélektani hadviselés jellegű tevékenységet végző állami, legalizált, katonai szervezetek egy válogatásának bemutatására nyílik lehetőség a teljesség igénye (pontosabban: lehetősége) nélkül. E válogatás is alkalmas lehet azonban arra, hogy a lélektani hadviselés nemzetközi és történeti jellegét demonstrálja.

PSYWAR szervezetek kialakulása

A lélektani hadviselés történetének aspektusából lényegesebb, XX. századtól működő szervezetek a létrejövetelük időbeli sorrendjében:

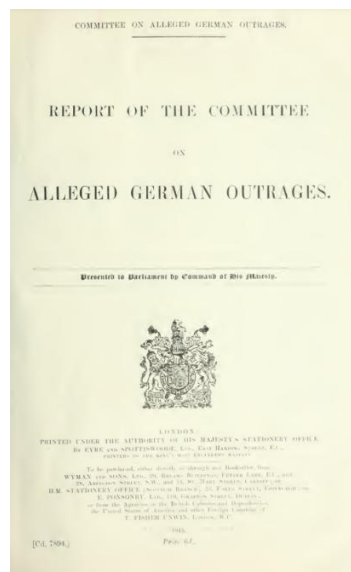
1914 | War Propaganda Bureau (WPB): Háborús Propagandahivatal, amire „Wellington House”-ként is szokás hivatkozni). A brit külügyminisztériumon belül létrejött hivatal röplapok, füzetek és könyvek kiadásával és terjesztésével végzett propaganda tevékenységet a semleges országokban.

A WBP által felkért brit szerzők a kormány álláspontját népszerűsítő röpiratokat, kiadványokat (köztük 1160 füzetet) alkottak.

Példa: Belgium 1914. évi német megszállása apropóján a nemzetközi közvélemény befolyásolása érdekében adta ki például a WBP 1915-ben a „Jelentés az állítólagos német felháborodásokról” (Report of the Committee on Alleged German Outrages) című művet (3. ábra). Ebben a német katonák által a belga civilek ellen elkövetett atrocitásokat mutatták be.

3. ábra: a „Report of the Committee on Alleged German Outrages”.

Forrás: Net1

<p>1915</p>	<p>A WBP irodalomtörténeti érdekessége, egyben professzionálizmusra való törekvését tükröző sajátossága, hogy olyan világhírű írók is a lélektani hadviselés (ekkor még: propaganda) szolgálatába állították általa tehetségüket, mint:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sir Arthur Ignatius Conan Doyle (1859–1930). Több művében is feltűnő közismert hősei például: Sherlock Holmes, Challenger professzor. • Joseph Rudyard Kipling (1865–1936). Leghíresebb mű-ve: A dzsungel könyve • Herbert George Wells (1866–1946): a science fiction műfaj egyik atyja, közismert művei például: Világok harca, A láthatatlan ember, Dr. Moreau szigete. <p>Franciaországban 1915-ben jött létre a „Légi propaganda szolgálat” (Service de la propagande aérienne, SPA). A szolgálat a hadügyminisztérium vezetése alatt működött és a propagandaanyagok előállítására, valamint légi úton (például: repülővel, ballonokkal, sárkányrepülővel, levegőbombákkal) történő terjesztése tartozott a feladatai közé.</p> <p>Példa: az SPA 2,5 millió német nyelvű nyomtatványt (röplapokat, újságokat, könyveket, valódi és hamis leveleket, stb.) terjesztett az ellenséges fronton 1915 október és 1917 június között. A légi szórólapok címzettjei:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) célcsoport: a fronton lévő német katonák. Cél: demoralizáció, engedetlenségre, dezertálásra és lázadásra ösztönzés. b) célcsoport: a megszállt területek lakói. Cél: tájékoztatás a háború előrehaladásáról, ellenállásra ösztönzés. c) célcsoport: a meg nem szállt területek lakossága. Cél: tájékoztatás, felkelésre buzdítás, támogatásra ösztönzés. 	<p>1917</p> <p>Németországban a Hírszolgálati Hivatal (a Nachrichtenbureau) kezdett foglalkozni a propaganda szervezésével. Tevékenysége főként kémelhárítás jellegű volt, illetve az ellenséges röpiratterjesztés ellen lépett fel.</p> <p>A brit Háborús Propaganda Hivatalt 1917-ben az Információs Osztály (Department of Information) alá szervezték.</p> <p>Az USA 1917. április 6-án lépett be az első világháborúba és Thomas Woodrow Wilson elnök rendeletére már április 14-én megalakult a Committee of Public Information (CPI, Köztájékoztatási Bizottság), ami 1919-ig működött. A bizottság célja: az amerikaiak lelkesítése, külföldön pedig az USA önzetlen szerepvállalásának és győ-</p>
-------------	---	---

zelembe vetett hitének hirdetése. Háttér: Wilson (az USA 1913-1921 közötti elnöke) felbélerte Walter Lippmann esszéíró és Edward Bernays újságíró (aki a politikai és a vállalati PR atyja, egyben Sigmund Freud unokaöccse – 4. ábra), hogy George Creel újságíróval (a Köztájékoztatási Bizottság vezetőjével) együtt abba az irányba befolyásolják az Egyesült Államok közvéleményét, hogy támogassák a német ország elleni háborús beavatkozást.

4. ábra: Edward Bernays (a politikai és vállalati propaganda, a PR atyja, Sigmund Freud unokaöccse) 1917-ben. Forrás: Net2

Erre azért volt szükség, mert Wilson első elnöki ciklusában, s 1916-tól kezdődő második cik-

lusában is semlegesség párti külpolitikát folytatott. De: az USA 1917-es háborúba történő belépése után a közvéleményt át kellett állítani a beavatkozás párti politika támogatására. A hat hónapig tartó kampány németellenes hisztériát eredményezett – és azt, hogy a kereskedők is felfigyeltek arra, hogy a propagandával az egész fogyasztótársadalmat befolyásolni tudó „marketingfegyver”-re tehetnek szert.

1918 Ebben az évben hozták létre a brit Propagandaminisztériumot, illetve 1918. májusában Georges Benjamin Clémenceau francia miniszterelnök propaganda-államtitkárságot hozott létre.

Az állami-startégiai és a harctéri propaganda szintjét ezekben az években már elkezdtek megkülönböztetni egymástól.

Az I. világháború után Noha az első világháborús lélektani hadviselés jellegű tevékenységet végző szervezeteket többnyire leépítették, a két világháború között valójában nem szűnt meg a propaganda iránti politikai és katonai érdeklődés. Sőt: ekkoriban kezdődött a propaganda (mint tömegbefolyásolás) tudományos kutatása. Az USA-ban például létrejött az Amerikai Propagandaelemző Intézet; Németországban pedig

	<p>kutatóintézetek és egyetemek foglalkoztak a témával.</p>	<p>nevelőmunkát folytatott (lásd: Szeleznyev, 1965; Poszpelov, 1964; Gosztonyi, 1993).</p>
<p>1933</p>	<p>Németországban a hatalomra került Adolf Hitlerrel is ámulatba ejtette a brit propaganda első világháborús hatékonysága, ezért Joseph Goebbels vezetésével létrehozták a Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda (RMVP, Népmvelési és Propagandaminisztérium) intézményét. A német „propagandagépezet” Hitlerrel és propagandaminiszterével, Goebbelszel az élén a II. világháború során bontakozott ki teljesen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> •A német hadseregben ekkoriban propaganda zászlóaljok és századok működtek (lásd: Grecsko, 1984) •A Szövetséges Erők Európai Főparancsnokságán 4600 fős lélektani hadviselési hadosztály működött a háború utolsó szakaszában (Finch, 2000).
<p>1939</p>	<p>A II. világháború alatt jöttek létre a lélektani hadviselés katonai szervezetei:</p>	<p>1947 Az USA-ban 1947-ben jött létre a Központi Hírszerő Hivatal (Central Intelligence Agency, CIA), hogy titkos akcióival (szabotázsakciók, politikusok likvidálása, terrorista csoportok felfegyverzése stb. által) világszerte képviselje az amerikai érdekeket (lásd például az afganisztáni, kubai, nicaraguai CIA akciókat).</p>
<p>–</p>		
<p>1945</p>	<ul style="list-style-type: none"> •USA: 1942-ben jött létre a Harci Propagandaszázad (lásd: Sandler, 1992). •USA: Dwight David Eisenhower (később: az USA 34. elnöke) parancsára 1944-ben hozták létre a Psychological Warfare Branch (PWB) alakulatot (Knezović és Milković, 2007, Sandler, 1992). Az alakulat később Pszichológiai háborús divízió néven működött, majd 1945 után felszámolták. • A Szovjetúnióban a második világháború évei alatt hozták létre a Katona-politikai Propagandatanácsot, ami ideológiai hadviselést és eszmei-politikai 	<p>1949 1949. április 4-én alapították meg Washingtonban az Északatlanti Szerződés Szervezetét (North Atlantic Treaty Organisation, NATO) tizenkét észak-amerikai és európai ország szövetségéként, amihez később több ország is csatlakozott (a NATO jelenleg 32 államot számlál). Jelen történeti áttekintésbe a NATO, mint a modern PSYOPS (psychological operations, katonai lélektani műveletek) doktrína létrehozója kerül említésre.</p>

- 1950 A Koreai harcok támogatása érdekében az USA Taktikai Információs Osztályt hozott létre.
- 1951 Az USA-ban a Truman adminisztráció egy tárcaközi stratégiai bizottságot Lélektani Műveleti Koordinációs Bizottsággá (Psychological Operations Coordinating Committee) nevezett át.
- 1952 Az USA-ban, Észak-Karolinában, Fort Braggban alakítják meg a PSYWAR CENTRUM-ot (a Pszichológiai Hadviselési Központot), ami képzési, rádiós, pszichológiai hadviselési bizottsági és különleges haderő csoportokból állt.
- 1967 Vietnamban hozták létre a négy zászlóaljából álló negyedik Psyop Group-ot.
A hidegháború éveiben (1947-1991) lélektani hadviselés jellegű tevékenységet folytató hivatalos szervezetek már minden államban működtek.
A XX. század további éveiben már nem történik említésre méltó szervezeti változás a lélektani hadviselés terén.

ján ugyanis a NATO tagországok mind-egyikének PSYOPS alakulattal is kell rendelkeznie, ami a közös NATO műveletek során az említett doktrínában – s módosításaiban: pl. AJP.3.10, AJP-3.10.1 – körvonalazottak szerint fejleszti és/vagy veti be képességeit.

A lélektani hadviseléssel kapcsolatos hazai szervezetek, kutatások

Végül a hazai lélektani hadviselés jellegű szervezetek történetére is térjünk ki! A rendszerváltás előtt a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége alá tartozó „speciális propaganda” látott el lélektani hadviselés jellegű feladatokat – a kor szellemének megfelelő ideológiai-politikai harc katonai megfelelőjeként. A szervezetet a rendszerváltáskor felszámolták (Pix, 2005).

Az első hazai kísérlet 1994-ben történt katonai lélektani egység létrehozására: ekkor került megalakításra a 115. Lélektani Műveleti Század, amit azonban 2000-ben felszámoltak.

Ezt – és a 2002-es AJP-3.7. doktrínát – követően a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési Központja 2003. július 1-jei hatállyal alakult meg, majd 2003. október 1-én állt hadrendbe. A következő évben, 2004-ben kibővült a Civil-katonai Együttműködési Központ, és kezdetét vette a lélektani műveleti (PSYOPS) képesség bevezetése a Magyar Honvédség (MH) tevékenységi körébe (Bolgár, 2005; Bolgár, Hajdú és Szternák, 2008). 2004

Valóban jelentős megújulás csak a XXI. század elején történt, amikor 2002-ben közreadásra került a NATO PSYOPS (AJP-3.7.) doktrína, aminek nemzetközi szervezeti hatása is volt. Az AJP-3.7. alap-

augusztusában pedig a szervezet megnevezése MH Civil-Katonai és Lélektani Művelési Központ (MH CKELMK) módosult. Az MH CKELMK 2021. december 31.-ével szűnt meg.

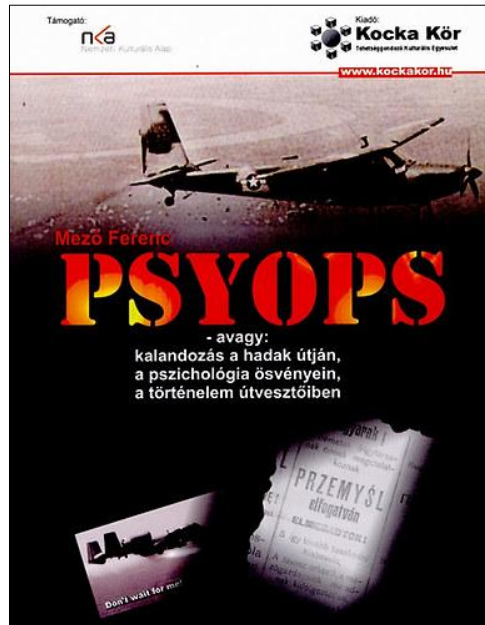
„Jogutód szervezeteként az MH Altiszti Akadémia szervezetéből és feladatrendszeréből a kiber- és információs feladatokkal összefüggő döntéselőkészítést végző és az MH BHD szervezetéből és feladatrendszeréből az elektronikus eseménykezelői feladatokat végrehajtó szervezeti elemek beolvadásával – az MH hadrendjének részeként – Szentendre székhellyel, az MH Kiberművelési Parancsnokság közvetlen szolgálati alárendeltségében, MH Kiber- és Információs Művelési Központ megnevezéssel új költségvetési szerv került létrehozásra 2022.01.01.-ével” (forrás: Net3). Az MH Kiber- és Információs Művelési Központ feladatai közé tartozik többek között: a részvétel „...az információs műveletek – különösen a PSYOPS és a CIMIC (civil-katonai együttműködés – megj. a szerzőtől) műveletek – előkészítésében, azok harci használatával és képzésével kapcsolatos elvek és normák meghatározásában, kidolgozásában” (...) „...a CIMIC és PSYOPS képességfejlesztési programjai prioritásainak meghatározásában, a költségvetési igények kidolgozásában és a programok végrehajtásában” (forrás: Net3).

Civil szervezeti jellegű hazai kutatást, ismeretterjesztést célzó kezdeményezések továbbá:

2007. december 10-én alakult meg a Magyar Hadtudományi Társaság Civil-katonai együttműködési (CIMIC) és Lélektani Művelési (PSYOPS) szakosztálya (Hetzman, 2009).

2014-ben jelent meg a Kocka Kör Tehetséggyongozó Kulturális Egyesület gondozásában Mező Ferenc „*PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*” című könyve (5. ábra). A könyv kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta (pályázati azonosító: A2001N8121). A szerző ismeretei szerint ez az első hazai könyv a lélektani hadviselés, illetve a katonai lélektani műveletek témájában, mely civil szerzőtől, civil szervezet gondozásában jelent meg.

5. ábra: A PSYOPS könyv borítója. Forrás: Mező (2014)

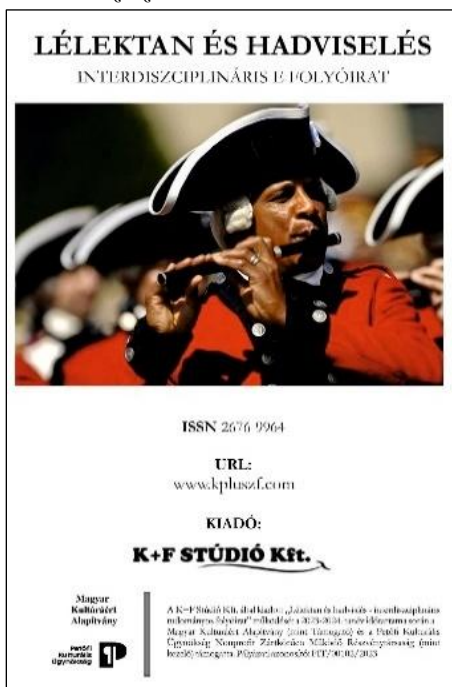
2019-től kerül kiadásra a „Lélektan és Hadviselés” interdiszciplináris tudományos e-folyóirat (ISSN 2676-9964) a K+F Stúdió Kft. gondozásában (6. ábra). A lap www.kpluszf.com weboldalon keresztül érhető el. A folyóirat fő célja a hadviselés és a békefenntartás(!) emberi döntések, attitűdök, személyen belüli és interperszonális konfliktusok, valamint kreatív (technikai, gazdasági és politikai) alkotások által determinált jelenségeinek feltárása. Külön cél továbbá a pszichológiai hadviselés (mint erősokszorosító hatású, nem halálos, nem kinetikus fegyver) pszichológiai, had-

történeti, politikai, szociológiai, gazdasági, jogi és egyéb diszciplináris vonatkozásainak elemzése. A „Lélektan és Hadviselés” folyóirat megjelenését a 2023/2024. tanévben a „Magyar Kultúráért Alapítvány” és a „Petőfi Kulturális Ügynökség” 1 500 000 Ft-tal támogatta. Projektazonosító: FIT/00102/2023.

2020-tól pedig „PSYWAR – kiállítás a lélektani hadviselésről” címmel virtuális kiállítás is a látogatók rendelkezésére áll (7. ábra). A 3D virtuális kiállítást a K+F Stúdió Kft. nonstop és ingyenes formában működteti társadalmi felelősségvállalási stratégiája keretében, pro bono céllal, a multidiszciplináris tudományos-ismeretterjesztés érdekében. A kiállítás három fő tematikai egységből áll:

6. ábra: A „Lélektan és hadviselés” e-folyóirat.

Forrás: a Szerző

7. ábra: A PSYWAR 3D virtuális kiállítás nyitóképe. Forrás: a szerző

- 1) A pszichológiai hadviselés alapfogalmi és története,
- 2) az emberi szükségletekkel operáló PSYWAR,
- 3) az attitűdökre irányuló lélektani hadviselés.

A kiállítás a www.kpluszf.com oldalon keresztül érhető el, s ingyenesen látható. Hardverigény: billentyűzet és egér (a 3D virtuális térben történő navigációhoz).

A lélektani hadviselés kapcsán ezenkívül megemlítendő még, hogy éppúgy meríthet módszertani eljárásokat és elméleti ismereteket a civil (tehát nem katonai megrendelésre, nem katonai szervezet által végzett) pszichológiai kutatások eredményeiből, mint ahogy a civil életbe is beszivárgott a lélektani hadviselés fogalma, s némiképp eszközrendszere is (lásd: reklámpszichológia, marketing, sportpszichológia, a kereskedelmi vagy politikai kampányok világa, stb.) – még, ha nem is mindig jellemző az a fajta céltudatosság és szervezettség, mint ami a katonai lélektani műveletekre jellemző.

Zárógondolatok

A lélektani hadviselés meglehetősen egyidős az emberiséggel, szervezeti keretek között történő művelése azonban csak a XX. század elejétől jellemző. Az első világháborúban elért sikerek, felkeltették az érdeklődést a lélektani hadviselésben rejlő lehetőségek iránt – nemcsak a katonai, ha-

nem a civil/üzleti szféra részéről is. E civil/üzleti érdeklődés napjainkban a PR, a reklám- és a marketing egymással összefonódó triászában érhető tetten. Ezenkívül a civil életben a sport és a kampányok terén találkozhatunk a célközönségnek tekintett személyekre történő tervezett lélektani hatáskeltéssel.

Irodalom

- AJP-3.7 - Nato Psychological Operations Doctrine (2002)
- AJP-3.10. - Allied Joint Publication for Information Operations (2009)
- AJP-3.10.1 - Allied Joint Doctrine For Psychological Operations (2007)
- Bolgár Judit (2005): A lélektani műveletek pszichológiai alapjai. *Humán Szemle*, XXI. évf. 2005/2.; 74-80. o.
- Bolgár Judit, Hajdú István és Szternák György (2008): *A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Szárazföldi Műveleti Tanszék, Budapest.
- Finch, Lynette (2000): Psychological propaganda: The war of ideas during the first half of the twentieth century. *Armed Forces and Society*, 2000 Spring.
- Hetzman Diána (2009): A CIMIC és a PSYOPS képesség fejlesztésének irányai. *Hadtudomány*, 2009/3-4. 168-171. o.
- Knezović, Zvonimir és Milković, Darko (2007): Pszichológiai manőverek,

- pszichológiai háború és a háborús hírverés. In: Pavlina, Želimir és Komar, Zoran (szerk.): *Katonapszichológia – Hor-vát tudományos tapasztalatok (3. kötet)*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 301-331.
- Gosztonyi Péter (1993): *A Vörös Hadsereg – A szovjet fegyveres erők története (1917-1989)*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Grecsko, Andrej Andrejevics (szerk.) (1984): *A második világháború története 1939-1945. XII. kötet*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen
- Net1: *Report of the Committee on Alleged German Outrages* (1915). Megnyitva: 2024.06.02. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Report_of_the_Committee_on_Alleged_German_Outrages_%28and_Appendix%29_%28IA_allegedgermanout00grea%29.pdf
- Net2: *Edward Bernays 1917-ben*. Megnyitva: 2024.06.02. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edward_Bernays_cropped.png
- Net3: Magyar Honvédség Kiber- és Információs Műveleti Központ. Megnyitva: 2024.06.02. URL: <https://honvedelem.hu/alakulat/magyar-honvedseg-kiber-es-informacios-muveleti-kozpont.html>
- Pix Gábor (2005): *A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata*. Doktori (PhD-) értekezés. Készült a Zrínyi Miklós nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola keretében. Letöltés: 2014.01.30. Web: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf
- Poszpelov, Pjotr Nyikolajevics (1964): *A Nagy Honvédő Háború története (1941-1945)*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- Sandler, Stanley (1992): Army psywarriors: A history of U.S. Army psychological operations. *Special Warfare*; vol 5 no 2; Oct 1992; pp. 18-25.
- Szeleznyev, Alekszej (1965): Háború - ideológiai háború. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

A TRANZGENERÁCIÓS TRAUMA SZEREPE AZ ELLENSÉGKÉP FENNTARTÁSÁBAN ÉS TOVÁBB ÖRÖKÍTÉSÉBEN

Author(s) / Szerző(k):

Varga Nóra (Drs.)
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

E-mail:

varnora98@gmail.com

Cite: Idézés:

Varga Nóra (2024): A transzgenerációs trauma szerepe az ellenségkép fenntartásában és tovább örökítésében. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 39-49.

Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.39>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0003

Reviewers: Lektorok:

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Gulyás Géza (Ph.D.), Nemzeti Közszolgálati Egyetem
2. Boldizsár Gábor (Ph.D.), Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A trauma nemcsak egyéni, hanem közösségi szinten is öröklődhet, befolyásolva a csoportok közötti ellenségképek kialakulását, fennmaradását és öröklődését. Az ilyen traumák generációkon átívelő hatása hozzájárulhat a társadalmi feszültségek, a gyűlölet és a bizalmatlanság megőrzéséhez, mely hosszú távon konfliktusokhoz, de akár háborúkhöz vezethet.

Kulcsszavak: trauma, gyűlölet, megbékélés, erőszak, befolyásolás, deepfake

Diszciplína: társadalomtudomány

Abstract

THE ROLE OF TRANSGENERATIONAL TRAUMA IN SUSTAINING AND PASSING ON THE ENEMY IMAGE

Trauma can be inherited not only on an individual level but also on a community level, influencing the creation, preservation, and transmission of enemy images between

groups. The intergenerational impact of such traumas can contribute to the maintenance of social tensions, hatred, and distrust, which, in the long term, may lead to conflicts and even wars.

Keywords: trauma, hatred, reconciliation, violence, influence, deepfake

Discipline: social sciences

A tanulmány a transzgenerációs trauma, az ellenségkép és az ezzel összefüggő jövőbeni lehetséges trendeket veszi sorra, azzal a céllal, hogy bemutassa az egyének, közösségek és társadalmak közötti feszültség szításának történetiségét és következményeit. A tanulmányban jegyzett témákkal a hazai és a nemzetközi politikatudomány és pszichológia szakértői és képviselői már részlegesen foglalkoztak, melyekből néhány fontos mű a felhasznált irodalom jegyzékében fellelhető. Jelen tanulmány abból a szempontból más, mint a fellelhetőek, hogy az elmúlt években robbanásszerűen elterjedő mesterséges intelligencia által támogatott szoftverek és alkalmazások ellenségkép fenntartására gyakorolt hatásait is jegyzi.

A transzgenerációs traumákról

Az egyetemes történelem bővelkedik embertelen háborúkban, népiirtásokban vagy épp az elnyomó rendszerek okozta kollektív társadalmi traumákban, melyek a szomorúság és a gyűlölet kettős pecsétjét nyomják az adott nemzet(ek) életére. Ezek a sötét időszakok nem csupán azokat

érintették, akik közvetlenül megélték ezeket, részt vettek a harcokban, látták barátaikat, családtagjaikat szenvedni vagy ők maguk éltek meg keserves kínokat, hanem ezek a mély sebek generációkon átívelően hatással vannak az utódokra is. Ezek a transzgenerációs traumák. Varga Katalint idézve: „A jelenség lényege, hogy az utódgenerációk annak ellenére mutatnak a traumatizáltságra utaló tüneteket, hogy maguk nem voltak közvetlen áldozatai a traumának (...) A jelenség később számos más trauma kapcsán is megmutatkozott: a háborús veteránok, természeti katasztrófák és tömegmészárlások túlélőinek utódgenerációit sújtva” (Varga, 2011, 507-532. o.). Ezek a traumák kollektíven formálják az identitást és a társadalmi percepciókat, melynek egyik legjelentősebb megnyilvánulási formája az ellenségkép fenntartása, mely alapot szolgáltat a konfliktusok újbóli fellángolásának.

Hiba lenne azonban azt feltételezni, hogy a traumák tovább örökítése megállítható pusztán „hallgatással”, azzal ha bizonyos kérdéseket tabuként kezelnek az emberek. Sőt, ez talán tovább rontja a feldolgozás lehetőségeit. Ez is – mint sok más – olyan kérdés, melyet nem szabad a

szőnyeg alá seperni: epigenetikai kutatások beigazolták, hogy a szülők által átélte traumák biológiai hatást gyakorolhatnak az utódokra, anélkül, hogy a genetikai kód módosulna (Yehuda és Lehrner, 2018, 243-257. o.). Amikor egy személy súlyos stresszt vagy traumát él át, a szervezetében megváltozhat a hormonális és sejtjelző rendszerek működése. Ezek a változások (például a kortizol szint emelkedése) hatással lehetnek a petesejtek vagy spermiumok epigenetikai mintázataira (Jawaid, Roszkovski és Mansuy, 2018, 273-298. o.). Az ilyen módosulások már a fogantatás pillanatában jelenthetnek és a magzati fejlődés során tovább mélyülhetnek. Ebből a megközelítésből az ellenségkép kérdése még érdekesebbé válik, ugyanis felmerül az emberben a kérdés, hogy a stressz és trauma öröklődésével zsigeri gyűlölet lappang a traumatizált szülők gyermekeiben? Ha igen, kezelhető ez? Ha valóban így van, milyen veszélyek leselkednek az örökölt sorsú egyénekre, akiknek problémáit a már korábban említett politikusok szemérmetlenül kihasználnák?

Részben van válaszunk ezekre a kérdésekre, részben viszont nincs. Az epigenetikai változások nem okoznak tudatos ellenségességet, de hajlamossá tehetik az egyént arra, hogy érzékenyebben reagáljon bizonyos stresszorokra (Raza és tsai, 2023). Ez magyarázatot adhat arra, hogy egyes társadalmakban miért nehezebb a szokásosnál a megbékélés és miért maradnak tartósak az ellenségképek generációkon keresztül.

Az ellenségképről

Az ellenségkép az emberi társadalmak egyik alapvető jelensége, mely egyaránt az egyének és a közösségek identitásának meghatározásában is fontos szerepet játszik. A magyar „ellenség” szó az „ellen” kifejezés és a „-ség” rag összevonásával alakult ki megközelítőleg 1372 után (Zaicz, 2006, 172. o.). A szó angol megfelelője, az „enemy”, a latin „inimi”, illetve az „inimicus” szóból eredeztethető. A magyar nyelv értelmező szótára öt fogalmat különböztet meg a szóra vonatkozóan, melyek közös jellemvonása, hogy egy bizonyos, támasztott eszmével szemben tevékenykedő szereplő(k) magatartását fedezzük fel benne. Az ellenségképek típusai között megkülönböztetünk magánellenségképet szemben a közellenségképpel, valamint a közösségi vonatkozású ellenségképeket, melyek négy típusban foglalhatók össze: vallási, morális, katonai, politikai (Pál, 2024). A könnyebb megértés érdekében nézzünk egy-egy általános példát a négy típusra, illetve arra, hogy milyen hatást válthatnak ki:

- **Vallási ellenségkép:** A modern kori iszlám fundamentalizmus és nyugati civilizáció közötti feszültségek. Vallási konfliktusok kirobbanásához, radikalizációhoz, illetve a társadalmi megosztottság fokozásához vezethet.
- **Morális ellenségkép:** A populista diskurzusokban a „globalista elitek” erkölcsi ellenségképe. Erős érzelmi töltetet hordoz-

hat, társadalmi mozgalmakat generálhat, de könnyen manipulálható politikai célokra.

- **Katonai ellenségkép:** A terrorizmus elleni háborúban a katonai ellenségképek gyakran homályosak és nem államhoz kötődnek. A katonai ellenségkép igazolja a katonai kiadásokat, mobilizációt és háborús döntéseket, de a fenyegetés mértékének túlzó ábrázolása destabilizációt is okozhat.

- **Politikai ellenségkép:** Modern politikai kampányok, ahol a másik politikai párt vagy vezető a társadalom „veszélyforrásaként” jelenik meg. Polarizációt, ideológiai szembenállást és konfliktust szülhet, ugyanakkor a belső egységet is erősítheti.

Az ellenségképek nem statikusak: a társadalmi, politikai és technológiai változásokkal együtt fejlődnek (Szabó, 2024). Történelmileg ezeket a „képeket” arra használták, hogy a közösségeket egy közös ellenség azonosítása révén egyesítsék. Akár háborúk, ideológiai küzdelmek vagy társadalmi konfliktusok idején, a vezetők és a mindenkorai média az ellenségképeket alkalmazták a lakosság támogatásának megszerzésére (Mező, 2014). Az ókorban az ellenségképek szorosan kötődtek a túléléshez és a területi terjeszkedéshez. A civilizációk gyakran ábrázolták a szomszédos törzseket vagy államokat barbárnak, civilizálatlannak vagy alacsonyabb rendűnek, hogy igazolják a hódítást vagy a megelőző védekezést. A görögök a perzsákat zsarnoknak és dekadensnek ábrázolták, szem-

beállítva ezt saját önképükkel, mint a demokrácia és a szabadság védelmezői. Ez a dichotómia segített összefogni a gyakran széthúzó görög városállamokat a perzsa háborúk idején (Fine, 1983).

A középkorban a vallási konfliktus vált az ellenségképek kialakításának domináns elemévé. Európában a zsidókat és más kisebbségi csoportokat gyakran társadalmi ellenségként ábrázolták, eretnekséggel, kuttak mérgezésével vagy gazdasági kizsákmányolással vádolták őket, és ezek a csoportok váltak a válságok, például a fekete halál időszakában bűnbakokká (Pósán, 2020). Ez a korszak rávilágít arra, hogy az ellenségképek nemcsak külső ellenségeket célozhattak meg, hanem belső populációkat is, hatalom konszolidálása és a közvélemény elégedetlenségének palástolása érdekében.

A nemzetállamok felemelkedésével a kora újkorban az ellenségképek egyre inkább az államvezetéshez és a propagandához kötődtek. A harmincéves háború a protestáns és katolikus hatalmak kölcsönös gyalázkodásával járt, amelyet prédikációk és politikai retorika közvetített. A könyvnyomtatás felerősítette ezeket az elbeszéléseket, lehetővé téve, hogy az ellenségképek szélesebb közönséget érjenek el, mint valaha (Szücs, 2018). A napóleoni háborúk tovább demonstrálták az ellenségképek felhasználását a lakosság mozgósítására. Napóleon Bonapartét a brit propaganda hataloméhes zsarnokként ábrázolta, míg a franciák Nagy-Britanniát kapzsi és elnyomó imperialista hatalomként mutatták be (lásd: Clayton és

O’Connell, 2015). Az ilyen ábrázolások nemcsak a nemzeti büszkeséget erősítették, hanem a hosszú ideig tartó konfliktusok közvélemény általi támogatását is fenntartották.

A XX. század fordulópontot jelentett az ellenségképek fejlődésében, amelyet a tömegkommunikáció elterjedése tett lehetővé (Mező, 2023). Az első világháború idején a plakátokon, filmekben és hírekben a szembenálló fél katonáit „embertelen vadállatokként” ábrázolták (Demm, 1993, 163-192. o.). A második világháború kifinomultabb eszközöket hozott, a tengelyhatalmak és a szövetségesek egyaránt propagandát használtak a lakosság mozgósítására. A náci Németország hírhedten alkalmazott antiszemita tartalmakat genocid politika igazolására (Kallis, 2005), míg a szövetséges propaganda gyakran ábrázolta a japán katonákat vadnak és fanatikusnak, amely faji előítéleteket táplált és befolyásolta a csendes-óceáni hadszíntér eseményeinek lefolyását (Net1).

A hidegháború az ellenségkép politikai eszközként való alkalmazását ideológiai síkra helyezte. A kétpólusú világrendben a fegyverkezési versenyt és a proxy háborúkat kulturális és pszichológiai kampányok kísérték, amelyek ezeket a dichotómiákat erősítették. Ez a korszak finomabb ellenségképeket is bevezetett, azaz az „idegen” nem mindig volt nyíltan militarizált; az ellenség inkább azokat az ideológiai rendszereket jelentette, amelyek veszélyeztették a saját értékeket. Ez a narratíva uralta a politikai diskurzust, és

igazolta a beavatkozásokat, a kémkedést és a belső megfigyeléseket.

A transzgenerációs trauma szerepe az ellenségkép fenntartásában és öregbítésében

A transzgenerációs traumák kapcsán az ellenségkép fenntartásában fontos szerep jut az intergenerációs kommunikáció mechanizmusainak. A szülők, nagy- de még akár a dédszülők történetei, az iskolában a történelemtananyagok által közvetített értelmezések, esetleg bizonyos vallási és kulturális rituálék mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a múlt eszméi generációról generációra öröklődjenek, ezzel elérhetetlenítve az esélyt a megbocsátás és a békés egymás mellett élés lehetőségének. Megbocsátásra ezekben a helyzetekben nem a hagyományos megközelítésből kell gondolni, amikor a bántalmazó fél bocsánatot kér, a sértett pedig vagy elfogadja vagy nem, hanem sokkal inkább egy mély elengedést jelent, amely a jövőbeni problémák kialakulásának megakadályozását és egy újfajta együttélési mód kialakítását célozza meg. A kollektív gyógyulás és a megbékélés elengedhetetlen tényezők lennének ahhoz, hogy a társadalmakban egymás iránt kialakult ellenségkép feloldható legyen. Ebben az elengedésben és továbblépésben a politikai vezetőknek nagy szerepet kellene vállalniuk, valódi párbeszédet kezdeményezni és nem gátjai lenni az új, a jelenkornak megfelelő állapot kialakításának. Ez persze egy rendkívül utópisztikus képet fest elénk.

Pszichológiai szempontból nézve az ellenségkép fenntartása és a sérelem öregbítése a trauma feldolgozatlanságaként értelmezhető. A trauma akkor válik feldolgozhatatlanná, ha az egyén vagy közösség nem képes megbirkózni a múltbéli sérülésekkel, így ezek a sebek folyamatosan nyomot hagynak a mindennapokon. A trauma feldolgozása az emlékek és élmények integrálását jelenti, így azok már nem befolyásolják az egyének érzelmi és mentális állapotát (Pohárnok és Lénárd, 2015). Ahhoz, hogy egy közösség, társadalom gyógyulni tudjon, fontos, hogy a sérelmeket igyekezzen minden egyén elengedni és a múlt tapasztalatait új kontextusba helyezzék. Pszichológusok és szociológusok úgy tartják, hogy az ellenségkép fenntartása az érintett társadalmak számára egyfajta kognitív védelmet biztosít, mivel eltereli a figyelmet a belső problémákról (Silverstein, 1989, 903-913. o.), egy külső félre irányítja a frusztrációt és a dühöt, ez azonban egy „Gordiuszi csomót” eredményez a társadalom életminőségének fejlődésében.

A hétköznapi embert – aki olyan emocionális és fizikai fájdalmakat szerzett amiket élete végéig őrizni fog – nem a politikai ellenségkép kialakítása vezérli, ez nem ennek a szintnek a reszortja. A hétköznapi ember vagy megbocsát, vagy elégtétel vételre vár, amit viszont vagy a saját szintjén „barbár” eszközökkel – mondhatni a „szemet szemért” elv alapján – vív ki, vagy azt a politikai irányvonalat támogatja, melytől az igazságszolgáltatást várja. Így a politikusok szintjén gyakorlatilag legitim-

mé válik a politikai ellenségkép fenntartása és adott esetben további torzítása, mely szélsőséges esetben újabb konfliktusok kialakulásához és akár a történelem ismétlődéséhez vezethet.

A transzgenerációs traumák és az ellenségkép fenntartása közötti kapcsolatnak példája lehet – többek között – a Balkán térségének múltja és jelene. Az 1990-es évek délszláv válságában érintett etnikai csoportok (szerbek, horvátok, bosnyákok, albánok) között kialakult mély ellenségeskedés generációkon keresztül öröklődött. A háború időszakájában a politikai vezetők, a média és a helyi közösségek tudatosan terjesztették a többi nemzetséggel kapcsolatos degradáló üzeneteket, valamint például a srebrenicai mészárlás (Herman, 2006, 409-434. o.) Ratko Mladić vezetésével a „nemzetvédelem” nevében került végrehajtásra. A délszláv válságból visszamaradt transzgenerációs traumák még napjainkban is kerékkötői a balkáni térség államainak politikai, gazdasági és legfőképpen társadalmi fejlődésének, valamint az egymás közötti megbékélésnek. Az államok egymás közötti viszonyai miatt a térséget „puskaporos hordóként” fémjelzik. Szerbia és Koszovó kapcsolata például nemcsak etnikai, hanem történelmi és vallási szempontból is mélyreható nehézségekkel küzd, és mindaddig, míg a politikum nem mond le egyéni érdekeiről a lakosság jólétének javára, nem várható jelentős változás sem a két ország viszonyában, sem a térség stabilizációs törekvéseinek felgyorsulásában és hatékonyabbá válásában.

Az ellenségkép, mint politikai eszköz

Ahogy már említésre került, a transzgenerációs traumák elsősorban háborúhoz, népiértásokhoz illetve más, de hasonló jellegű történelmi sérelmekhez kapcsolódnak (transzgenerációs trauma jelenhet meg olyan egyénnél is, akinek a felmenője például szexuális erőszak áldozata lett), érzelmileg rendkívül erős hatással bírnak, épp ebből kifolyólag könnyen „mozgósíthatók”. A politikusok – a stratégiai kommunikáció eszköztárával – nem restek építeni az áldozati narratívákra, melyek fő üzenete, hogy az adott nép folyamatos elnyomásnak, igazságtalanságnak és agressziónak volt kitéve. Ez az üzenet egyrészt tovább mélyíti a szakadékokat a „mi” és „ők” érzése között, ami további polarizációhoz vezet, másrészt erősíti a vezetőbe vetett hitet és a felé irányuló lojalitást annak reményében, hogy a közösség védelmezőjeként biztonságot és igazságot hoz a népnek. Az áldozati narratívák kihasználása mellett gyakran megjelenik a saját csoport felértékelése (Forgács, 2017), mely azonban veszélyeket rejthet magában különösen akkor, ha a tömeghipnózis révén a közösség magához kívánja ragadni az elégtétel jogát.

Ez természetesen nem egyik napról a másikra kialakuló helyzet, hanem hosszú időn keresztül történő, masszív, szisztematikus ideológiai nyomás eredménye. A politikusok nem csupán verbális üzenetekkel, de tetteikkel is igyekeznek választóikban megerősíteni azt, hogy ha nem lépnek fel kellő határozottsággal és nem állnak ki maguk mellett, úgy újra ugyan

azok az események fognak lejátszódni, mint korábban. Ezt a helyzetet a nemzetközi kapcsolatok elméletében gyakran használt „biztonságiasítás” folyamatának lehet megfeleltetni, amikor egy releváns szereplő egy adott kérdést biztonsági üggyé nyilvánít, annak ellenére, hogy nem objektív fenyegetésről van szó, hanem az érintett egyén által kialakított diskurzusról (v.ö.: Simó, 2024).

Aktuális példa lehet minderre, hogy a muszlim menekültekkel szemben fennálló általános sztereotípiák a 2001. szeptember 11-i terrortámadás óta globális problémát jelentenek, melyek nagy mértékben megnehezítik az eltérő valláshoz tartozókkal való bizalom kiépítését. Nem segítenek a helyzeten az Európa szerte 2014 óta elkövetett terrorcselekmények, mindazonáltal el kell kerülni azt a hibát, hogy általánosítsa egy társadalom, és összemossa – jelen esetben – a muszlimokat a terroristákkal. A szélsőséges nézeteket valló politikusok számára az ehhez hasonló társadalmi elidegenedés nem más, mint megfelelő eszköz saját befolyásának fenntartására, hiszen amennyiben sikerül elültetni a választók elméjében azt az aggályt, hogy a menekültek veszélyeztetik az egyén és annak családja hétköznapjait, akkor kézenfekvő, hogy arra a politikusra szavaz, azt támogatja, aki megszabadítja az országot az oda nem valóktól. Az egyéni befolyás, a hatalom megtartása azonban nem veszi figyelembe, hogy az ellenségkép erősítése embereket, közösségeket, társadalmakat tehet tönkre, és az eddig kampány fogásként használt „démonizálás” valóban gya-

korlattá válik. A muszlimok kirekesztése, a sztereotípiák le nem építése, a megbélyegzés hosszú időn keresztül szintén transzgenerációs traumát fog okozni a muszlim közösség tagjainak, akik saját biztonságuk védelme érdekében olyan eszközökhöz fognak nyúlni, melyekkel eddig a politikusok szándékosan riogatták az embereket. Így tehát, a politika önérdék-követő magatartásával egy öngerjesztő folyamat alakul ki, melyet nagyon nehéz, ha nem lehetetlen helyrehozni.

Az ellenségkép formálásának modern eszközei

Az ellenségkép kérdése napjainkban különösen aktuális, tekintettel arra, hogy a technológiai fejlesztések és ezek széleskörű alkalmazása új dimenziókat nyit meg a társadalom tagjainak kognitív és érzelmi befolyásolásában. Bár a média befolyásának növekedése nem új jelenség, a digitalizáció, a közösségi platformok és az algoritmusvezérelt hírfogyasztás radikálisan átalakította a tájékoztatás természetét.

Ma már a médiafogyasztás nem passzív tevékenység, hanem célzott, személyre szabott tartalmakon keresztül zajlik, amelyek algoritmusok segítségével szűrik és manipulálják az információkat. A politikai és gazdasági szereplők egyre nagyobb arányban használják a médiát ellenségképek formálására. Ennek egyik legismertebb példája a 2016-os amerikai elnökválasztás, ahol az orosz „trollfarmok” és botok szisztematikusan terjesztettek manipulatív

híreket és tartalmakat, hogy polarizálják az amerikai közvéleményt.

A mesterséges intelligencia (MI) által generált hamis hírek gyorsabban terjednek, mint a hagyományos hírek, köszönhetően az emberek érzelmi reakcióinak, amelyek gyakran túlmutatnak a racionális értékelésen. A mesterséges intelligenciában rejlő nagyszámú lehetőség és a mögöttük rejtőző veszélyek közül az egyik legjelentősebb a deepfake technológia terjedése és egyre kifinomultabbá válása. Ez a technológia az MI mellett gépi tanulást használ valósághű, de hamis képek, videók vagy hangfelvételek előállítására. Különösen veszélyes, mivel fejlődése révén – a laikusok számára – szinte megkülönböztethetetlen a valódi tartalmaktól. Elsősorban célzott befolyásolásra használják, de a „karaktergyilkosság” sem utolsó ok a fejlesztésére.

Példák közé tartozik politikusok beszédeinek meghamisítása, hamis hírek terjesztése háborús propagandában, vagy akár pénzügyi csalások. Az orosz-ukrán háború 2022 februári eszkalációja óta már számos ilyen esetnek lehettünk szem- és fültanúi, például amikor egy manipulált videó jelent meg Volodimir Zelenszkij ukrán elnökről, amelyben arra szólította fel az ukrán katonákat, hogy tegyék le a fegyvert és adják meg magukat. Bár a videó gyorsan lelepleződött, az ilyen tartalmak célja nem csupán a morál és a közösségi bizalom aláásása, hanem a megosztottság és a zűrzavar keltése.

Az egyre inkább elterjedő „láthatatlan” fenyegetések miatt a tudatosság és a helyes helyzetértékelés kiemelt fontosságúvá vá-

lik. Azonban az aszimmetrikus hadviselés jellemvonásai már régóta azt mutatják nekünk, hogy a kevesebb és kisebb képességekkel rendelkező hadviselő fél – legyen állami vagy nem-állami szereplő – kimagasló kreativitásról és találékonyságról adhat tanúbizonyságot, melyek révén a fizikai pusztítás mértékével megegyező pszichés traumát képes okozni. Az innovatív technológiákban rejlő potenciál kihasználása várható az offenzív szándékú szereplők részéről, melyek ebben a kérdéskörben az alábbi trendekben realizálódhatnak (nem kizárólagosan):

- az MI-alapú befolyásolás elterjedése, kognitív hadviselés a civil lakosság ellen;
- a hitelesség válsága, paranoia, bizalmatlanság;
- fokozódó kiberbiztonsági kockázatok, adathalászat, identitás-lopás és illetéktelen felhasználás.

Ezek a lehetséges trendek megkövetelik az állami szervektől, a nemzetközi szervezetektől, a versenyszféra vállalataitól és mindenekelőtt az egyes egyéntől, hogy önálló, stabil és működőképes megelőző intézkedéseket és kezelési mechanizmusokat alakítsanak ki saját és a közösség védelme érdekében. Ha ezek a védelmi kezdeményezések elmaradnak, akkor az egyén, a közösségek, a nemzetek és a szövetségek külső támadással szembeni ellenállóképessége gyengül, rosszabb esetben megtörik, mely lehetőséget biztosít a rosszindulatú támadó tényérésének.

Konklúziók

Összefoglalásként elmondható, hogy az ellenségkép felépítése és fenntartása az emberi történelem állandó velejárója, és az emberi természet sajátosságából fakadóan ez valószínűleg a jövőben sem fog változni. Az ellenséges narratívák kialakítása, az ellenségeskedés szítása sajnos továbbra is a politikai eszköztár elengedhetetlen elemei lesznek, melyekkel az egyéni vagy közösségi traumákat könyörtelenül kihasználják bizonyos szereplők saját érdekeik elérése céljából. A technológia fejlődésével, a közösségi média manipulációjával egyre könnyebb olyan tartalmak mesterséges előállítását, melyek láttán az emberek elborzadnak, felháborodnak és még távolabb kerül egymástól a két (vagy több) szembenálló fél. Ahhoz, hogy a világ konfliktusokkal terhelt térségeibe relatív stabilitás vesse meg a lábát, elsősorban az ellenséges percepciókat kellene romokba dönteni, hiszen ez gátja mindennemű együttműködésnek. A transzgenerációs traumák tovább mélyítik az ellentéteket, hiszen az egymás iránti bizalmatlanság és a sérelmek öröklődése generációkon keresztül akadályozza a megbékélést. Amíg a trendek nem fordulnak az együttműködést jelentő pozitív irányba, addig az ellenségkép kérdése nem kerülhet le a napirendről.

Irodalom

- Clayton, T. & O'Connell, S. (2015). *Bonaparte and the British: prints and propaganda in the age of Napoleon*. London: British Museum

- Demm, E. (1993). Propaganda and Caricature in the First World War. *Journal of Contemporary History*, 28, 163-192.
- Fine, J. V. A. (1983). *The ancient Greeks: a critical history*. Cambridge: Harvard University Press
- Forgács, A. (2017). *Fejezetek a kommunikáció szociálpszichológiájából*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Herman, E. S. (2006). The Approved Narrative of the Srebrenica Massacre. *Int J Semiot Law*, 19, 409-434.
- Jawaid, A., Roszkowski, M. & Mansuy, M. I. (2018). Transgenerational Epigenetics of Traumatic Stress. *Prog Mol Biol Transl Sci*, 158, 273-298.
- Kallis, A. A. (2005). *Nazi Propaganda and the Second World War*. Houndmills: Palgrave Macmillan
- Mező F. (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a badak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen
- Mező F. (2023). PSYWAR – a kommunikációs eszközök fejlődése aspektusából. *Lélektan és hadviselés*, 5(2), 25–34. Doi: <https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.25>
- Net1: Racism in Anti-Japanese Propaganda. Letöltés: 2024.12.31. URL: <https://www.history.navy.mil/content/dam/museums/hrnm/Education/EducationWebsiteRebuild/AntiJapanesePropaganda/AntiJapanesePropagandaInfoSheet/Anti-Japanese%20Propaganda%20info.pdf>
- Pál G. (2024). Előadás „A védelem társadalomtudományi kérdései I.” tantárgy keretein belül (NKE HDI), 2024. november 18-án.
- Pohárnok, M. és Lénárd, K. (2015). A trauma lélektana. In Gyöngyösiné K. E. (Szerk.): *Gyász, krízis, trauma és a megküzdés lélektana*. Pécs: Pro Pannonia Kiadó. 221-234. o.
- Pósán, L. (2020). Pogányok, ortodoxok, katolikusok, moszlimok és más felekezetűek a középkori Litván Nagyfejedelemségben. In Isaszegi, J. (Szerk.): *Vallásháborúk, felekezeti konfliktusok Európában és a közeli térségekben az ókortól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 181-205. o.
- Raza, Z., Hussain, F. S., Foster, S. V., Wall, J., Coffey, J. P., Martin, F. J. & Gomes, S. M. R. (2023). Exposure to war and conflict: The individual and inherited epigenetic effects on health, with a focus on post-traumatic stress disorder. *Frontiers in Epidemiology*, 3, 1-14.
- Silverstein, B. (1989). Enemy Images: The Psychology of U.S. Attitudes and Cognitions Regarding the Soviet Union. *American Psychologist*, 44, 903-913.
- Simó, F. Z. (2024): The Discourse of Power and the Power of Discourse in Isaac Asimov's Foundation: Seldon's Trial. *Mesterséges Intelligencia – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 45-60. Doi: <https://www.doi.org/10.35406/MI.2024.2.45>

- Szabó Palócz O. (2024). *A politikai ellenségképzés jelenségének egyes aspektusairól*. Doktori (PhD) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- Szücs P. (2018). II. Gusztáv Adolf belföldi propagandája a harmincéves háborúban. *AETAS*, 33, 16-37.
- Varga K. (2011). A transzgenerációs hatások az epigenetikai kutatások tükrében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 507-532.
- Yehuda, R. & Lehrner, A. (2018). Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanism. *World Psychiatry*, 17, 243-257.
- Zaicz, G. (2006). *Etimológiai szótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

A MŰVÉSZETTERÁPIA ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGNÉL

Author(s) / Szerző(k):

Königsberger Krisztián
Magyar Honvédség Egészségügyi Központ

E-mail:

konigsbergerkrisztian@gmail.com

Cite: Königsberger Krisztián (2024): A művészetterápia alkalmazási lehetőségei a Magyar Honvédségnél. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 51-60.

Idézés: Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.51>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0004

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Fejes Zsolt Dezső (Prof., Dr., Ph.D.), Magyar Honvédség Egészségügyi KP
 2. Matusz Márk Péter (Dr., Ph.D.), Magyar Honvédség Egészségügyi KP

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A képi kifejezés, a rajzvizsgálatok, illetve az egyéb művészetterápiás módszerek alkalmazási lehetőségei széleskörűek a pszichológia tudományterületén. Nem csak a hétköznapi terápiás gyakorlatban hoznak pozitív eredményeket, hanem az olyan speciális területeken is jól alkalmazható módszerek, mint például a börtönök. A művészetterápiás eszközök olyan egyedi képi kifejezésmódot tesznek lehetővé, amely akár a verbális nehézségekkel küzdő páciensek esetében is jól alkalmazható eszköz lehet a pszichés problémák feltérképezésében és a terápiás munkába való bevonásban. A kreativitás sokak szerint előfeltétele a művészetterápiás eszközök alkalmazásának, amely könnyen disszonanciát okozhat a bevonásra kerülő kliensben, így ezt a félreértést fontos tisztázni. Tanulmányomban bővebben vizsgálom a kreativitás szerepét a művészetterápiában, illetve a módszer alkalmazási lehetőségeit a Magyar Honvédségen belül.

Kulcsszavak: művészetterápia, pszichoterápia, katonapszichológia

Diszciplína: pszichológia

Abstract*THE POTENTIAL APPLICATIONS OF ART THERAPY
IN THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES*

The application possibilities of visual expression, drawing analysis, and other art therapy methods are extensive within the field of psychology. These methods yield positive results not only in everyday therapeutic practice but are also highly effective in specialized areas, such as prisons. Art therapy tools enable a unique mode of visual expression, making them particularly useful for patients struggling with verbal communication difficulties, aiding in the exploration of psychological issues and engaging them in therapeutic work. Creativity is often considered a prerequisite for the use of art therapy tools, which can create dissonance for the involved client; therefore, it is crucial to clarify this misunderstanding. In my study, I examine the role of creativity in art therapy in greater detail, along with the potential applications of this method within the Hungarian Defence Forces.

Keywords: art therapy, psychotherapy, military psychology

Disciplines: psychology

A kreativitás kezdeti fogalma

A kreativitás, az alkotás és a művészetek már az ősidők óta megjelennek a történelemben, elég a barlangrajzokra vagy a Vénusz szoborra gondolnunk. Napjainkban a kreativitás vizsgálata széleskörű kutatási területeken jelenik meg és több tudományágban fontos vizsgálati aspektus (Mező és Mező, 2011, 2022). A kreativitás kutatás úttörőjeként Guilford (1950) „a feltalálásra való képességként” definiálta a kreativitást. Később a humanisztikus pszichológia magyar származású neves képviselője, Csíkszentmihályi Mihály, a kreativitást fogalmi szinten így definiálta: „kreativitás minden olyan tett, ötlet vagy termék, amely egy létező tartományt vagy megváltoztat, vagy új tartománnyá alakít át” (Csíkszentmihályi, 2008, 35.o.). A téma alapját szolgáló definíciókon túl fontos

kutatási eredmény többek között, hogy az alkotókészség nem minden esetben mutat összefüggést a vizsgált személy intelligencia hányadosával (az IQ-val), bizonyos szint felett már nem hat az alkotásra (Dominek és Ceglédi, 2021). A továbbiakban azon vizsgálati eredmények kerülnek bemutatásra, amelyek nem az alkotás művészeti értékét vizsgálják, hanem az alkotási folyamatot, amely egyfajta kommunikációs csatornaként jelenik meg pszichoterápiás foglalkozáson.

**A művészet és a pszichológia
kapcsolatának felfedezése**

A pszichológia egyik legnagyobb alakja, Freud (1917), munkája során vizsgálta a tudatalatti tartalmak és a kreativitás kapcsolatát. Széleskörűen ismert, hogy Freud a pácienseit az álomfejtés eszközével is

vizsgálta: nem csak az álom tartalmát, hanem az álmodó személy kontextusát is, annak életkörülményeit. Így az álmok a kliens egyéni vonatkozásában nyernek értelmet. Amennyiben az álmot és egyéb kóros képzetet vissza lehet vezetni a lelki élet gyökereihez, úgy a problémák feloldhatók (Freud, 2021). Az álomfejtésen túlmenően az osztrák ideggyógyász fontos kutatást folytatott a művészetek és a kreativitás viszonyrendszerében is. Freud véleménye szerint – hasonlóan az álmokhoz –, az alkotás során a művészet által tudatalatti tartalmak törnek felszínre, amelyek így vizsgálhatóvá válnak (Freud, 1917). Kőváry (2012) cikkében összefoglalja a pszichoanalízis és a művészet viszonyát. Kőváry összeköti Freud gondolatát Dilthey megfogalmazásával, miszerint nincs olyan műalkotás, amely a szerzőjéről el nem árulna valamit.

Freud munkásságát követően a humanisztikus pszichológia több képviselője, Rogers (1954), Maslow (1962) és Csíkszentmihályi (2000) a kreativitást a neurózis helyett az egészség vonatkozásában vizsgálták (Dominek és Ceglédi, 2021). A humanisztikus megközelítés az élményeket átélő személyt állítja a fókuszba. A személy számára a választás, a kreativitás és az önmegvalósítás a legfontosabb (Nolen-Hoeksema és mtsai., 2009). A fiziológiai hajtóerőkön túl magasztosabb céljaik és motivációik vannak az embereknek. Ebben a szemléletben készült el Maslow szükséglet-hierarchiája, amelynek az alján a fiziológiai szükségletek találhatók, míg a

hierarchia tetején az önmegvalósítási szükségletek: az önkiteljesedés és a lehetőségeink kiaknázása áll (Mathes, 1981). A pszichoterápia célja, hogy a kliens lelki funkcióit és mentális jóllétét helyre állítsa, amihez a művészet terápia hatékony eszköz lehet, főként pszichoszociális problémák esetében (Farokhi, 2011).

A humanisztikus pszichológia pozitív módon szemléli az embert környezetében, mégis az adatok azt sugallják, hogy a művészet terápiát kevesen végzik humanisztikus megközelítésből (Malchiodi, 2011).

Simon és Kovács (2018) folyóiratcikke röviden és átláthatóan foglalja össze a művészet pszichoterápiára kifejtett hatásának a történeti áttekintését. Már a XIX. században használták a pszichiátriai betegek művészeti alkotásait a diagnózis alátámasztásához. Az akkori terapeuták úgy vélték, hogy az alkotás a beteg ember esetében lehet önkifejezés, az emberi szenvedés közlésének egy módja (Hárdi, 2004). A terület XX. századi kiemelkedő alakja Leo Navratil (1921-2006), osztrák pszichiáter, aki aktívan vizsgálta a betegek által pszichiátriai környezetben készített alkotásokat. Az alkotásokat diagnosztikus eszközként használta a pszichopatológia meghatározásában. A rajzok és festmények alakjait megfigyelve vont le következtetést a beteg mentális állapotának változásáról (Simon és Kovács, 2018). Navratil az osztrák Gugging elmegyógyintézetben vizsgálta többek közt skizofrén betegek rajzait, akiktől már a kezdeti vizsgálatok alkalmával emberrajzot kért (Navratil, 2015). A

kezelés során többféle rajzot elemzett és a rajzokban bekövetkező változások alapján igyekezett következtetést levonni a betegek állapotáról.

A XX. század végén Magyarországon is megjelentek művészetterápiás műhelyek és általánossá vált a művészetterápia alkalmazása pszichiátriai osztályokon (Simon és Kovács, 2018). Bagdy Emőke gondolatai szerint a „testbe zárt” érzetek megjelenítése során képi áttételek kerülnek felszínre szimbólum formájában (Bagdy, 2013).

Művészetterápia megjelenése a pszichoterápiában

Spooner (2016) definíciója szerint a művészetterápia mentálhigiénés szakma, ahol a kliens a művészetterapeuta segítségével felfedezi saját érzéseit a művészetben és kreatív folyamatokon keresztül, a közös munka által lecsillapíthatja érzelmi konfliktusait, csökkentheti szorongását és növelheti önbecsülését. Margaret Naumburg kombinálta elsőként a művészetterápiát a freudi pszichoanalízis módszerével a lelki tartalmak előhívásának érdekében, hogy azokat pszichoterápiás módszerekkel dolgozzák (Kiss, 2010).

A Művészetterápia Kézikönyve (lásd: Malchiodi, 2011) átfogóan mutatja be a tudományág történeti áttekintését és a gyakorlati felhasználási lehetőségeit. A XX. században széleskörűen elterjedt a művészeti alkotások vizsgálata mint projekciós módszer – ezt láthattuk Navratil munkájában megjelenni. Már az 1950-es

évektől előfordult, hogy a szakemberek felvettek a betegek kezelését megelőzően papír-ceruza alapú rajztesztet. Mára a projektív rajz általános értelemben véve valamely kognitív struktúra externalizációja (Vass, 2021). Különböző rajzteszteket (például emberrajz, családrajz, farajz) alkalmaznak akár serdülők, akár felnőttek vizsgálata során.

Napjainkban elterjedt a pszichoterápiás üléseken, hogy verbális elakadás során (tehát olyan folyamatok esetén, amikor a kliens számára az önkifejezés verbálisan nehezen vagy egyáltalán nem megy) a terapeuta művészetterápiás módszerrel foglalkozik (Farokhi, 2011). Ilyen esetben az externalizált szimbólum, amely megjelenik az alkotásban, kommunikációs hidat képezhet a terapeuta és a kliens között, közösen oldhatják meg azokat a kérdéseket, amelyek a kezelt számára kellemetlenek vagy verbálisan nehezen kifejezhetők (v.ö.: Liebmán, 1998).

Tradicionalis művészetterápiás médium a rajzolás, festés, gyurmázás, agyagozás és a kollázs készítés. A legerjedtebb módja a rajzolás, tekintve, hogy kutatások fókuszában áll hosszú idő óta, kevés eszközt igényel és könnyű hordozni (Malchiodi, 2011; Vass, 2021). A felsorolt terápiás eszközökben közös, hogy az elkészült mű megtekinthető, többször vissza lehet térni hozzá és archiválható. Ezen felül gyakran alkalmazott módszer a zene- és tánc-terápia, a meseterápia, illetve a drámaterápia. Az expressziót szintén a belső érzelmek hajtják, ugyanakkor egyedi mozdulatokkal

és reakciókkal párosul, amely érdekes eleme a terápiának, hiszen a pontos megismételhetőség hiányában a terapeuta figyelmére is szükség van (Fejes, 2017).

Többféle modalitás kombinálható, például a táncterápiában egyszerre jelenik meg a zene és egy mozdulatsor rögtönzése.

Érdeemes megjegyezni, hogy a pszichoterápiás üléseken alkalmazott művészetterápiás módszerek nem igényelnek kreativitást és művészeti tehetséget a kliens részéről. Nem a kész alkotás minősége számít, nem kell „jónak” lennie a műnek, hiszen nem a színvonal elemzésére fókuszál a módszer, vagyis nincs „jó” megoldás. Már maga az alkotás belső folyamatokat indít el, majd a felszínre törő szimbólumokkal és érzelmekkel lehet dolgozni, amelyek az önkifejezést segítik (Liebmann, 1998). A művészetterápia nem művészképzés, hanem mindenki számára nyitott és elérhető lönlkifejezési ehetőség. A mindannyiunkban ott lévő, teremtő, alkotó képességre épül. Ez a bennünk lévő alkotóerő velünk született, és megjelenésre, megnyilvánulásra törekszik (lásd: Antalfai, 2007).

Pszichoterápiában a nonverbális módszerek többségének közös hatótényezője az alkotás. A Pszichoterápia Tankönyve (Szőnyi, 2015) szerint a módszer sikerességéhez emellett közreműködik a megmunkálási lehetőség az utólag is hozzáférhető produktum által, illetve a verbális feldolgozás a probléma vonatkozásában. A gyermekkori lélektani fejlődést célzó vizsgálatok összefüggést mutattak ki az

információfeldolgozási folyamatok és a rajzolósi készség között (Cole és Cole, 2003). Ez azt is mutatja, hogy gyermekkorban a rajzoknak különleges jelentősége van: segíti az érzelem- vagy élményfeldolgozást, illetve a környezet folyamatos megismerését. Felnőttekkel zajló terápiás ülések keretén belül hasonlóan kerülnek megmunkálásra az érzelmi behatások és az ezekhez fűződő élmények a nonverbális eszközrendszeren keresztül.

A művészetterápia speciális alkalmazási területei

Az egyik klasszikus irányzat, a pszichodinamikus terápia célja a konfliktusok és rejtett motívumok tudatosítása, illetve feltárása, amely által a problémák racionálisabban megközelíthetővé válnak (Nolen-Hoeksema és mtsai., 2009). A klasszikus terápiás ülések időben elhúzódhatnak, a kliensnek általában több alkalomra van szüksége ahhoz, hogy tudattalan konfliktusait megfelelően feltárja. Korábbi adatok szerint hétköznapi terápiás üléseken alkalmazott technikákra speciális helyzetekben (iskolákban, rehabilitációs központokban és börtönökben) nincs mindig lehetőség idő, tér vagy pénzügyi támogatás hiányában. Ilyenkor a hatékonyság növelésének érdekében átvehető a tradicionális módszerek helyett más metódusok is. Külföldi és magyar börtönökben egyaránt alkalmazott terápiás eljárások az egyéni terápia, illetve a csoportterápia (Daynes, 2022; Juhász, 2016). A művészetterápia integrált eleme a rabok terápiás foglal-

kozásainak a hazai börtönökben. Érdemes kiemelni, hogy magyar vonatkozásban a művészetterápia nem rokonértelmű megnevezése a művészeti programoknak. Ahogyan azt olvashattuk, a művészetterápia nem igényel sok eszközt, könnyen megvalósítható és a rajz, illetve festés általi alkotások később is elemezhetőek, újra megtekinthetőek. Nugent és Loucks (2011) adatai alapján a művészetterápia hatására csökkent a rabok között az erőszak és a feszültség mértéke. Ezen felül hatékonyabb elfoglaltságokat választottak maguknak foglalkozáson kívüli időszakban, így kevesebb atrocitás érte a végrehajtási intézet munkavállalóit, általánosan véve nőtt a személyi állomány életminősége.

További vizsgálatokat folytattak daganatos betegek és asztmától, illetve poszttraumás-stressz szindrómától szenvedő gyerekek esetében, ahol előremutató eredmény jelentkezett a pszichológiai kezelés és a művészetterápia hatékonyságának vonatkozásában (Malchiodi, 2011). A kapott eredmények alapján érdemes lehet további területekre kiterjeszteni a művészetterápiát, mint a pszichoterápiát támogató eszközök.

Pszichológia a Magyar Honvédségnél

Minden jól szervezett és ütőképes hadseregben kiemelt fontosságú a katona, annak lelkiereje, amely meghatározó tényezője a sikeres harci tevékenységnek. A katonapszichológia tudományos korszaka az 1. világháború alatt indult fejlődésnek.

Az Egyesült Államok (USA) háborúba lépése idején 400 munkapszichológus alkalmazásával készítették fel a tiszteket és az altiszteket, majd később az Alfa és a Béta-teszttel leszűrtek 1.700.000 katonát (Pavlina és Komar, 2007). Azóta a katonapszichológia nem csak külföldi hadseregek esetében, hanem hazai viszonylatban is megkerülhetetlen munkavégzési terület. A megfelelő pszichológiai felkészültség fontosságát szemlélteti egy amerikai kutatás, miszerint alapos felkészítés nélkül a katonák 20%-a lő pontosan fegyveres konfliktus során, további 40% katonára a saját félelmét csökkentendő tüzel bármiféle célpont nélkül. További vizsgálatok alapján, ha a katonák megfelelő szakmai felkészítésben részesülnek, úgy 20%-kal csökkenthető az elesettek száma (Pavlina & Komar, 2007).

A Magyar Honvédség (MH) pszichológusai dolgozhatnak csapatpszichológiai munkálatok ellátásában, alkalmasságvizsgálati feladatok ellátásában és egyéb speciális tréningek, illetve mentálhigiénés feladatok ellátásában (Andó, 2023b).

A honvédségi csapatpszichológusok alkalmazásának fő célja, hogy a szolgálatot teljesítő állomány részére mentálhigiénés ellátást biztosítson és egyéni tanácsadásra rendelkezésre álljon. Ezen felül a csapatpszichológus munkakörébe tartozik a krízisintervenciós és prevenciós munka, a katonai állományt veszélyeztető rizikófaktorok felmérése és a tanácsadás a parancsnok részére. Adott esetben egyéb igényjogosultak (például a katona köz-

vetlen családtagja) is részesedhet csapatpszichológiai ellátásban (Andó, 2023b; Pavlina és Komar, 2007).

A katonák pszichológiai gondozása szempontjából fontos figyelembe venni, hogy esetükben nem csak a hétköznapi stresszorok, hanem mindennapi munkafeladataik is rizikót jelentenek a különböző stresszbetegségek kialakulására. A negyedik generációs hadviselés megjelenésével egyre nagyobb hangsúly kerül a katonákat is sok esetben terhelő lélektani hadműveletekre (Mező, 2014), ezért egyre fontosabbá válik, hogy hangsúlyt fektessünk a honvédelmi állomány mentálhigiénés állapotára, hiszen ez a reziliencia kulcsa lehet (Andó, 2023a; Fejes és Révay, 2021; Haig, 2022).

A csapatpszichológus számára segítséget jelenthet, ha a terápiás üléseken szélesebb eszközkészlettel tudja fogadni a klienseket. Andó (2023b) megjegyzi, hogy a szervezet anyagi erőforrásainak szűkössége esetén, sokszor mérlegelni kell a beszerzéseket vagy licenszmegújításokat, amelyek problematikusak, mert hatással vannak a munka minőségére. A művészetterápia potenciális alkalmazása csekély anyagi ráfordítást igényel, eszközigénye alacsony és széleskörűen alkalmazható lehet egyéni ülésen vagy csoportos foglalkozáson. További felhasználási terület lehet az MH különleges művelési erői esetében a művészetterápia. A kommunikáció és a csapat kohézió kiemelten fontos a különleges művelési erő tagjai között (Völgyi, 2017). Az alapos szakmai felkészítés során a közvetlen kész-

ségfejlesztési részbe integrálhatóvá válhatna csoportfoglalkozásként művészetterápiás eszköz a katonák közötti nonverbális kommunikációt fejlesztése érdekében. A művészetterápia honvédelmi alkalmazásáról jelenleg kevés szakirodalmi mű áll rendelkezésre, így a téma további kutatást igényel, hogy mely területeken alkalmazható hatékonyan.

Konklúzió

A kreativitás és a művészetterápia területén végzett kutatások azt mutatják, hogy az alkotás folyamata nem pusztán önki-fejezési eszközként, hanem hatékony terápiás módszerként is alkalmazható (lásd: Farokhi, 2011; Malchiodi, 2011). A művészetterápia lehetőséget nyújt a verbális kommunikációs nehézségek áthidalására kliens és terapeuta között, tudatalatti érzelmek feltárására és azok megoldozására, támogatva a pszichoterápiás célkitűzéseket (Freud, 1917; Navrátil, 2015; Szőnyi, 2015). A módszer hatékonysága megfigyelhető nemzetközi és hazai börtönök speciális környezetében (v.ö.: Juhász, 2016; Liebmann, 1998; Nugent és Loucks, 2011). Potenciálisan a Magyar Honvédség csapatpszichológusi állománya is bővíthetné saját pszichoterápiás eszköztárát művészetterápiás metódusokkal, köszönhetően azok egyszerű alkalmazhatóságának és alacsony anyagi költségvonzatának. A művészetterápia gyakorlati hasznának megállapításához további vizsgálatok szükségesek az MH rendszerén belül, hogy a katonák

valóban olyan ellátásban részesüljenek, amelyek mentálhigiénés egészségüket szolgálják.

Irodalom

- Andó S. (2023a). A kognitív képességfejlesztés pszichológiai lehetőségei. *Homvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 151(03), Article 03. Doi: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.9>
- Andó S. (2023b). Hogyan érzi magát a pszichológus a hadseregben? *Hadtudományi Szemle*, 16(2), Article 2. <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.2.13>
- Antalfai, M. P. (2007). Gyógyítás és személyiségfejlesztés vizuális művészet-pszichoterápiával: A módszer ismertetése. *Psychiatria Hungarica*, 4.
- Bagdy E. (2013). *Álmok, szimbólumok, terápiák*. Kulcslyuk Kiadó.
- Cole, M. és Cole, S. R. (2003). *Fejlődéslélektan* (2. átdolgozott). Osiris Kiadó.
- Csíkszentmihályi, M. (2000). Creativity. In *Encyclopedia of psychology*, Vol. 2. (o. 337–342). American Psychological Association. Doi: <https://doi.org/10.1037/10517-126>
- Csíkszentmihályi M. (2008). *Kreativitás. A flow és a felfedezés, avagy a találmányosság pszichológiája*. Doi: <https://doi.org/10.1556/9789634547969>
- Daynes, K. (2022). *What Lies Buried: A forensic psychologist's true stories of madness, the bad and the misunderstood* (Endeavour).
- Dominek, D. L., & Ceglédi, S. (2021). Alkoss – a találmányosság pszichológiája! Kreativitás mint képességvizsgálat a Tóth-féle kreativitás becslő skála segítségével a nemzeti közszolgálati egyetem hallgatóinak körében. *Magyar Pedagógia*, 121. évf.(4. szám), 395-407.
- Farokhi, M. (2011). Art Therapy In Humanistic Psychiatry. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 2088–2092. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.406>
- Fejes Cs. és Révay R. (2021). A poszttraumás stressz szindróma (PTSD) történeti áttekintése, a trauma feloldásának lehetőségei. *Lélektan és hadviselés*, 3(2), 63–75. <https://doi.org/10.35404/LH.2021.2.63>
- Fejes R. (2017). A művészetterápia szerepe a serdülőkorú depresszió kezelésében. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat*, 4(2), Article 2. <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5942>
- Freud S. (1917). *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Gabo Kiadó, Budapest
- Freud S. (2021). *Álomfejtés*. Helikon, Budapest.
- Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5(9), 444–454. doi: <https://doi.org/10.1037/h0063487>

- Haig Z. (2022). Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben. *Hadtudományi Szemle*, 15(2), 115–130. Doi: <https://doi.org/10.32563/hsz.2022.2.7>
- Hárdi I. (2004). Pszichiátria, képi kifejezés és dinamikus rajzvizsgálat. *Magyar Tudomány*, 49. (110.) évf.(4.), 433–439.
- Juhász Z. (2016). Művészeti programok és művészetterápia börtön-környezetben. *Börtönügyi Szemle*, 4.
- Kiss V. (2010). Művészeti nevelés, művészettel nevelés, művészetterápia. *Iskolakultúra*, 20(10), Article 10.
- Kőváry Z. (2012). A pszichoanalízis, a kreativitás és a művészetpszichológiai kutatás. *Imágó Budapest*, 2 (23), 3–14.
- Liebmann, M. (1998). *Art Therapy with Offenders*. Bristol: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Malchiodi, C. A. (2011). *Handbook of Art Therapy*. Guilford Press.
- Maslow, A. H. (1962). Creativity in self-actualizing people. In *Toward a psychology of being* (o. 127–137). D Van Nostrand.
<https://doi.org/10.1037/10793-010>
- Mathes, E. W. (1981). Maslow's Hierarchy of Needs as a Guide for Living. *Journal of Humanistic Psychology*, 21(4), 69–72.
<https://doi.org/10.1177/002216788102100406>
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a badak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2011): *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió, Debrecen
- Mező Katalin és Mező Ferenc (2022): A hazai kreativitáskutatás trendjei, főbb vizsgálati kérdései. *Alkalmazott Pszichológia*, 2022, 22(2), 21-34. Doi: https://www.doi.org/10.17627/ALK_PSZICH.2022.2.21
- Navratil, L. (2015). *Schizophrenie und Kunst*. S. Fischer Verlag.
- Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B., Loftus, G. R., & Wagenaar, W. (2009). *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology*. Cengage Learning.
- Nugent, B., & Loucks, N. (2011). The Arts and Prisoners: Experiences of Creative Rehabilitation. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 50(4), 356–370. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2011.00672.x>
- Pavlina, Z. és Komar, Z. (2007). *Katonapszichológia I. Kötet*. Zrínyi Kiadó.
- Rogers, C. R. (1954). Toward a Theory of Creativity. *ETC: A Review of General Semantics*, 11(4), 249–260.
- Simon L. és Kovács E. (2018). A művészet, az esztétikai élmény hatása a pszichoterápiában. *Magyar Művészet*, VI. évfolyam(1.).
- Spooner, H. (2016). Embracing a Full Spectrum Definition of Art Therapy. *Art Therapy*, 33(3), 163–166.

- <https://doi.org/10.1080/07421656.2016.1199249>
- Szőnyi, G. (2015). *A pszichoterápia tankönyve* (3.). Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest
- Vass, Z. (2021). *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai* (3.). Budapest Flaccus Kiadó
- Völgyi Z. (2017). A személyközi kapcsolatokon alapuló információs műveleteket végrehajtó állomány kiképzésének pszichológiai támogatása. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, 145(3), 87–97.

EGY PSZICHOTERÁPIÁS ISKOLA SZÜLETÉSE A HÁBORÚK ÁRNYÉKÁBAN: A DASEINANALÍZIS TÖRTÉNETE I.

Author(s) / Szerző(k):

Lubinszki Mária (Ph.D.)

Miskolci Egyetem

E-mail:

maria.lubinszki@uni-miskolc.hu

**Cite:
Idézés:**

Lubinszki Mária (2024): Egy pszichoterápiás iskola születése a háborúk árnyékában: a daseinanalízis története I. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 61-75. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.61>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0005

**Reviewers:
Lektorok:**

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Olteanu Lucián Líviusz (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
2. Simó Ferenc Zoltán (Dr. Jur.), Kocka Kör

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A freudi pszichoanalízisből és a heideggeri filozófiából született pszichoterápiás irányzat, a daseinanalízis egyre ismertebb hazánkban is. Az 1930-as, 40-es évektől datálható a daseinanalízis létrejötte, azonban ennek több évtizedes előzménye egészen a század elejéig nyúlik vissza, és magyar vonatkozása is van, Ferenczi Sándor személyében. Jelen tanulmány a kezdetektől az első világháborúig követi nyomon az irányzat születését.

Kulcsszavak: pszichoanalízis, történelem, daseinanalízis

Diszciplína: pszichológia

Abstract*THE BIRTH OF A SCHOOL OF PSYCHOTHERAPY IN THE SHADOW OF WAR: THE HISTORY OF DASEIN ANALYSIS I.*

The psychotherapeutic movement born out of Freudian psychoanalysis and Heideggerian philosophy, Dasein analysis, is becoming increasingly known in our country. Although it dates back to the 1930s and 40s, the origins of Dasein analysis go back several decades to the beginning of the century, and it also has a Hungarian connection in the person of Sándor Ferenczi. The present study traces the birth of the paperweight from its beginnings to the First World War.

Keywords: psychoanalysis, history, daseinanalysis

Disciplines: psychology

A daseinanalízis története szorosan összefonódott a pszichoanalízis történetével; barátságokkal, viszályokkal, a történelemmel. Többen írtak róla összefoglaló tanulmányt, különböző megközelítésekből (Condrau, 2000). Jelen tanulmány az emberi kapcsolatok szemszögéből mutatja be a daseinanalízis történetét; külön kitérve a magyar vonatkozásokra. Levezéseket, megemlékezéseket kutatva állt össze a jelenlegi kép az irányzatról; elsősorban a Freud-Binswanger barátság tükrében bontakozik ki valódi arculata, majd Boss és Binswanger, és Condrau kapcsolatai által. A történelem különös módon hatja át a pszichológia tudományát, és az egyes irányzatok kialakulását, amelyet ebben a tanulmányban az első világháborúig követünk nyomon.

A daseinanalízis történetének**kezdetek: a Binswanger-dinasztia**

Ludwig Binswanger 1881. április 13-án született a svájci Kreuzlingenben. A családban már komoly orvosi és pszichiáteri

tradíciók uralkodtak: nagyapja, Ludwig Binswanger (1820. 06. 26. Osterberg – 1880. 08.05. Kreuzlingen) alapította a Bellevue szanatóriumot, ideg- és elme-gyógyintézetet Kreuzlingenben 1857-ben, és komoly szakmai hozzájárulást nyújtott az Alzheimer kórral kapcsolatban.

Binswanger nagypapa gimnáziumi éveit Augsburgban töltötte 1835-40 között, majd 1840-45 között filozófiát és orvostudományt tanult Erlangenben, Münchenben és Heidelbergben. 1848-49 között a tübingeni orvosi klinikán volt asszisztens, 1850-57 között a münsterlingeni Irrenanstaltot vezette. A Bellevue magánszanatóriumban családjával, a betegekkel együtt „terápiás közösségben élt”.

Nagybátyja, Otto Binswanger (1825-1929) a jénai egyetem pszichiátriai klinikájának vezetője és professzora volt, Friedrich Nietzsche is ő kezelte. Friedrich Nietzsche (1844-1900) 1888-ban még befejezte az *Ecce homo* című könyvét, melyet a patetikus hangvétel, és önmaga túlbecsülése jellemez. A nagyzási hóbort egy év

múlva idegösszeomlássá fajult, ekkor éppen Torinóban tartózkodott. 1889. január közepén ment érte édesanyja, aki Jénába vitte Binswanger professzor klinikájára.

A nagypapa zsidó családból származott, és részt vett az 1848-as forradalomban is, beszédet mondott a müncheni városháza előtt. Gondolkodása a pszichiátriai kezelést illetően is forradalmi volt: az akkor még széles körben elterjedt kényszerítő eszközöket teljesen kizárta, helyette az intézményi kezelés és a családi ápolás kombinációjának megvalósításán fáradozott. Robert Binswanger (1850-1910), a legidősebb fia így ír édesapjáról: „Egész élete a betegek szolgálatából állt, a legnagyobb áldozatkészséggel szentelte magát nekik, és ezt teljes mértékben megkívánta a családjától és mindazoktól, akik a páciensek kezelésében és ápolásában részt vettek.” (Robert Binswanger, 1890 id. Fichtner, 1992) A Bellevue klinika 15 pácienssel kezdett, 1879-re ez a szám 40-re nőtt.

Robert Binswanger, Ludwig édesapja, Bellevue-t 1880-1910 között igazgatta. Energikus volt és körültekintő, az apja koncepcióját következetesen folytatta. A családi légkör továbbra is a legfontosabb terápiás eszköz maradt, a Bellevue klinika egy otthonos svájci panzió képét nyújtotta. 1881-ben Freud apai jóbarátja, Josef Breuer felfigyelt a szanatóriumra, és tavasszal ide küldte Anna O.-t (Bertha Pappenheim) morfiumentvonó kúrára. 1893-ban Freud és Breuer ismét Bellevue-be küldték közös páciensnőjüket (Fichtner, G. 1992, XIV). A Bellevue a Binswangerek

három generációja alatt az európai szellemi élet központja lett, vendégkönyvében olyan nevek szerepeltek, mint Sigmund Freud, Edmund Husserl, Max Scheler, Martin Heidegger, Karl Löwith, Martin Buber, Kurt Goldstein, Rudolf Alexander Schröder (Herzog, 1991, 13. o.). A klinika működéséről, és három fő korszakáról lásd Max Herzog (1991) munkáját.

Ludwig Binswanger ebben a világban nőtt fel. Orvosi tanulmányait 1900 és 1906 között Lausanne-ban, Zürichben és Heidelbergben végezte. Már ezekben az években intenzíven tanulmányozta a pszichoanalízist. 1906 júniusától a zürichi Burghölzli pszichiátriai klinikán vállalt asszisztensi teendőket, itt C. G. Jung tanítványaként írta disszertációját. Binswanger disszertációjának témáját Jung javasolta: „A pszichogalvanikus reflexjelenségek az asszociációs kísérletekben” címmel (lásd: Binswanger, 1956, 9-13. Jung 1908-ban főorvosként dolgozott a Burghölzli, a zürichi kanton elmeegógyintézete, valamint a zürichi egyetem pszichiátriai klinikáján. Sok híres személyiség vendégeskedett és dolgozott itt, ezidőtájt: Karl Abraham, Assagioli, Ludwig Binswanger, Décsi Imre, Max Eitington, Ferenczi Sándor, Ernest Jones, Rorschach, Sabine Spielrein (Freud-Ferenczi levelezés, I/1., 2F), valamint Franz Riklin, Hermann Nunberg (Fichtner, 1992. XVI.). Jung 1900 decemberétől dolgozott Burghölzliben, először gyakorló orvosként, később főorvosként. 1906-ban itt végezte híres szóasszociációs kísérleteit, melyben Binswanger is részt vett. Ebben az időszakban

Eugen Bleulerrel is kapcsolatban állt, aki Auguste Forelrel vezette a Burghölzli klinikát. Jung 1907-ben mutatta be Binswangerrel Freudnak, akivel az első találkozástól kezdve egy lassan kibontakozó, életfogytig tartó barátság fűzte össze, a pszichoanalízisről vallott eltérő nézeteik ellenére.

Freud életművével kapcsolatban lásd: Simó (2020,2021a,b) műveit.

Ludwig Binswanger, Sigmund Freud és Ferenczi Sándor

A pszichoanalízis története bővelkedik levelezésekben, gondoljunk többek között Freud és Fliess, Freud és Jung, Freud és Bleuler, Ferenczi és Groddeck levelezéseire. Sigmund Freud maga is több emberrel tartott fenn ily módon kapcsolatot, azonban csak kevesekkel sikerült ezt élet-hosszig megőrizni. Ezen kevesek közé tartozik Ferenczi Sándor és Ludwig Binswanger.

Ferenczi Sándor (1873-1933) pszichoanalitikus Miskolcon született. Orvosi tanulmányait Bécsben folytatta. 1897-től élt Budapesten, ahol a kulturális élet meghatározó személyiségeivel került kapcsolatba. Neki köszönhetően Budapesten a pszichoanalízis összefonódott a haladó szellemi áramlatokkal és

kulturális mozgalmakkal (Harmat, 1994).

A velük folytatott levelezés azon túl, hogy talán a legmélyebb betekintést nyújtja a pszichoanalízis magyarországi, svájci és ausztriai történetébe, egyben hiteles krónikája két olyan barátság történetének, mely példaértékű lehet napjainkban is.

Sigmund Freud Ludwig Binswangerrel 1907 februárjában, Ferenczi Sándorral 1908 februárjában találkozott, és változó intenzitással, de töretlen hittel íródtak leveleik. Mindegyikük másvalamiben hitt; épp ez adja meg a levelek különös hangulatát, az ellentétek kimondott-kimondatlan feszültségét. Alig több mint egy évtizeddel ezelőtt, 1992-ben látott nyomtatásban napvilágot e két levelezésgyűjtemény. A Freud–Ferenczi levelezés megjelenése hosszabb huzavona után, 1992-től vette kezdetét először francia nyelven, összesen három kötetben (Erős, 2000, 11. o. in: Freud/Ferenczi, 2000). A levelezés magyar nyelven 2000-től jelent meg. A Freud–Binswanger levelezés szintén 1992-ben jelent meg, egy kötetet tesz ki, a tudományos előszó és lábjegyzetek megkönnyítik a tájékozódást (Larsson, 1995, 769.o.). A két levelezés külön-külön, más-más jelentőséggel bír. A Freud–Ferenczi levelezés személyes és szakmai konfliktusoktól sem mentes, de igen mély és szoros barátság krónikája, míg a Freud–Binswanger levelezés egészen más típusú emberi kapcsolatot tár fel: egy lassan kibon-

takozó, tiszteletteljes, őszinte barátság példája annak ellenére, hogy két, korban, személyiségben, intellektuális stílusban és alapvető meggyőződésben ennyire különböző emberről volt szó.

Első találkozásukkor Freud 51 éves volt, 25 évvel idősebb Binswagnernél, és nagy reményeket fűzött a fiatalhoz: azt remélte, ő majd összekötő kapocs lehet a pszichoanalízis és az akadémiai, intézményes pszichiátria között. Binswanger azonban kezdetől fogva nem tudott otthonra lenni a pszichoanalízisben, bár az első években még kiemelkedő jelentőséggel bírt számára (Lowenfeld, 1967, 459. o., Condrau, 2000). Elsősorban a pszichés „apparátus” természettudományos megközelítését tartotta problematikusnak, determinisztikusnak (Heiner, 1993, 25. o. Edelheit, 1967, 85.o.). A neurózisok keletkezésének freudi elméletével sem értett egyet, amely az infantilis komponenst hangsúlyozta; lassan elkezdte saját gondolati útját járni. (lásd: Larsson, 1995, 771. o.). Mégis, az első pillanattól kezdve mély emberi kötelék fűzte őket egymáshoz, Binswanger Freudot egész életében apa-figuraként tisztelte. Barátságuk túlélte a munka és az élet összes megpróbáltatását, noha Binswanger egyre távolabb került a pszichoanalízistől. (Lowenfeld, 1967, 459. o.) A freudi teória mégis élete végéig ösztönző erő maradt számára, és hiába próbált távol maradni, egész életét áthatották a pszichoanalízissel kapcsolatos konfliktusok (lásd: Lowenfeld, 1957, 418. o.).

Freud és Binswanger az első látogatást követően személyes céllal még hatszor ta-

lálkozott, ezen kívül a nemzetközi pszichoanalitikus kongresszusokon is viszontlátták egymást.

A Freud–Ferenczi kapcsolatot 1236 levél őrzi, míg a Freud–Binswanger kapcsolatot 195. Binswanger eredeti levelei Bécsben maradtak, amikor Freud 1938-ban Londonba emigrált, végül elvesztek a háború alatt (Larsson, 1995, 770. o.). Levelezésük bizonyíték arra, hogy az eltérő nézetek ellenére is meg lehet őrizni egy barátságot, kellő tisztelettel és elfogadással. Mint ismeretes, Freudnak felbomlott a kapcsolata Breuerrel, Fliesssel, Adlerrel, Stekellel és Junggal. A Binswangerrel folytatott levelezése megcáfolja azt az újra és újra felmerülő kritikát, miszerint ő intoleráns és zsarnoki lett volna (Freud / Binswanger 1992).

Freud élete vége felé ezt írta Binswangernek: „Egészen eltérően sokan másoktól ön nem engedte, hogy az intellektuális fejlődése, ami egyre inkább eltávolodott az én befolyásomtól, a személyes kapcsolatunkat megzavarja, és nem is tudja, hogy az ilyen finomság milyen jól esik az embernek.” (Freud / Binswanger 1992, 2. o.).

Az első látogatás mély nyomot hagyott Binswangerben is: csaknem 50 évvel később is dicsérte a könnyed, barátságos atmoszférát, Freud egyszerűségét, nyitottságát és jóságát (Binswanger, 1956, 9-13. o.).

Az első Freud-Binswanger találkozások

Binswanger 1907 márciusában Junggal és felségével érkezett Bécsbe, ahol közel két hetet töltött. Részt vett a Szerdai Társaság ülésein és különböző előadásokon, a legnagyobb hatást azonban az esti együttlétekkor tette rá Freud, amikor a dolgozósobájában beszélgettek. Mindez fesztelen, barátságos légkörben zajlott, melyen átsütött Freud személyisége: kimondhatatlan, mélyreható és nagymértékben ösztönző módon válaszolta meg a fiatalok kérdéseit. Freud szívesen fogadta Binswangert: ismerve családját – Otto Binswangerrel 1894-ben személyesen is találkozott (Fichtner, 1992, XI.) – mindenekeelőtt azt várta, hogy összekötő kapcsolat lesz a pszichoanalízis és az intézményes pszichiátria között. Noha Binswanger a pszichoanalitikus kezelési technikát alkalmazta, sohasem lett a pszichoanalitikus mozgalom híve. Ismeretelméleti és filozófiai–antropológiai nézőpontból számára a freudi tan több ponton is kiegészítésre szorult.

Az első találkozás után Binswanger 1907 áprilisától 1908 júniusáig Otto Binswanger nagybácsijánál dolgozott Jénában, a pszichiátriai egyetemi klinikán, aki már 1907. május 29-én megbízta egy komoly hisztériás esettel. Binswanger a páciensnőt pszichoanalízissel kezelte, mint későbbi betegeit is; ebben az időben még azt gondolta, csaknem minden pácienszt analizálni kell (Fichtner, 1992, XVIII.). Később, tíz év kemény munka és csalódás árán látta be:

a pácienseinek csak egy meghatározott része analizálható.

Itt ismerkedett meg leendő feleségével, Hertha Buchenbergerrel, aki ápolónőként dolgozott ugyanazon a klinikán. 1908 júliusától apja intézetének munkatársa lett, és már 1910-ben át kellett vennie a Bellevue vezetését apja korai halála miatt. Freudot másodszer 1910. január 15-25 között látogatta meg feleségével, Herthával Bécsben, melynek emlékét a Freud–Ferenczi levelezés is őrzi.

Freud már 1910. január 1-én kelt levelében meghívta Ferenczit, aki véletlenül félreolvasta a Binswanger nevet, és Abrahamra gondolt. Válaszolt is másnap Freudnak, melyben bizonytalanságát fejezte ki az Abrahammal való találkozás végett; fontosnak érezte, de nehéz volt döntenie. Be is vallotta Freudnak: „úgy viselkedem, mint egy kényszerneurotikus” (Freud–Ferenczi levelezés, 2000, I/1. 97 Fer.). Még szerencse, hogy újraolvasta levelét, és korrigálhatott: „Az átkozott testvérkomplexus még mindig bolondot űz belőlem. Nyilvánvalóan szorongtam tőle, hogy Abraham lesz a vendég.” (Freud–Ferenczi levelezés, 2000, I/1. 97 Fer.). Érdekes, hogy innentől fogva Freud minden levelében, melyben Binswangerről szó esik, zárójelben odateszi: „az Ön Abrahamja”. Ferenczi Binswangerről ebben a levelében még úgy nyilatkozik, hogy nagyon szívesen utazik vele egy időben Bécsbe. Freud 1910. január 10-i levelében pontosítja Ferenczinek Binswangerék érkezésének időpontját, és javasolja, hogy a hétvégén látogasson el. „Nagy felüdülést fog jelenteni a hölgyek-

nek (Ferenczi érkezése), akiből nem vált ki akkora rokonszenvet (Binswangerék érkezése), mint vendégeink egyébként szoktak” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 99F). Nincs pontos adat arra nézve, hogy ez alatt mit is értett Freud. Feltételezhetően a túl hosszú ott tartózkodásra utalhatott. „Január 15-én szombaton reggel érkeznek Bécsbe Binswangerék („Abraham”). A fő feladatot a rákövetkező vasárnap jelenti majd” (Freud-Ferenczi levelezés, 2000, I/1.100 F). Ferenczi 1910. január 14-én ezt írja: „Szívélyes üdvözlétem az egész családnak valamint Binswanger kollégának és feleségének” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 102Fer). Négy nappal később viszont már vegyes érzelmekkel nyilatkozott a Bécsbe utazásról. Valójában ő csak Freuddal szeretett volna találkozni, Binswangerék személye, a találkozás lehetősége egyáltalán nem lelkesítette. Két dologtól tartott; egyrészt, hogy a svájci vendégek hosszas ottléte miatt ő már nem tűnne kíváncsúnak, másrészt, „hogy a végén mégiscsak összetalálkozom Binswangerékkal, és Önnel nem tudok négy szemközt beszélni” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 104. Fer).

Freud biztatására – „Binswangerék nem fárasztóak” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 105.F) – Ferenczi rászánta magát, hogy segítsen szórakoztatni Binswangeréket, ám indulása napján visszamondta az utazást. Depresszióba esett, így sem Freuddal, sem Binswangerékkal nem tudott találkozni. Talán magának sem vallotta be, hogy nem lehetett véletlen az Abraham-félreolvasat: Binswangerrel szemben hasonlóan ambivalens érzelmekkel viseltethetett, ám míg

Abrahammal kapcsolatban szakmai féltékenység volt az ok elsősorban, Binswangerrel szemben e mellé még személyes féltékenység is járult. Utólag nyíltan bevallotta: „Talán jó, hogy Binswangerék jelenléte visszatartott a bécsi látogatástól...” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 107. Fer). Freud Binswangerék elutazása után megnyugtatta Ferenczit: „Jól tette, hogy a múlt hétvégén nem jött, Binswangerék csak tegnap utaztak el. Egyetlen szót sem tudtunk volna beszélni egymással” (Freud-Ferenczi, 2000, I/1. 108.F).

Konfliktus

a svájci pszichoanalitikus életben

Az 1909-es időszaktól kezdődően Freudnak különösen fontos volt, hogy a pszichoanalízis az intézményes pszichiátrián belül is előrelépjen, és továbbra is nagy eredményeket fűzött Binswangerhez (Freud/Binswanger, 1992, 19F 31.).

Binswanger 1910 elején meglátogatta Freudot, és még ugyanezen év júniusában sor került a Zürichi Pszichoanalitikus Szövetség megalapítására, mely 1907-től működött Freudi Kutatói Társaság néven Eugen Bleuler vezetésével.

Eugen Bleuler (1857-1939) svájci elmeorvos, a zürichi Burghölzli elmeorvosintézet és pszichiátriái klinika igazgatója 1898-tól, mely ekkor Európa egyik legfontosabb és legprogresszívebb intézményének számított. Az a tény, hogy vonatkozott elkötelezni magát a pszichoanalitikus „mozgalom” mellett, feszültséget okozott a Junggal és Freuddal való kap-

csolatában (Freud/Ferenczi, 2002, 2F, 18F, 63. o., 84.o.). Freuddal való levelezése 1904-ben kezdődött, ekkor már néhány éve szorgalmasan foglalkozott a pszichoanalízissel (Fichtner, 1992 X.).

Binswanger 1906 júniusától 1907 áprilisáig szintén Burghölzliben dolgozott doktoranduszként, Bleuler és Jung tanítványaként.

Nem mindenki akart azonban automatikusan a nemzetközi pszichoanalitikus társaság tagja lenni, többek között Eugen Bleuler sem. Freudban felmerült a kétely: változott-e a pszichoanalízisről vallott meggyőződése azoknak, akik a belépést Bleulerrel együtt megtagadták. (Freud/Binswanger, 1992, 33F 48.). Binswangert is meglepte Bleuler ellenállása, de nem szeretett volna beavatkozni. Ezért ő maga sosem kérdezte Bleulert, és Freud szándékaival sem volt egészen tisztában: „A közöttünk meglévő nyíltságra alapozva hálás lennék, kedves professzor úr, ha megmondaná nekem a véleményét nyíltan, hogy meg tudjuk érteni egymást.” (Freud/Binswanger, 1992, 34B 50.) Freud közvetítő szerepet szánt ebben a helyzetben Binswangernek; informálódjon, próbálja meg kideríteni az okokat, azonban Binswanger távolságtartással reagált. Októberben Freud maga írt Bleulernek, magyarázatot kérve arra, miért zárta ki magát a szövetségből. Nem titkolt célja volt, hogy elérje Bleuler csatlakozását a svájci szövetséghez. Innentől Freud és Bleuler élénk, terjedelmes levelezést folytatott, mely a mai napig kiadatlan maradt.

1910. december 25-én találkoztak Münchenben, másnap Jung is csatlakozott Freudhoz, aki így számolt be Ferenczinek a Bleulerrel való találkozásról: „Teljes egyetértésre és jó személyes kapcsolatra jutottam vele, ő is ugyanolyan szegény ördög, mint mi, s azt szeretné, ha kicsit szeretnénk, amit a számára fontos személyektől talán kevésbé kapott meg. Aligha kétséges, hogy be fog lépni a zürichi egyesületbe. S ezzel az ottani szakadás megszűnne” (Freud/Ferenczi, 2000, 190F 365. o.). A beszélgetések eredményeképpen Bleuler végül 1911. január 13-án a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület zürichi csoportjának tagja lett, és az elnöki tisztelet vehette át Binswangertől. Ez volt az első olyan eset a kapcsolatukban, ahol Binswanger eltávolodásának kezdeti mozzanatai tetten érhetőek, hiszen Binswanger őszinte távolságtartással reagált, és még Freud kérésére sem akart beavatkozni az eseményekbe. Bleuler végül 1911. november 28-án közölte Freuddal, hogy kilépett a pszichoanalitikus egyesületből.

A Bellevue klinika és a pszichoanalízis teoretikus megalapozása

Binswanger életében az 1910-es év komoly fordulópontot jelentett. Édesapja, Robert Binswanger váratlan halálának következtében 1911. január 1-én hivatalosan is átvette a Bellevue magánszanatórium vezetését, alig 29 évesen, melynek ekkor már 80 páciense volt, és 5-6 orvos dolgozott folyamatosan az intézetben (lásd: Herzog, 1991). Freud ekkor ismét kifejezte

reményeit Binswangerrel kapcsolatban; szeretné, ha utat tudna nyitni a pszichoanalízisnek a pszichiátriai praxisban. Nem sokkal ezután Freud tiltakozott az ellen, hogy ő utalt volna erre (lásd: Freud/Binswanger, 1992, 49F 70. o.). Ellenben bízta Binswangerrel, hogy a pszichoanalitikus technikát tudatosan formálja át az intézményi kezelésre. Binswanger ebben az időben még azt gondolta: csaknem minden pácienszt analizálni kell. Tíz év kemény munka és csalódás árán kellett rájönnie, hogy a páciensek csak egy bizonyos, meghatározott része analizálható (Binswanger, 1956). 1911-ben egy prospektusban számolt be a Bellevue klinikáról: a betegek kezelése az édesapja és nagyapja alapelveit követi, fő feladat az egyénre szabott pszichoterápia. A gyakorlat és kutatás alapjának a pszichoanalízist tartja, mint a hisztéria, kényszerneurózis, fóbia és hasonló betegségek pszichoterápiás módszerét (Freud/Binswanger, 1992, 51F 73.o.). Freud továbbra is a pszichoanalízist „erőltette” Binswangerre. Azt javasolta neki, hogy a két, már meglévő komplexusa mellé, mint az intézményi munka és a tudományos munka, rosszul teszi, ha nem vesz fel egy harmadikat is, a pszichoanalitikus komplexust. Binswanger rengeteget dolgozott ebben az időben, és már régen nem analizált senkit. Freud így próbálta ösztönözni: „Tudassa velem, mikor van újra ideje analizist átvenni.” Búcsúzásképp pedig: „Az összes komplexusának erős gyógyulást kívánok!” (Freud/Binswanger, 1992, 53F 76. o.).

Freud már érezte Binswanger pszichoanalízissel kapcsolatos ellenállását, és finoman bár, de egyre inkább próbálta meggyőzni: „Mint minden apa, gyenge vagyok és elvakult, és ezért büszke egy ilyen fiúra, nehezen is szánom rá magam, hogy figyelmeztessenem. Az Ön pszichoanalitikus komplexusában biztos vagyok, csak azt gondolom, ha ön meg akarja fontolni, a nehézségeinek melyik oldalát részesítse tudatosan előnyben: úgy a pszichoanalitikust válassza az intézményivel szemben, mivel utóbbi a tudattalanban olyan jól be van biztosítva, hogy nem igényel megerősítést” (Freud/Binswanger, 1992, 55F 79. o.). Ezen a ponton Binswanger tovább távolodott Freudtól. Freud megérezte Binswanger tudattalan ellenállását, aki számára elsősorban ismeretelméleti és antropológiai–filozófiai nézőpontból szorult kiegészítésre a pszichoanalízis. 1911 áprilisában hallott egy előadást Hugo Liepmantól „Wernicke befolyása a klinikai pszichiátriára” (Liepman, 1911. id. Fichtner, 1992, XX.) címmel, amely nagy hatást tett rá: elhatározta, megírja, Freud milyen befolyással bírt a klinikai pszichiátriára. Hamar rájött azonban: a pszichoanalízis tudományos-teoretikus értékeléséhez hiányoznak bizonyos előfeltételei, ekkor kezdte intenzíven tanulmányozni Bergson és Husserlt. Freud meglepte, de örömmel fogadta Binswanger kezdeményezését: „Hogy mégis a munka mellett döntött, nagyon örvendetes. (...) Úgy látom: az ön számára értékes, számunkra pedig megnyugtató, hogy ilyesmit ír” (Freud/Binswanger, 1992, 60F 88.o.). Ez a

munka hosszú-hosszú évek kutatásai során, 1922-ben készült el (Binswanger, 1922) és akkor is csak részben, azonban Binswanger gondolati fejlődésének kiemelten fontos állomása volt. Az eredetileg két kötetesre tervezett mű második kötete már nem készült el. A második kötet tervezett címe ez lett volna: *Die Psychologie Freuds und der Aufbau der Person*. Letért a pszichoanalízis útjáról, noha épp azon dolgozott, hogy közös nevezőre hozza a klinikai pszichiátriával, és teoretikusan megalapozza. Nehezen haladt, és folyamatos kétely gyötörte, hogy egyáltalán lehetséges-e amire vállalkozott. Személyes kapcsolatuk változatlanul őszinte és tiszteletteljes maradt.

Binswanger csodálattal nézett Freudra; „Mint ahogy már írtam, nem tudom Önt öregnek elképzelni” (Freud/Binswanger, 1992, 57B 82. o.). Apjához hasonlította Freudot. Mindig Freud töretlen szellemi frissessége lebegett a szeme előtt, ilyenek látta, amikor először találkoztak. Binswanger rengeteget olvasott tervezett munkájához, és szinte mindenről beszámolt barátjának.

A „kreuzlingeni gesztus”

1912 tavasza Binswanger életében és Freuddal való kapcsolatában is fontos események színtere volt. Kiderült, hogy Binswanger egy különösen rosszindulatú tumormal kellett megoperálni, és attól félt, már csak rövid ideje van hátra. Szerencsére a műtét sikerült, és meggyógyult. Freud pünkösdkor meglátogatta Kreuzlingenben, és bár személyes látogatásnak indult, óriási következményekkel járt a pszicho-

analitikus mozgalomra nézve (Haesler, 1993, 1078. o.). A látogatásra Binswanger így emlékszik: „...látom Freudot St. Margrethenből érkező, nagyon frissen és fiatalosan leszállni a vonatról. Örültem jövetelének, csak az az érzés aggasztott, hogy nem tudom majd viszonzni áldozatát, hogy időt és fáradságot nem kímélve eljött” (Binswanger, 1956, 9-13. o.).

Freud kreuzlingeni látogatása töréspontot jelentett a Junghoz fűződő kapcsolatában. Jungnak rosszul esett, hogy Freud nem értesítette idejében a látogatásáról, így nem is tudtak találkozni. 1912. június vége felé érlelődött meg Freudban a Junggal való szakítás gondolata. Ez év novemberében Jung már ellenségének nevezte Binswangert és Häberlint, akik Freudhoz ekkor már igen közel álltak.

Paul Häberlin (1878-1960) svájci filozófus, pedagógus és pszichológus, Jung szülővárosában, Kesswilben született. Filozófiaprofesszori posztot töltött be Bernben 1914-22 között, majd Baselben (1922-44). Akadémikusként olyan szellemi miliót hozott létre maga körül, melyben e három tudományterület egymást kölcsönösen egészítette ki. Így ír: „Filozófus az, aki meg akarja érteni az életet. Méghozzá alaposan, nem felszínesen vagy körülbelül. Ez meghatározza az elmélet kifejezését, ez belátás. Az életet érteni azt jelenti: vezetése alatt valódi belátásra tenni szert.” Häberlin legfontosabb levelezőpartnere volt Binswanger, akivel több, mint fél évszázadon át (1908-1960) levelezett. Levelezésük fontos kiegészítője a Freud–Binswanger levelezésnek, ez által a mélylélektan történetének

egy ez idáig kevésbé ismert oldalába nyerhető bepillantás. Freud 1910. március 3.-án írt neki először. A Häberlin-Binswanger levelezés először 1997-ben jelent meg, újabb kiadása egy évvel később, melyben 41, korábbiakban még nem publikált levél található Freudtól, Jungtól, Jasperstől, Heideggertől, Ludwig Franktól és Eugen Bleulertől (Häberlin / Binswanger, 1997).

Noha Binswanger Jung tanítványa volt, személyes vonzódás sohasem fűzte hozzá. Freud még a híres kreuzlingeni látogatás után így írt Ferenczinek: „Már régóta megígértem Binswangernak, hogy meglátogatom, úgy fogadott mint az atyaúristent. (...) Binswangerről Ön is tudja, hogy rendkívül tisztességes, komoly és becsületes, nem nagyon tehetséges, de ezt tudja is, ezért ilyen szerény” (Freud-Ferenczi, 2002, I/2. 302.F). Freud szerencsére sohasem érezte Binswangerrel, hogy ez a véleménye róla. A Binswangernél tett látogatás után Freud kivételesen jól tudta olvasni Binswanger egyébként „borzalmas” kézírását, mely Binswanger szerint azt jelenthette, hogy Freudnak sikerült néhány ellenállását vele szemben feladnia. Binswanger is sokkal bátrabban nyilvánította ki véleményét: „Ön egy született uralkodó, és ezt az ösztönét az emberek pszichés uralására használja” (Freud/Binswanger, 1992, 69B 101.).

Binswanger szerint Freud egész művében valamely ösztön uralkodása nyilvánul meg, ez Freud apakomplexusával függ össze, mely az álomfejtésből könnyen belátható. Binswanger nem volt túl kíméletes, meglehetősen merészen írt. Freud így

válaszolt erre: „Nagyon meglepett vagyok önanalízisemhez való hozzájárulása miatt. Nem akarok Önnek ellentmondani a hatalmi akaratról, de semmit nem tudok erről” (Freud/Binswanger, 1992, 70F 104.o.). Mindenesetre komolyan fontolóra veszi, majd megköszöni: „Köszönöm tehát önnek, hogy engem olyan érdekesnek talál” (Freud/Binswanger, 1992, 70F 104.o.).

Időközben, 1912-1913 folyamán Freud befejezte híres *Totem és tabu* című művét. 1913. május 17-18-án Binswanger Häberlinnel együtt meglátogatta Freudot Bécsben, amit Freud nagyon örvendetesnek tartott. Bár Ferenczinek jó előre jelezte, mikor érkeznek vendégei és őt is meghívta, Ferenczi ismét nem utazott el. Freud 1914. október 14-én kelt levelében Ferenczinek dicséri Binswanger munkáját.

A Freud–Binswanger barátságának kétségkívül ez volt az egyik legszorosabb időszak. Freud és Jung egyre növekvő eltávolodásában ez a találkozás különös szerepet játszott, hiszen Jung rossz néven vette, hogy Freudnak nem állt szándékában meglátogatnia őt. Jung Freud viselkedését később „kreuzlingeni gesztus”-ként emlegette, és csak fél évvel később, Münchenben sikerült tisztázniuk a félreértést: Jung elismerte, hogy a látogatás hétvégéjén egyáltalán nem is volt Zürichben, hanem vitorlaskiránduláson vett részt. Erről a müncheni beszélgetésről Freud Ferenczinek is beszámolt. Az ülés előtt, 11 óra körül mentek el sétálni, és Freud rákérdezett, mit jelent célzása a „kreuzlingeni gesztusra”. Freud szerint Jungon vele

szemben az apa-komplexus lett úrrá. Így ír Jungról Ferenczinek: „A lényében azonban van valami őszintétlenség, ami lehetővé teszi számára, hogy kimossa magából a kapott benyomásokat” (Freud/Ferenczi, 2002, 349F 159.o.). A Junggal kapcsolatos nézeteltérések végül 1913-ban szakításhoz vezettek.

További konfliktusok a pszichoanalitikus életben és az első világháború

Freud kapcsolata Binswangerrel végigkísérte azokat a konfliktusokat, amit a pszichoanalízistől eltávolodó személyek váltottak ki. Egy-egy szakember végleges leválása mindig meglehetősen megterhelte Freudot. Adler, Bleuler és Jung után a Stekellel való huzavona is szakításhoz vezetett, melynek mélyebb okaiba nem megyünk bele: „Közlöm önnel, hogy Stekellel összeveszttem” (Freud/Binswanger, 1992, 78F 115. o.). Wilhelm Stekel (1868) bécsi ideg orvos, Freud egyik első tanítványa. Számos népszerűsítő cikket és könyvet írt a pszichoanalízisről. Freudtól való eltávolodásának elsősorban eltérő temperamentuma volt az oka, valamint a rövidterápiás módszer kifejlesztésére irányuló törekvései (Freud/Ferenczi, 2000, 12F 78. o.).

Freud új folyóiratot alapított, melynek szerkesztését Ferenczinek akarta átadni. A pszichoanalitikus „mozgalmon” belüli változásokat leginkább a pszichoanalitikus folyóiratokkal történt változások tükrözték. A *Jahrbuch*ot Eugen Bleuler és Freud adta ki, Jung szerkesztette. A *Zentralblatt*ot

Freud adta ki és Wilhelm Stekel szerkesztette. Mindkettő megszűnt, ezzel Jung, Adler és Stekel elvesztették befolyásukat a pszichoanalitikus publikációkra. Két új folyóirat született: az *Imago. Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften* (1912) és az *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse* (1913) – lásd: Freud/Ferenczi (2002, 21. o.).

Binswanger Ferenczivel kapcsolatos gondolatait ennek kapcsán fejtette ki a legbővebben: „Mindazok alapján, amiket Öntől Ferencziről hallottam, meg vagyok győződve, hogy Önnek mint ember és tanítvány nagy jelentőséggel bír, és ezt meg is érdemli. (...) Amennyire a tudományos munkáját nagyra becsülöm, annyira nincs hajlama a tudományos és kritikai rálátásra, ami egy szerkesztőtől elvárható lenne. (...) Pontosan tudom, épp most, amikor olyan intenzíven kutatom az Ön műveit, hogy Önt mindenhova követni tudom, miközben Ferenczi munkáiból számomra egy nagy adag komolyság hiányzik, ami az Ön egész tevékenységét a részletekig ábrázolja. (...) De nyugodtan mondhatom, hogy nem csak Ferenczi, hanem senki közülünk Ön mellett nem tudna állni” (Freud/Binswanger, 1992, 80B 117. o.).

Közben kitört az első világháború, és a levélváltások megritkultak; több hónapos szünetekkel írtak egymásnak. A pszichoanalízis életében azonban a háború ellenére ismét feszültséget keltő események történtek. 1914 nyarán a zürichi csoport 15:1 ellenében úgy döntött, kilép a Nemzetközi Pszichoanalitikus Szövetségből. Binswanger nem tudta a kilépés sem

latens, sem manifest okait elismerni, és az új, független szövetségbe nem kívánt belépni. „De szívesen kész vagyok arra, hogy a bécsi vagy berlini csoportba belépjek, ha Ön azt tanácsolja” (Freud/Binswanger, 1992, 100B 141. o.). A belépést azonban a háború megakadályozta, és később sem került rá sor.

A svájci analitikusok többsége ezek után Jung csoportjához csatlakozott, és csak 1919-ben került sor a máig fennálló Svájci Pszichoanalitikus Egyesület megalapítására (Freud/Ferenczi, II/1, 488F 59. o.).

A levelezések főszereplőjévé egy időre a történelem vált, mely „drasztikusan beszólt a levelezőpartnerek életébe” (Erős, 1996, 292. o.). A háború megviselte Freudot, sokszor elkedvetlenítette: „A háború nyolc hónapja olyan, mint egy rossz álom. A feleségem és sógornőm nélkülözök az 1914-ben elmaradt nyári szünidőt, én magam sem lehetek fiatalabb és frissebb az egyharmadára redukálódott munkateljesítménytől. (...) A valóságban egyik napról a másikra élünk, minden más pusztán fantázia” (Freud/Binswanger, 1992, 105F 147.o.).

Freud ezt a helyzetet látványos teljesítmény-robbanással kompenzálta, s befejezte módszertani írásait, és 1915 márciusától tizenkét metapszichológiai írást készített. A levelezése Ferenczivel a háború éveiben a legterjedelmesebb, ekkor voltak a legszorosabb kapcsolatban. Binswangerék Svájcban egészen másképp élték meg a háborút: „Mi itt békében élünk, amit Ön már elképzelni sem tudhat” (Freud/Binswanger, 1992, 108B 150. o.). Freud

1919-ben megkérte Binswanger, hogy hitelezzen neki és küldjön pénzt Martin fiának Genovába, Bécsben ekkor nem volt sem líra, sem frank. „Csak a pszichoanalitikus dolgok állnak jól” (Freud/Binswanger, 1992, 119F 163. o.). A háború éveit Binswanger is kemény munkával töltötte; egyre inkább belátta, hogy a pszichoanalízist nem magából a pszichoanalízisből, hanem csak a pszichológia fő problémáinak perspektívájából kiindulva tudja ábrázolni. Az 1920-as években találkozott Husserlel, Buberrel és Heideggerrel, ennek hatására még inkább eltávolodott a pszichoanalízistől, és a fenomenológiai antropológia felé fordult.

Binswanger vállalkozása, hogy összegezze Freud hozzájárulását a klinikai pszichiátriához, 1922-ig komoly próbatétel elé állította. Többször váltott levelet Freuddal a munkával kapcsolatos nehézségeiről.

Zárógondolatok

Az emberi kapcsolatok és a történelem nézőpontja egészen más megvilágításba helyezi a tudománytörténeti tényeket. jelen cikk az első világháborúig követtem végig azt a folyamatot, amelyben élénk diskurzust folytatva komoly elméletalkotók egyengették egymás útját, kialakítva azokat az elméleti és módszertani kereteket, amelyben az emberi lélek gyógyítása produktívan értelmeződhet.

Pszichológiatörténeti szempontból megjegyzendő, hogy a pszichoanalitikus irányzat mellett, pontosabban már azt megelőzően, 1879-től kialakult a kísérleti psi-

chológiai irányzat is, ami mintegy előkészítette a behaviorizmus és a kognitív pszichológia számára a terepet (Mező, 2024).

Irodalom

- Binswanger, L. (1922) *Einführung in die Probleme der allgemeinen Psychologie* Berlin: Springer-Verlag
- Binswanger, L. (1956). *Erinnerungen an Sigmund Freud* A. Francke AG Verlag Bern
- Condrau, G. (2000). *Anmerkungen zur Geschichte der Daseinsanalyse* Daseinsanalyse 16:4-33.
- Edelheit, H. (1967). *Binswanger and Freud*. The Psychoanalytic Quarterly, 36:85-90
- Erős, F. (1993). Díványkeveredések BUKSZ, 1993:20-23
- Erős, F. (1996). Ferenczi, a derék katona BUKSZ, 1996
- Fichtner, G. (1992). Einleitung In: *Sigmund Freud Ludwig Binswanger Briefwechsel 1908-1938* S. Fischer
- Freud / Binswanger (1992). *Sigmund Freud Ludwig Binswanger Briefwechsel 1908-1938* S. Fischer, G. Fichtner
- Freud / Ferenczi (2000). *Levelezés I/1.* kötet 1908-1911 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés I/2.* kötet 1912-1914 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés II/1.* kötet 1914-1916 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2003). *Levelezés II/2.* kötet 1917-1919 Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Häberlin / Binswanger (1997). *Briefwechsel Paul Häberlin, Ludwig Binswanger 1908-1960* J. Luczak, Gerhard Fichtner
- Haesler, L. (1993). *Sigmund Freud-Ludwig Binswanger, Briefwechsel 1908-1938* The International Journal of Psychoanalysis 74:1077-1080.
- Harmat, P. (1994). *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis. A budapesti méhylelektani iskola története, 1908-1993.* 2. kiadás Budapest
- Heiner, S. (1993). *Die Gewissenslehre S. Freuds und das neue Verständnis des Gewissens in der Daseinsanalyse von M. Boss und seinen Schülern* Diplomarbeit Universitäts Wien
- Herzog, M. (1991). *Der Begründer der Daseinsanalyse Ludwig Binswanger* Neue Zürcher Zeitung Nr. 267. 1991. november 16.
- Larsson, B. (1995). Sigmund Freud – Ludwig Binswanger. Briefwechsel 1908-1938. *The Psychoanalytic Quarterly*, 64: 769-773
- Simó F. Z. (2020): *Freudiana. OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat,*

2020/4, 59-68. Doi:

[https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2020.4.59](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2020.4.59)

Simó F. Z. (2021a): Freudiana: az örökség tovább él. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2021/2, 77-85. Doi: [https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2021.2.77](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.2.77)

Simó, Ferenc Zoltán (2021c): Freudiana: the Last Chapter. *OxIPO –*

interdiszciplináris tudományos folyóirat,

2021/3, 27-35. Doi:

[https://www.doi.org/10.35405/OXIP
O.2021.3.27](https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2021.3.27)

EGY PSZICHOTERÁPIÁS ISKOLA SZÜLETÉSE A HÁBORÚK ÁRNYÉKÁBAN: A DASEINANALÍZIS TÖRTÉNETE II.

Author(s) / Szerző(k):

Lubinszki Mária (Ph.D.)

Miskolci Egyetem

E-mail:

maria.lubinszki@uni-miskolc.hu

Cite: Lubinszki Mária (2024): Egy pszichoterápiás iskola születése a háborúk árnyékában: a daseinanalízis története II. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 77-86.

Idézés: Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.77>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0006

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Olteanu Lucián Liviusz (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
 2. Simó Ferenc Zoltán (Dr. Jur.), Kocka Kör

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A daseinanalízis keletkezéstörténete a két világháború között is izgalmasan alakult. Élénk szellemi élet, és egyre jobban körvonalazódó filozófiai alapok jellemezték a Daseinanalízis kialakulását. Az 1920-as évek végétől bekapcsolódott a történetbe Martin Heidegger filozófus, akinek a gondolatai Medard Boss svájci orvos számára „érthetetlenek voltak”, és épp a második világháború alatt kért Heidegertől segítséget. Innentől már megállíthatatlan volt daseinanalízis önálló irányzattá válása.

Kulcsszavak: pszichoanalízis, történelem, daseinanalízis

Diszciplína: pszichológia

Abstract

THE BIRTH OF A SCHOOL OF PSYCHOTHERAPY IN THE SHADOW OF WAR: THE HISTORY OF DASEINALYSIS II.

The history of the emergence of daseinanalysis between the two world wars was also exciting. A lively intellectual life and a growing philosophical foundation marked the emergence of Daseinsanalysis. In the late 1920s, the philosopher Martin Heidegger

became involved, whose ideas were 'incomprehensible' to the Swiss doctor Medard Boss, who asked Heidegger for help during the Second World War. From then on, the development of Dasein analysis into an independent movement was unstoppable.

Keywords: psychoanalysis, history, daseinanalysis

Disciplines: psychology

Jelen tanulmány a daseinanalízis első világháborúig terjedő történetének (lásd: Lubinszki, 2024) folytatásaként az 1920-as évektől tekinti át a daseinanalitikai pszichoterápia kialakulásának történetét egészen az intézményesült formáig. A két világháború közötti időszakban termékeny diskurzusok és nagy szellemi felfedezések történtek, melyben többek között Martin Heidegger filozófus is főszerepet játszott. A második világháború árnyékában talált egymásra Binswanger tanítványa, Medard Boss svájci orvos, pszichiáter, és Heidegger. E különös találkozás vezetett a híres zollikoni szemináriumig, ahol Boss házában Heidegger rendszeresen szemináriumokat tartott orvosoknak, pszichiátereknek, filozófusoknak. Mindebből időközben megszületett a daseinanalízis.

Az 1920-as és 1930-as évek:

útban az antropológiai szemlélet felé

Az 1920-as évekre nyilvánvalóvá vált, hogy Binswanger nem tud tenni semmit a pszichoanalízis külső fejlődéséért, a belsőért a tervezett munkájával próbált volna, de ez is befejezetlen maradt. Ebben az időben Dilthey, Hegel, Buber, Schleiermacher és Kant írásai érintették meg. E mellett az 1920-as években pszichiátriai

körökben is érezhető volt egy mozgás, egy nyugtalanság, melyet az emberi létezés megértésének igénye keltett. Ennek oka részben a freudi pszichoanalízis volt, részben a rendszerelvű klinikai pszichiátria tudományos elégtelensége (Condrau, 2005, 93. o.).

Binswanger megértette, hogy a filozófiai gondolkodás Freud számára „idegennek és antipatikusnak tűnik” (Freud/Binswanger, 1992, 132B 180. o.). 1922-ben, könyve megjelenése kapcsán írta Freudnak: „Elég jól ismer ahhoz, hogy tudja; az én személyes barátságomat Önnel a legkevésbé sem érinti, hogy vajon tud-e valamit kezdeni a könyvemmel vagy nem.” Ezek után közölte Freud: „Nagyon imponált nekem a könyv – mindenekelőtt csalódtam is benne, mert ez nem az, amire Ön többszöri tájékoztatásával felkészített. Elvártam, hogy Ön hidat épít a klinikai pszichiátria és a pszichoanalízis közé...” (Freud/Binswanger, 1992, 133F 183.o.). Binswangert nem lepte meg a kritika, erre számított. Személyes kapcsolatuk azonban Freud szerint is töretlen maradt: „...a kapcsolatunk másfajta, erős, szilárd motívumokon nyugszik, és ilyesmi fordulatoktól független” (Freud/Binswanger, 1992, 140F 190.o.). Binswanger ennek ellenére

sosem tagadta, mekkora hatással volt rá a pszichoanalízis: „Akit egyszer magával ragadott a pszichoanalízis, azt nem engedi már el; az egyiket gyakorlatban, a másikat elméletben, hajlamtól függően, és senki sem mondhatja, hogy az életfeladatának ezzel semmi dolga nincs.” (Freud/Binswanger, 1992, 143B 194.o.)

Binswanger 1923. augusztus 10-én személyesen találkozott Husserllel, aki 15-én meglátogatta Kreuzlingenben is és előadást tartott a fenomenológia lényegéről. A 20-as években Binswanger a fenomenológia, a hermeneutika és Martin Buber iránt érdeklődött, fokozatosan tovább távolodva a freudi perspektívától (Boeree, 1997). 1923-ban jelent meg Martin Buber *Én és Te* című könyve (Buber, 1994), amelyre Binswanger hosszú évek múltán is támaszkodott.

Buber döntően befolyásolta és ösztönözte az emberi kapcsolati formák kidolgozására, mely az 1942-es fő művében fogalmazódott meg. Buber szerint a találkozás a létben adatik meg. „Vagy pedig az ember a léttel és az alakulással, mint átellenben állóval találkozik, mindig csak egy lényvel, és minden dologgal, mint lényvel; ami ott van, történésben tárul föl neki, s ami ott történik, létként esik meg vele; ...” (Buber, 1994, 40-41. o.). Martin Buber egészségről és gyógyulásról vallott elképzeléseit daseinanalitikai szemszögből Reichert (2000) világította meg. A létet mint dialogikus létet értette; Binswanger is dialogikus szemléletmódban gondolkodott (Vetter, 1990, 42. o.). Bubert és Binswanger személyes barátság kötötte össze,

többször találkoztak. Mindezt levelezésük örökítette meg (Buber, M. „Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten” Bd. II. u. III. 1973/75. Id: Vetter, 1990, 42.o.).

Freud 1926 végén ezt írta Binswangernek: „Ön még elég fiatal ahhoz, hogy legyőzze a veszteséget, én már nem” (Freud/Binswanger, 1992, 154F 208. o.) Freud mégsem tört meg, és tovább dolgozott a pszichoanalízisért. Binswanger 1929-ben ezt írta neki: „...azt hiszem, az élet mégiscsak tartogat még valamit. És azt hiszem, hogy az a tudat, hogy a barátainak a szükséghelyzetekben és a sötétségben támaszt és vigaszt tudott nyújtani, nem az egyetlen érték, amelyet létezésével létrehozott” (Freud/Binswanger, 1992, 169B 223. o.).

Mindeközben újabb fordulatot jelentett gondolkodásában Heidegger *Lét és idő* című művének megjelenése 1927-ben. Binswanger Heideggerrel 1929 januárjában személyesen is megismerkedett, ez a találkozás a tiszta fenomenológiától egy fenomenológiai ontológia felé fordította (lásd: Fichtner, 1992, XXIII.). Ekkor a módszertani szemléletről az antropológiára helyezte a hangsúlyt. Megpróbálta összeegyeztetni a pszichoanalitikus álomanalízist a jelenvaló léttel, mint világban-benne-léttel és a husserli fenomenológiával. Ebből a próbálkozásból született az *Álom és egzisztencia* című írása 1930-ban, melyhez a bevezetőt Foucault (2000) írta. Erre az írására a Binswanger-ről szóló fejezetben még visszatérünk. Az antropológiai szemléletének megerősödéséhez

időközben még egy kiemelkedő gondolkodó járult hozzá: Theodor Haering, akivel 1923 óta volt baráti kapcsolatban.

Binswanger 1932. április 22-23-án ötödik alkalommal látogatta meg feleségével Freudot Bécsben. Így emlékszik rá Binswanger: „... Szellemileg nagyon friss volt, és egész fellépésében semmit sem változott” (Binswanger, 1956, 9-13. o.). A rövid látogatás alatt sokat beszélgettek könyvekről, gyermekeikről, a sorsról, Freud dedikált egy könyvet Hilda Binswangernek. A találkozás inkább formálisnak volt nevezhető, mint tartalmasnak.

Binswanger 1936. május 7-én Bécsben, Freud 80. születésnapjára írt előadásában már határozottan állást foglalt a fenomenológiától az antropológia felé fordulása mellett (Binswanger, 1947, 1956). Az előadás címe: *Freuds Auffassung des Menschen im Lichte der Anthropologie*. Az antropológiai szemléletet nem a hagyományos értelemben használja: nem az emberi jelenvaló lét értelemadása, nem az ember helyének megtalálása a kozmoszban, hanem mint az emberi valóság, az emberi lét megértése és eredendő alapirányultságainak feltárása (Fichtner, 1992, XXIII-XXIV.) Ez az antropológiai megközelítés akarva-akaratlanul is a bilológiai-természettudományos módszertan kritikája. Az esszében Binswanger rámutat: Freud alakja és munkássága kitűnően példázza determinisztikus elméletének korlátait (Yalom, 2003, 209. o.). Binswanger arról beszélt, hogy Freud szerint az ember legmélyebb lényege az ösztönökben rejlik. Mindenütt, ahol Freud

tapasztalatról, kutatásról és értelemről beszél, ezt természettudományos módon teszi (Binswanger, 1947, 166-167. o.). A Freud-kritikán túl a személyes felelősség fontosságára hívta fel a figyelmet: „Az, hogy életünket az élet erői határozzák meg, csak egyik fele az igazságnak; a másik fele az, hogy mi határozzuk meg ezeket az erőket, sorsunkként” (Yalom, 2003, 209. o.). Binswanger ekkor találkozott hatodoszor, egyben utoljára Freuddal. Az 1936-os előadása más okból is nevezetes maradt: Medard Boss ezt az előadást olvasva nemcsak egy Freud-kritikával szembesült, hanem felkeltette figyelmét Heidegger munkásságára is.

Freud haláláról így írt Anna Freudhoz és Martha Freudhoz írott levelében: „Éppoly sokat veszítek, mintha saját hozzátartozóm lenne.” Binswanger számára Freudék Berggasse-i háza egy „darabka otthon volt”. Élete végéig csodálta Freud „személyiségének rendíthetetlen szellemi erejét”. (Binswanger, 1956, 118. o.). 1946-ban még meglátogatta Freud özvegyét Londonban. Ekkor írta naplójába: „Freud mégiscsak az én legnagyobb emberi tapasztalatom, – tapasztalatom a legnagyobb emberrel, akivel találkoztam” (Tagebuch VIII (FAB), S. 126. Id: Fichtner, 1992, XXVII.).

Az 1940-es évektől a második Világháborún át napjainkig

Binswanger felkeltette Medard Boss svájci orvos érdeklődését Heidegger *Lét és idő* című műve iránt; a második Világhá-

borúban katonai orvosként volt ideje ezt tanulmányozni. Ekkortól folyamatos kapcsolatban állt Binswangerrel, akivel levelezésbe kezdett. A háború alatt találkozott Medard Boss és Gion Condrau 1939. szeptember 2-án. Condrau így emlékszik erre: markáns jelenség volt, fiatal, 20-as éveiben járt, és nagy hatást tett rá az, ahogyan a sebesültekkel megtalálta a hangot, az emberi dimenziót (Condrau, 2000).

Freud sajnos már nem érthette meg Binswanger fő művének megjelenését 1942-ben, a *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins* címmel. A mű főként a Freuddal és a kortárs filozófusokkal való elmélyült foglalkozás eredményeként született, és az első olyan publikáció, mely „hivatalosan” is a *Daseinanalízis* témakörében született. Hiszen az 1930-as írása már magán viseli a heideggeri gondolatok hatását. 1942-es művében a szeretetet a gonddal állította vonatkozásba, egyben félreértve a heideggeri gond fogalmát. Ez vezetett végül a végleges szakításhoz Heideggerrel és a Daseinanalízis Zürichi Iskolájával. Ezt számtalan írás követte a nyelvről, skizofréniáról, melankóliáról és mániáról. Írásaiból egyértelművé válik, hogy elsősorban az a tudományos impulzus ösztönözte Binswangert, hogy a pszichopatológiát ismeretelméletileg megalapozza. A pszichoterápiához való viszonya mindvégig ellentmondásos maradt. Egy barátjának címzett, 1963-as levelében azt hangsúlyozta, hogy „a Daseinanalízis nem pszichoterápia” (Condrau, 2000, 9. o.). Soha nem akarta, hogy pszichoterápiás

iskola legyen; a pszichiátria filozófiai-antropológiai megalapozásának szánta. Épp ezért munkásságát antropológiai pszichiátriának nevezik.

Binswanger 1956-ban, 45 év után lemondott a Bellevue klinika főorvosi pozíciójáról, de a tanítást és írást egészen haláláig folytatta (Boeree, 1997). A klinika vezetését Wolfgang Binswanger vette át, azonban 1980-ban ökonómiai okokból be kellett zárni. 1986-ban az egész épületkomplexumot eladták (Herzog, 1991).

Binswanger élete utolsó két évtizedében új filozófus baráttra lelt Wilhelm Szilasi személyében, aki korábban Heidegger tanítványa és Husserl munkatársa volt. 1947 májusától csaknem évente találkoztak; Szilasi arra ösztönözte, hogy foglalkozzon Husserl kései műveivel. 1954-ben, Freud 100. születésnapjának emlékére írta meg Freudra való visszaemlékezéseit (Binswanger, 1956).

Binswangernek tulajdonképpen nem volt mély pszichoanalitikus tapasztalata, 1909 és 1942 között összesen 28 pácienszt analizált (Larsson, 1995, 771. o.). Esetismertetései szokatlan megfigyelési módot közvetítettek, elméleti munkáiban sokszor nem könnyű követni gondolkodását (Lowenfeld, 1967, 459. o.), mely a filozófiai szemléletéből adódhat. Freuddal való kapcsolatának harminc éve alatt, egészen haláláig azon dolgozott, hogy szintézist találjon a freudi pszichoanalízis és Husserl, Heidegger filozófiája között. A Grinstein által összeállított pszichoanalitikus írások indexe alapján Binswanger

összesen 71 könyvet és cikket jelentetett meg (Schmidl, 1959, 40. o.).

Ludwig Binswanger 1941-ben a baseli egyetem filozófia díszdoktorává avatták, 1959-ben a freiburgi egyetem orvosi karán kapta ugyanezt az elismerést. Tudósként, kutatóként, terapeutaként számtalan tudományos szövetség tagja volt. Személyének tisztességét, őszinteségét a Freuddal való kapcsolata hűen példázza; mindazoktól, akiktől tanult, valójában független tudott maradni és volt bátorsága a saját gondolati útját járni. Heideggeriánus éppoly kevésbé lett, mint Freudianus. Hitte és tudta: a világ egy megértési horizont, melyen keresztül az ember meghatározza önmagát, hogy a fájdalom az önmeghatározás szerves része, és ebben a folyamatban elengedhetetlenül szükség van a filozófia gyógyító erejére.

1966. február 5-én halt meg Kreuzlingenben. Hagyatékát ma a Binswanger-Archivum őrzi a tübingeni egyetemen.

Binswanger és Medard Boss

Binswanger és Boss levelezése és szakmai kapcsolata nem tartott sokáig. 1944-ben Boss még Binswanger tanítványának nevezte magát, és elküldte neki írásait. Még 1947-es könyve, a *Sinn und Gehalt der sexuellen Perversionen* (Boss, 1966) Binswanger hatása alatt íródott, levelezésükben azonban egyre kritikusabb kérdések merültek fel (Condrau, 2000). Binswanger többször is kijelentette, hogy a daseinanalízis sohasem lehet a gyakorlat számára mérvadó, nem látta gyakorlati hasznát.

Ennek kapcsán egy 1950-es konferencián konfliktusba került Bossal. A végső törést, és a baráti levelek befejezését Boss 1957-ben megjelent *Psychoanalyse und Daseinsanalytik* című könyve (Boss, 1957) jelentette, melyben elhatárolódott Binswanger-től, kijelentve, hogy Heideggert félreértette. Ugyanez a könyv jelentette a Junggal való kapcsolatának megszakadását is. Boss Binswanger szemére vetette hiányos Heidegger-megértését; Binswanger Boss hiányos tudománymegértését nehezményezte. A „szakítás” ellenére Boss hangsúlyozta leveleiben, hogy Binswanger nélkül nem kaphatott volna olyan impulzusokat, amelyek a daseinanalízishez és Heidegger barátságához vezettek. 1961. április 12-i levelében így írt Boss Binswanger 80. születésnapjára: „Jól tudom, és fájó számomra, hogy nem tudtam sok örömet nyújtani magának, mert gondolati utamban messze eltávolodtam. Sohasem fogok felhagyni azal, hogy kifejezzem köszönetemet, amiért elsőként vezetett Heidegger közelébe” (Condrau, 2000, 21. o.). Medard Boss élete szintén különös példája annak, hogyan távolodott el a pszichoanalízistől, és hogyan fejlesztette ki a daseinanalízis második iskoláját.

A Zürichi Iskola: Boss és Condrau

Medard Boss (1903-1990) a daseinanalízis második irányvonalának, a zürichi iskolának a megalapítója, munkássága nagyban hozzájárult a mai elméleti és gyakorlati-terápiás ismeretekhez. Életében meg-

határozó volt az orvostudomány, a pszichoanalízis és a heideggeri filozófia, majd a daseinanalízis. Két éves korában orvos édesapját a zürichi gyermekklinikára helyezték, ennek kertjében töltötte gyermekkorát, mely az orvosi hivatás iránti vágyat ébresztette fel benne. Középiskolás korában hirtelen megingott e vágya, és festőművész szeretett volna lenni; 1922-ben mégis beiratkozott a zürichi egyetem orvosi karára. Eleinte a fiziológia kötötte le érdeklődését, majd a pszichiátria kurzuson megismerte Eugen Bleulert, és érdeklődése ez irányba fordult.

Boss szerint életében négy emberrel kellett találkoznia, akik életére mély hatással voltak: közülük első Bleuler, majd Freud, Heidegger, és egy indiai szellemi vezető (Paulat, 2001, 12. o.).

Boss az 1920-as évek elején találkozott Freud *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, című írásával, mely felébresztette szellemi kíváncsiságát az emberi lélek iránt. 1925-ben egy nyári szemesztert töltött Bécsben, ahol Freud kiképző analízisbe vette; heti hat órában hat hónapon keresztül. Boss számára meglepő volt Freud embersége és elfogadása, szemben determinisztikus ösztöntanával.

A fiatal Boss pszichoanalitikus kiképzését édesapja egyetlen fillérrel sem támogatta, így az étkezésre szánt pénzt fordította az óradíjakra. Zürichbe való visszatérése után a kiképző analízist Hans Behn-Eschenburgnál (1893-1935) folytatta. Boss kiképző analízise, és Freuddal való találkozása saját véleménye szerint döntő ösz-

tönzést nyújtott emberi fejlődésében, és a Daseinanalízis továbbfejlesztésében. 1928-ban fejezte be orvosi tanulmányait, majd 1932-ig a Burghölzli egyetemi pszichiátriai klinikán vállalt asszisztens orvosi teendőket. Ez alatt hat hónapot töltött Londonban, ahol Ernest Jonessal is kapcsolatba került. Később Berlinben folytatta pszichoanalitikus kiképzését, ahol szupervízora volt többek között Karen Horney és Otto Fenichel. Ezen kívül látogatta Hans Sachs és Wilhelm Reich szemináriumait.

1934-39 között a Schloss Knonau magán idegstanatórium vezetője lett. Itt intenzíven tudott foglalkozni a skizofréniával, egyidejűleg 1935-től pszichoanalitikus magánpraxist vezetett Zürichben. Ez idő tájt keletkezett alapvető kételye a freudi álomértelmezést és metapszichológiát illetően.

Sorsa, mint láttuk, 1936-ban találkozott Binswangerével, akinek hallotta Freud 80. születésnapja alkalmából tartott beszédjét. Binswanger hatására Boss jelentősen eltávolodott Freudtól. E zavaros helyzet megoldását Jungnál kereste, aki 1938-tól kezdődően rendszeresen meghívta őt öt másik terapeutával együtt a magánházába.

Csaknem tíz évig dolgoztak együtt, azonban ennek a munkakapcsolatnak 1947-ben vége lett, amikor megjelent Boss habilitációs írása „A szexuális perverziók értelme és tartalma” címmel. Ez az írás nem csak a freudi metapszichológiát kritizálta fenomenológiai szemszögből, hanem a jungi archetipusokat is. Jung élete végéig nem bocsátott meg Bossnak. A habilitációs írásában képviselt fenomenológiai szemlé-

letmód ekkor még Binswanger szellemi közelségében maradt. Boss Freudtól való eltávolodásában radikálisan bírálta a metapszichológiát, igyekezett elhatárolódni tőle. „Kevésbé figyelt a freudi művek filozófiai dimenziójára, nem vizsgálta meg, mit értett Freud filozófia alatt” – Wucherer-Huldenfeld, rámutatva erre, öt lépésben tanulmányozta a freudi létmegértést. (Wucherer-Huldenfeld, 2004, 342. o.).

A fordulatot a második világháború hozta meg: Boss katonai orvosként szabad-idejében rengeteget olvasott. Kezébe került Heidegger *Lét és idő* című könyve, melyről így nyilatkozik: „Egyetlen mondatot sem értettem belőle, ugyanakkor nem hagytam többé nyugodni. Valahol sejtettem, hogy fontos lehet” (Boss, 1973, 92. o.). Sorra olyan kérdéseket vetett fel a *Lét és idő*, melyekkel orvosi-természettudományos szemszögből még nem foglalkozott Boss: az emberi egzisztenciával és a világgal kapcsolatos kérdéseket. Azonban nem hagyta nyugodni e mű, újra és újra elolvasta, majd 1947-ben levelében mint orvos fordult a filozófushoz „gondolati segítségért”. Boss legnagyobb meglepetésére Heidegger postafordultával válaszolt: minden lehetséges segítséget megad. Évekkel később derült ki ennek a gyors válasznak a motivációja: Heidegger régóta szerette volna, hogy gondolatai ne csak a filozófusoknak, hanem a lelki segítségre szoruló embereknek is segítséget nyújtsanak.

1947 nemcsak az intenzív szakmai kapcsolat kezdetét jelentette, hanem egy mély barátságét is, mely egészen Heidegger haláláig, 1976-ig tartott. Heidegger 1958-1969-ig tartott szemináriumokat Boss zollikoni házában.

Boss 1953-ban a Zürichi Egyetem orvosi karának professzora lett, ahol egészen 1971-ig dolgozott. Élete további részében a világ számtalan tájára utazott vendég-professzorként; többek között Indiába, Észak-Amerikába, Dél-Amerikába. Indiai tapasztalatait Boss könyvben foglalta össze, mely angolul is olvasható: Boss (1965).

1970-ben jelent meg Boss fő műve, a *Grundriss der Medizin*, mely közel hatszáz oldal, nyolc évig dolgozott rajta, és csaknem teljes egészében Heidegger kommentálta. Boss aktív, dinamikus életet élt, hét nyelven beszélt, és röviddel az 1990. december 21-i halála előtt még aktív tudományos és terápiás munkát végzett.

A második daseinanalitikai iskolának, az úgynevezett Zürichi Iskolának célja nem kizárólag a pszichiátria tudományos megalapozása volt, mint Binswangernek, hanem a heideggeri filozófia gyakorlatban való kamatoztatása. Az emberi egzisztencia lényegi vonatkozásai, az egzisztenciálék nagyon jó alapot nyújtottak a daseinanalitikus patológia és terápia számára. Condrau és Boss kapcsolata a háború után több évre megszakadt, csak később, Condrau pszichiátriai kiképzése után találkoztak újra. Miután Condrau olvasta Boss 1947-es könyvét, lemondott arról, hogy daseinanalitikus legyen. „A daseinanaliti-

kus nyelv nekem zagyvaságnak tűnt, ahogy ezzel sokan vannak napjainkban is.” (Condrau, 2000, 6. o.). Condrau tehát nem az első daseinanalitikai írások, és nem is a heideggeri gondolatok motiválták arra, hogy Bossnál végezze terápiás kiképző analízisét, hanem Boss fantasztikus személyisége. „Így személyesen élhettem át a daseinanalízis fejlődését.”

Zürichben 1955-ben alapult meg az Orvosi Pszichoterápia Intézete, melynek alapítói Gustav Bally, Manfred Bleuler és Medard Boss voltak. Ugyanezzel a névvel egy alapítványt is létrehoztak az orvosok pszichoterápiás kiképzésének támogatására. Ebből a körből alapult később, 1971-ben a Daseinanalízis Zürichi Intézete, melynek vezetője Condrau lett. 1990-ben jött létre a nemzetközi szövetség. A daseinanalízis szakmai fóruma a *Daseinsanalyse* című újság, melyet 1998-ig évi négy számban a zürichi Daseinanalitikai Intézet adott ki. Ugyanezen a címen 1998-tól jelenleg is, évkönyvet ad ki a Nemzetközi Daseinanalitikai Szövetség.

Zárogondolatok

Az egzisztenciális pszichoterápiák között különleges helyet foglal el a daseinanalízis. E tanulmányban az irányzat keletkezéstörténetét követhettük nyomon az emberi kapcsolatok és a történelmi események tükrében. Az irányzatot hazánkban a Magyar Daseinanalitikai Egyesület képviseli, amely folyamatosan fejlődik.

Irodalom

- Boss, M. (1947). *Sinn und Gehalt der sexuellen Perversionen* Bern 1966 (3)
- Boss, M. (1957). *Psychoanalyse und Daseinsanalytik*. Bern: Hans Huber.
- Boss, M. (1965). *A Psychiatrist Discovers India* (H.A.Frey, Trans.) London: Oswald Wolff.
- Boss, M. (1973). Medard Boss In: Pongratz, L. I. *Psychotherapie in Selbstdarstellungen*. Bern: Huber. 75-106.
- Buber, M. (1994). *Én és Te*. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Condrau, G. (2000). Anmerkungen zur Geschichte der Daseinsanalyse. *Daseinsanalyse* 16:4-33.
- Condrau, G. (2005). Viktor E. Frankl und Martin Heidegger – ihr Einfluss auf die Psychotherapie der Neuzeit *Daseinsanalyse* 21-2005:87-98.
- Foucault, M. (2000) Bevezetés Binswanger: Álom és egzisztencia című művéhez In: *Nyelv a végtelenhez Tanulmányok, előadások, beszélgetések*. Latin Betűk, Debrecen
- Freud / Ferenczi (2000). *Levelezés I/1. kötet 1908-1911* Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch .Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés I/2. kötet 1912-1914* Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó, Budapest
- Freud / Ferenczi (2002). *Levelezés II/1. kötet 1914-1916* Szerk.: E. Brabant, E.

- Falzeder, P. Giampieri-Deutsch
Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó,
Budapest
- Freud / Ferenczi (2003). *Levelezés II/2. kötet 1917-1919*. Szerk.: E. Brabant, E. Falzeder, P. Giampieri-Deutsch
Thalassa Alapítvány-Pólya Kiadó,
Budapest
- Heidegger, M. (1987) *Zollikoner Seminare*.
Frankfurt am Main: Vittorio
Klostermann
- Heidegger, M. (1993). Freudról és a pszichoterápiáról, In.: *Filozófusok Freudról és a pszichoanalízisről*, ford.: Vajda Mihály. Cserépfalvi Kiadó, Budapest
- Herzog, M. (1991). *Der Begründer der Daseinsanalyse Ludwig Binswanger Neue Zürcher Zeitung* Nr. 267. 1991. november 16.
- Larsson, B. (1995). Sigmund Freud – Ludwig Binswanger. Briefwechsel 1908-1938.. *The Psychoanalytic Quarterly*, 64: 769-773
- Lowenfeld, Y. (1957). Erinnerungen an Sigmund Freud *The Psychoanalytic Quarterly*, 26: 416-419.
- Lubinszki, M. (2003) Léttanalízis és pszichoanalízis. Sigmund Freud és Ludwig Binswanger kapcsolata *Thalassa* (14) 2003, 2-3: 157-168.
- Lubinszki Mária (2024): Egy pszichoterápiás iskola születése a háborúk árnyékában: a daseinanalízis története I. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 61-75. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.61>
- Paulat, U. (2001). *Medard Boss und die Daseinsanalyse – ein Dialog zwischen Medizin und Philosophie im 20. Jahrhundert*. Marburg: Tectum Verlag
- Reichert, T. (2000) Gesundheit und Heilsein bei Martin Buber. *Daseinsanalyse* 16:164-188.
- Schmidl, F. (1959) Sigmund Freud and Ludwig Binswanger. *The Psychoanalytic Quarterly*, 28: 40-58.
- Wucherer-Huldenfeld A. K., Foerster H.D. (2001) *Daseinsanalyse. Einführung in Theorie und Praxis Urheberrechtlich geschütztes Manuskript* Wien, 2001
- Yalom, I. D. (2003). *Egyszétszempontú pszichoterápia*. Animula, Budapest.

MŰHELY, RENDEZVÉNY

**MEGHÍVÓ A X. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI
INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELRE**

MEGHÍVÓ

**X. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI
INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA
2025. április 24-25-26. (HAJDÚBÖSZÖRMÉNY)**

A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, valamint a Különleges Bánásmód Folyóirat Szerkesztősége nevében **sok szeretettel hívjuk meg Önöket a 10. alkalommal megrendezésre kerülő Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris Konferenciára.**

A konferencia időpontja: 2025. április 24-25-26.

A konferencia helyszíne: Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, 4220, Hajdúböszörmény, Désány u. 1-9.

A konferencia immár egy évtizede nyújt teret a kiemelt figyelmet, a különleges bánásmódot igénylő személyek (pl. sajátos nevelési igényűek; fogyatékossgal élők; beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel élők; tehetségek; hátrányos helyzetűek stb.) helyzetével, ellátásával, fejlesztésével, a problémáik megoldásával foglalkozó hazai és külföldi tudományos kutatóknak és szakembereknek a tudományos eredményeik megjelenítéséhez.

Jelen rendezvény kiemelten támogatja az olyan, a Neumann János Program által is fókuszba állított témák felszínre kerülését, mint a) az egészséges élet megőrzését szolgáló megelőző, gyógyító és ellátó fejlesztések/rendszerek kiépülése, fejlődése a kora gyermekkortól kezdve az időskorig; b) környezettudatos és fenntartható fejlődésre épülő, klímasemlegességet hangsúlyozó új technológiák alkalmazása; c) a mesterséges intelligencia, a digitális eszközpark és digitális átállás fellendülése, a magas szintű digitális készségek fejlesztését lehetővé tevő megoldások, készségfejlesztő oktatási metódusok bevezetése az érintettek oktatásában, nevelésében, fejlesztésében és teljes körű ellátásában.

A konferencia inter- és multidiszciplináris jellege miatt nemcsak a pedagógia és pszichológia területéről szóló témák számára biztosít helyet, hanem lehetőséget ad más tudományágak – mint például orvostudomány, jog, antropológia, szociológia, mérnöki tudományok stb. – tudományos képviselőinek is az eredményeik prezentálására, kapcsolatok építésre.

Megtiszteltetés lenne, ha Ön és kollégái részt vennének a konferencián!

MEGHÍVÓ

X. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA

2025. április 24-25-26. (HAJDÚBÖSZÖRMÉNY)

A konferencia-regisztráció és további információk
az alábbi felületen keresztül érhetők el:

https://konferencia.unideb.hu/kb_interdiszciplinaris_konferencia

**Nagy izgalommal várjuk a közelgő konferenciát, és reméljük, hogy
Önöket is köszönhetjük a konferencia előadói és vendégei között!**

Ha bármilyen kérdésük van a konferenciával kapcsolatban,
a következő e-mail címen keresztül készséggel válaszolunk: kb@ped.unideb.hu

Hajdúböszörmény, 2024. December 01.

Tisztelettel a Konferencia Szervezőbizottságának nevében:
Dr. Mező Katalin
a Szervezőbizottság elnöke

DEBRECENI
EGYETEM

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

TÉT-2025/LandS-2025 KONFERENCIA FELHÍVÁS

**TANULÁS ÉS
TÁRSADALOM**
INTERDISZCIPLINÁRIS
NEMZETKÖZI KONFERENCIA

uni-eszterhazy.hu/tanulas-konferencia

Eger (HU), October 3-5, 2025
Project: MEC_SZ_24_149026

Társzervezők / Co-organizers:

SZÉCHENYI EGYETEM
HUNGÁRIA SZABADSÁG PÁRTJÁNAK ÉS A SZABADSÁG
HIVATALÁNAK VÁLLALKOZÓI ÉS INNOVÁCIÓS
HIVATALÁNAK FŐTANÁCSGÁBOSZÁRÁNAK

Partiumi
Keresztény
Egyetem

**LEARNING &
SOCIELTY**
INTERDISCIPLINARY
INTERNATIONAL CONFERENCE

Place: Eger, Eszterházy Károly Catholic University

Date: October 3-5, 2025.

A rendezvény a MEC_SZ_24_149026 azonosító számú
MECENATURA pályázat keretében valósul meg.

A MEC_SZ_24_149026 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium, a Nemzeti
Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs
Hivatal útján meghirdetett pályázatból valósul meg.

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROJEKT

Honlap: <http://uni-eszterhazy.hu/tanulas-konferencia>

FELHÍVÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA
TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA

Cél:

Középiskolások, BA, BSC, MA, MSC, PHD hallgatók számára lehetőséget adni a saját diszciplínájukon átívelő kutatásokba bekapcsolódásra, publikációkat megjelentetésére, nemzetközi konferenciárészvételre.

A bekapcsolódással járó haszon

A részvétel a bekapcsolódók számára azért hasznos, mert:

- a) ösztöndíjak, pályázatok során érvényesíthető teljesítményei (publikáció, konferenciaelőadás) lesznek,
- b) saját témájában kutathat és azt gazdagíthatja kutatótársai szaktudását is felhasználva,
- c) életrajzában is jól mutató bejegyzést kap,
- d) szakmai kapcsolatrendszere bővül,
- e) ingyen vehet részt nemzetközi konferenciákon,

f) ingyen publikálhat Open Access (nyílt hozzáférésű) kiadványokban.

Feladatok

A résztvevő feladata a következő lesz:

- 1) Jelentkezés a csoportba (a felhívás végén látható linken keresztül)
- 2) A csoport alakuló ülésén (személyes vagy online) részvétel a közös kutatási téma kialakításában. Például: korábbi hasonló csoportban pszichológia, jogtudomány, gazdaságtudomány és orvostudomány szakos hallgatók fordultak saját szakjuk felől közös érdeklődésbe vágó kérdésekhez.

3) 10 perces prezentációval ingyenes részvétel a minden év decemberében megrendezésre kerülő „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia” című rendezvényen. Magyar vagy angol nyelvű előadásokat lehet majd tartani, amiről két nyelvű igazolást állítanak ki a Szervezők. Az előadások témáját Ön választhatja meg.

4) Min. 1 tanulmány megírása. A megjelentetést megegyezés szerint folyóiratban vagy szöveggyűjteményben tervezzük.

Kiket várunk a programba?

A jelentkezést azoknak a középiskolásoknak, hallgatóknak, doktoranduszoknak ajánljuk, akik:

- a) sokoldalúak, s kíváncsiak arra, hogyan tudnak együttműködni különböző tudományágak képviselőivel;
- b) teljesítmény-centrikusak: a részvétel publikációkkal, konferenciákon történő előadásokkal is jár;
- c) tudományos karrierjüket, s széleskörű kapcsolatrendszerüket már hallgatóként igyekeznek megalapozni;
- d) a hétköznapi hallgatói létet kellemes és hasznos időtöltéssel igyekeznek kiegészíteni;
- e) kedvelik a jó társaságot.

Részvételi díj

A programban való részvétel díj: 0 Ft.

A program keretében megrendezésre kerülő nemzetközi online konferenciákon történő részvételi díj: 0 Ft.

A programban történő folyóiratokban, tanulmánykötetben történő tanulmány megjelentetésének díja: 0 Ft.

A program egyéb költséget nem tartalmaz, de a résztvevők a saját kutatási munkájukkal kapcsolatban esetlegesen felmerülő költségeket önmállóan fedezik.

Időigény

A program időigénye: kb. 2 óra/alakuló megbeszélés + saját ütemű kutatás és publikáció írás + konferenciákon való részvétel.

Amit lehet, elektronikusan oldunk meg, ezzel csökkentve az időigényt.

Jelentkezési határidő:

2025. március 11.

Jelentkezés módja: bejelentkező e-mail küldése erre az e-mail címre:

ferenc.mezo1@gmail.com

Szervező és támogatók

E tehetséggondozó program a Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület

és a Nemzetközi Tanuláskutató Hálózat (ILEARN) együttműködése keretében valósul meg.

Kapcsolat, további információ

Szakmai vezető: Dr. Mező Ferenc

E-mail: ferenc.mezo1@gmail.com

Mobil: 06 30 656 1 565

RECENZÍÓ

A „KREATIVITÁS – ELMÉLET ÉS GYAKORLAT (2024)” E-KÖNYV
LÉLEKTANI ÉS HADVISELÉSI VONATKOZÁSAI

Author(s) / Szerző(k):

Varga Nóra (Drs.)
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

E-mail:

varnora98@gmail.com

Cite: Varga Nóra (2024): A „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2024)” e-könyv lélektani és hadviselési vonatkozásai. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/2. szám. 99-105.

Idézés: Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.2.99>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE: Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2024/0007

Reviewers: *Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:*

- Lektorok:**
1. Lestyán Erzsébet (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
 2. Simó Ferenc Zoltán (Dr. Jur.), Kocka Kör

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

2024 decemberében került megrendezésre a „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2024)” Interdiszciplináris Nemzetközi Konferencia. Az alábbiakban röviden bemutatjuk az eseményt, annak e-könyvét, és rávilágítunk a kreativitás hadtudományi és katonai alkalmazásai közötti összefüggésekre.

Kulcsszavak: kreativitás, hadtudomány

Diszciplinák: pszichológia, hadtudomány

Abstract

PSYCHOLOGICAL AND WARFARE ASPECTS

OF THE E-BOOK “CREATIVITY – THEORY AND PRACTICE (2024)”

The "Creativity – Theory and Practice (2024)" Interdisciplinary International Conference was held in December 2024. Below, we briefly present the event, and its e-

book, and highlight the connections between creativity and its applications in military science and defense.

Keywords: creativity, military science

Disciplines: psychology, military science

A K+F Stúdió Kft. 2024-ben adta ki a „Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2024)” című e-könyvet (Mező és Mező, 2024; vesd össze: 1. ábra).

1. ábra: A „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2024)” kiadvány borítója

Bibliográfiai adatok: Mező Katalin és Mező Ferenc (Szerk.). (2024): *Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2024)*. Debrecen (HU): K+F Stúdió Kft. ISBN 978-615-82511-1-2 Terejdelem: 171 oldal. URL: https://kockakor.hu/docs/EBook_CreaConf2024.pdf

A kiadvány kapcsolódása a lélektan és hadviselés témakörhöz

A humán kreativitás egyidős az emberiséggel (Mező, 2017), miként a személyek, a közösségek, később társadalmi szerveződések (törzsközösségek, városállamok, birodalmak, országok stb.) közötti konfliktusok is. Minderről az első írásos és fennmaradt tárgyi emlékek már az ókortól rendelkezésre állnak (v.ö.: Warry, 1980; Hahn, 1963). A hadtörténelem áttekintése nyomán látható, hogy a test fegyverként alkalmazásától a parittyán, katapultokon, lőfegyvereken, rakétákon, stb. és az ezek elleni védekező lehetőségeken keresztül a közelmúltban feltűnt kiberhadviselés a kreativitás sokoldalú eszközként szolgált a támadó és védekező, a konfliktusokat provokáló, vagy éppen a biztonságot kereső és békefenntartó tevékenységek számára. napjaink innováció, azon belül hadi, védelmi innovációs, modernizációs törekvéseinek háttérben is lényeges szerepet játszik a kreativitás. Az is megjegyzendő ugyanakkor, hogy a katonai célokra alkalmazott kreativitás révén létrejött produktumok (anyagok, műszaki berendezések, informatikai technológiák stb.) a polgári felhasználásban praktikus eszközökké szelídülnek, vagy éppen fordítva: a civil élet

A Konferencia szervezői, résztvevői

Ahogy arról Horák és Pšenáková (2024) is beszámolt, a konferencia öt országból származó nemzetközi társszervezői kör révén valósult meg (3. ábra). A főszervező a magyar K+F Stúdió Kft. volt. A rendezvény további magyar társszervezői: Miskolci Egyetem, Bartók Béla Zeneművészeti Kar, Gál Ferenc Egyetem, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Debreceni Egyetem Tehetség gondozó Programja, Kocka Kör Tehetség gondozó Kulturális Egyesület.

3. ábra: a rendezvény társszervezői. Forrás: Mező és Mező (2024)

Külföldi társszervező szervezetek voltak továbbá: Újvidéki Egyetem, Magyar Tan-

nyelvű Tanítóképző Kar (Szerbia), Nagyszombati Egyetem Nagyszombat, Pedagógiai Kar (Szlovákia), Partiumi Keresztény Egyetem (Románia), Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Közép-európai Tanulmányok Kara (Szlovákia) és IAL Toscana (Olaszország). Nemzetközi szervezetként társult továbbá az International Learning Research Network (LEARN, Nemzetközi Tanuláskutató Hálózat).

A résztvevők Afrika, Ázsia és Európa tizenhat országából érkeztek. A déli földrésről Angolából, Egyiptomból, Kenyából és Nigériából származó résztvevők; keltről Indiából, Kazahsztánból, Kínából, Malájziából, Szíriából, Üzbegisztánból; Európából Lengyelországból, Magyarországból, Olaszországból, Romániából, Szerbiából és Szlovákiából származó előadók vettek részt a konferencián (4. ábra).

4. ábra: A konferencia számokban. Forrás: Mező és Mező (2024)

3 kontinens
16 ország

159 résztvevő

127 prezentáció

11 szekció

A kiadvány és kreativitásfejlesztésre történő felhasználási lehetősége

A konferencia programja és absztraktjai e-könyv formában is kiadásra kerültek (Mező és Mező, 2024) a K+F Stúdió Kft. gondozásában, ami ingyenesen elérhető a https://kockakor.hu/docs/EBook_Crea_Conf2024.pdf oldalon keresztül.

A 171 oldalas kiadvány szerkesztői előszóból, a „Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2024)” interdiszciplináris nemzetközi konferencia programjának bemutatásából és az előadók absztraktjainak közléséből áll.

A nagyszámú előadóra való tekintettel jelen recenzióban eltekintünk a szerzők és prezentációik címének részletes felsorolásától. Ehelyett inkább egy szellemi gyakorlat keretében invitáljuk a kiadvány megismerésére a kedves Olvasókat. E gyakorlat a kreativitás, azon belül a távoli asszociációk léterhozásának, illetve az ötletgenerálásnak a képességét gyakoroltatja, s a gyakorlás által remélhetőleg fejleszti is.

Szisztematikusan sorban haladva, vagy véletlenszerűen felütve a kiadványt, ismerjük meg az abban szereplő absztraktokat és prezentációs címeiket, majd keresünk összefüggést

1. Az adott téma és a defenzív katonai stratégia között;
2. Az adott téma és a defenzív katonai taktika között;
3. Az adott téma és az offenzív katonai stratégia között;
4. Az adott téma és az offenzív katonai taktika között.

Keressünk mindezekhez hadtörténeti példákat és/vagy alkossunk fiktív szituá-

ciókat az adott témák katonai alkalmazásával kapcsolatban.

Tekintve, hogy a kreativitást vizsgáló tesztekben gyakran a fluenciát, originalitást, flexibilitást és elaborációt vizsgálják (Mező, 2017), a fent említett (olykor) távoli asszociációs gyakorlat az alábbiak szerint is alkalmazhatjuk: öt perc leforgása alatt írjunk össze minél több, minél többfélebb és szokatlanabb katonai felhasználási lehetőséget egy-egy adott absztrakttal kapcsolatban! Ezután értékeljük teljesítményünket az alábbiak szerint:

1. A fluencia (folyékonygondolkodás, ötletgazdagság) értékelése: számoljuk össze, hány valóban elfogadható megoldást sikerült találni. Ha egyet sem, akkor célszerű az absztrakt és/vagy a hadtudomány témáival mélyebben megismerkedni, majd újra próbálni a gyakorlatot. Ha továbbra is nulla az eredmény, akkor vagy valóban nincs kapcsolat a két témakör között, vagy nem sikerült egyedül megtalálni azokat. Ha sok téma esetében tapasztalunk nulla pontos teljesítményt, akkor elgondolkodtató, hogy nem kellene-e ötletgeneráló módszereket (lásd: Mező és Mező, 2011) megismernünk, elsajátítanunk. Ha öt perc alatt 10 értékelhető megoldást létre tudunk hozni, az igen jó teljesítménynek (átlagosan 30 másodpercenkénti ötletgenerálásnak) számít. 20 értékelhető válasz (15 mp/válasz) pedig nagyon jó teljesítményt jelent.

2. Az originalitás (szokatlan, újszerű ötletek alkotása) értékelésénél mindenképpen szükség lesz arra, hogy másokkal is végeztessük el az adott absztrakt és annak hadtudományi összefüggése közötti ötperces ötletgyűjtési gyakorlatot. Ezt kö-

vetően összevethetjük az eredményeket, és 0 pontot adhatunk azokra az ötletekre, amelyek a résztvevők 95%-ának eszébe jutott, s 1 pontot érnek azok, amelyek csak max. 5%-ban fordulnak elő. Az originalitás pontszám az 1 pontos válaszok összege. Ezt érdemes elosztani a fluencia pontszámmal, s így megkapjuk az átlagos originalitás értékét. Amennyiben ez 1-hez közelít (például, ha 10 db értékelhető válasz mindegyike 1 pontot ér az originalitás szempontjából, akkor az originalitás pontszáma $10 \times 1 = 10$ lesz, amit ha elosztunk a fluencia 10-es értékével, akkor $10/10 = 1$ -et kapunk), az jó eredményt jelent. Ha ez az érték 0,5 alatti (pl. 10 válaszból csak 4 számít eredetinek: $4/10 = 0,4$), akkor a válaszok többsége nem túl eredeti. A kreativitásfejlesztés ilyen esetben célszerű lehet.

3. A flexibilitás (rugalmas, nézőpontváltásra képes ötletgenerálás) értékelésekor azt kell ellenőriznünk, hogy hány különféle kapcsolatot találtunk az absztrakt témája és a hadtudomány vagy katonai alkalmazás között. A flexibilitás értéke 0, ha egyetlen ötletünk sem volt. Legyen a flexibilitás értéke = 1, ha csak egy fogalmi kategóriába tudtunk gondolkodni (pl. csak közelharccal kapcsolatos példák jutnak eszünkbe a „térprotézis”-sel kapcsolatos absztrakt esetében. A flexibilitás értéke legyen 2 pont, ha két vagy több különböző témakörbe sorolható összefüggést fedeztünk fel (pl. a térprotézis katonaegészségügyi alkalmazása, csereértéke, MI technológiával történő továbbfejlesztése, katonai célú robotikában történő hasznosítása, hajítófegyverként történő alkalmazása,

széles időben papírtérképek lesúlyozására történő alkalmazása, stb. jut eszünkbe).

4. Az elaboráció (az ötlet kidolgozottsága) 1 pont, ha csak egy szavas-mondatos választ adunk. 2 pont, ha egy bekezdésnyi információval részletezzük az ötletet, stb. belátható, hogy a magas fluenciapont (a sok ötlet) kevésbé kidolgozott ötleteket fog jelenteni, és egy ötlet részletes kidolgozása esetleg azzal járhat, hogy a fluencia értéke mindössze 1 lesz. Szélsőséges esetben azonban a kreatív gondolkodás és az elaboráció nem áll le az öt perces gyakorlat végén, s akár új kutatási terv, kutatás, akár szabadalom, innováció is születethet.

Zárógondolat

A „Kreativitás – Elmélet és gyakorlat (2024)” nemzetközi konferenciának emléket állító e-kiadvány számos témát vet fel, melyek továbbgondolásra, -kutatásra, hasznosításra érdemesek. A kiadvány szokszínűsége egyben lehetővé teszi az Olvasók számára a távoli asszociációkon alapuló kreatív képességeik tesztelését, gyakorláson alapuló fejlesztését is.

Irodalom

Boda József, Boldizsár Gábor, Kovács László, Orosz Zoltán, Padányi József, Resperger István és Szenes Zoltán (2016): Fókusz és együttműködés: A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle: a Magyar Honvédség központi folyóirata*, 144:3. 3-19. o.

- Bolgár Judit (2005). A lélektani műveletek pszichológiai alapjai. *Humán Szemle*, XXI. évf. 2005/2.; 74-80. o.
- Hahn István (Szerk.)(1963). *A hadművészet ókori klasszikusai*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest. 223 -224. o.
- Horák Rita és Pšenáková Ildikó (2024): Összefoglaló a „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2024)” Interdiszciplináris Nemzetközi Konferenciáról. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2024/4. 77-86. Doi: <https://www.doi.org/10.35405/OXIP.O.2024.4.77>
- Kovács László (2023). *Hadviselés a 21. században: kiberműveletek*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2011): *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió Kft., Debrecen. ISBN 978-963-08-2435-4
- Mező, Katalin (2017). *A kreativitás időbeli aspektusai*. Doktori disszertáció. Debreceni Egyetem, Debrecen.
- Mező Katalin és Mező Ferenc (Szerk.). (2024): *Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat* (2024). Debrecen (HU): K+F Stúdió Kft. ISBN 978-615-82511-1-2
- Varga, Nóra (2024). The past, present and potential future of military psychology. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/1. szám. 51-66. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.1.51>
- Varga Nóra és Gulyás Géza (2023): Pszichológiai hadviselés a békefenntartó műveletekben. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám . 9-24. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2023.2.9>
- Varga Nóra és Gulyás Géza (2024): Pszichológiai hadviselés a békefenntartó műveletekben – 2. rész: EUFOR ALTHEA – Bosznia-Hercegovina. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, VI. évf. 2024/1. szám. 19-31. Doi: <https://www.doi.org/10.35404/LH.2024.1.19>
- Warry, John (1980). *A klasszikus világ hadművészete*. Gemini Kiadó, Budapest.